

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ” - ШТИП

ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

Јавна администрација

ЦВЕТАНКА ДАНАИЛОВА

**ОБРАЗОВАНИЕТО, ПРОФЕСИОНАЛНАТА ОРИЕНТИРАНОСТ НА ЖЕНИТЕ И
НИВНАТА МОБИЛНОСТ ВО СФЕРАТА НА ЈАВНАТА ПОЛИТИКА ВО
ИСТОЧНИОТ ПЛАНСКИ РЕГИОН НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА**

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

Штип, 2013 г.

Комисија за оценка и одбрана

Ментор: проф. д-р Владо Петровски

Член: доц. д-р Јадранка Денкова

Член: доц. д-р Сузана Џамтоска-Здравковска

ОБРАЗОВАНИЕТО, ПРОФЕСИОНАЛНАТА ОРИЕНТИРАНОСТ НА ЖЕНИТЕ И НИВНАТА МОБИЛНОСТ ВО СФЕРАТА НА ЈАВНАТА ПОЛИТИКА ВО ИСТОЧНИОТ ПЛАНСКИ РЕГИОН НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Краток извадок

Цел на образовната политика на секоја земја е да обезбеди можности за стекнување на соодветно образовно ниво за секого и за сите возрасни групи, без оглед на пол, религиозна определба, етничка припадност, здравствена состојба, социјална и финансиска положба и да осигура дека истите поседуваат знаење, вештини, ставови кои се во согласност со барањата на општеството и пазарот на трудот.

Ова е време на современи текови, со огромен напредок на информатичката технологија, телекомуникациите, медицината, астрономијата и други области на денешниот живот кои нудат многу можности, но бараат и адаптирање и пренасочување кон новонастанатите потреби што ги бара денешнината.

Образованието и учењето се основни фактори во општествениот процес. Успехот во општеството се постигнува преку индивидуалниот успех стекнат во образовниот процес. Образовните институции се користат како канал за општествена мобилност за целите на професионалното напредување, но сепак не треба да се очекува дека секој што е повеќе образован ќе заземе повисоко место на пазарот на трудот и на општествената хиерархија.

Еднакво образование на жените, како и еднакви можности за напредување во професијата, кај нас па и во целиот свет, е неостварена цел, а воедно и задача. Во современите општества, образованието им нуди еднакви шанси за врвни достигнувања, за напредок во професијата и во вработувањето. Во општествата во развој, а и во земјите кои се стекнале со независност, во центарот на своите интереси е ставен проблемот на диспаритет во образованието на мажите и жените. Во периодот на развој на општествата, на образованието се гледало како средство кое им нуди еднакви можности на

жените и мажите рамноправно да учествуваат во сите сфери на општествениот живот.

КЛУЧНИ ЗБОРОВИ:

ОПШТЕСТВО

Заедница на луѓето што настанува како последица на нивното заемно дејствување врз природата, како и нивно заемно меѓусебно дејствување како резултат на човечката активна производствена дејност во природата.

ПРОФЕСИЈА

Дејност со која се занимаваат поединци во вид на специјалност за да вршат некоја општествена функција, задоволувајќи одредена општественана потреба, а како надомест за тоа да добиваат средства за сопствените потреби.

ФЕМИНИЗАМ

Феминизам е хетероген збир од социјални теории, политички движења и морална филозофија што се занимаваат со културните, политичките и економските аспекти на нерамноправноста на жените во однос на мажите.

EDUCATION, PROFESSIONAL ORIENTATION OF WOMEN AND THEIR MOBILITY IN THE FIELD OF PUBLIC POLICY IN EAST PLANNING REGION OF REPUBLIC OF MACEDONIA

ABSTRACT

The educational policy of each country is to provide opportunities for the acquisition of appropriate levels for everybody and for all age groups regardless of gender, religious beliefs, ethnicity, health, social and financial position and ensure that they possess the knowledge, skills and attitudes that are consistent with the requirements of society and the labor market.

This is a time of modern developments, the enormous progress of information technology, telecommunications, medicine, astronomy and other areas of life today that offer many opportunities, but they looking for adapting to the emerging needs. Education and learning are fundamental factors in the social proces. Success in society is achieved through individual gain success in the educational process. Educational institutions are used as a channel for social mobility for the purposes of professional progress, but should not expect that anyone who is more educated to take a higher place in the labor market and social hierarchy. Equal education for women and equal opportunities for advancement in the profession here, and in the whole world is unfulfilled goal, and also the task. In modern societies, education provides equal opportunities for high achievement, career advancement and employment. In developing societies, and in countries that gained independence in the center of his interests is on the problem of disparity in education between men and women. During the development of societies, education is seen as a means of providing equal opportunities for women and men equally participate in all spheres of social life.

KEY WORDS:

SOCIETY

Community of people that occurs as a consequence of their mutual action on nature and their mutual interaction as a result of human activity in an active production environment.

PROFESSION

Activities that engage individuals in the form of expertise to perform a social function, satisfying a social needs, and like reward for thed to receive funds for their own needs.

FEMINIZAM

Feminism is a heterogeneous collection of social theories, political movements and moral philosophy dealing with cultural, political and economic aspects of inequality of women to men.

СОДРЖИНА:

ПРВ ДЕЛ

ВОВЕД

1. ОБРАЗОВАНИЕ.....	10
1.1. Поим за образование.....	10
1.2. Образованието - промотор на вредностите во општеството.....	13
1.3. Општествена стратификација.....	17
1.4. Образованието и општествената стратификација во Република Македонија.....	20
1.4.1. Социоекономскиот статус на семејството и успехот во образованието.....	21
1.4.2. Полот, националноста и образованието.....	22
1.5. Влијанието на етничкиот фактор (етничноста) врз образованието во Р. Македонија.....	25
1. 6. Образованието во Република Македонија и Источниот плански регион.....	40
1.6.1. Анализа на статистичките податоци за степенот на образование на женската популација во Источниот плански регион.....	47
2. ПРОФЕСИОНАЛНА ОРИЕНТАЦИЈА.....	48
2.1. Поимот професија.....	49
2.1.1. Професионална ориентација.....	49
2.2. Професионализам, полова разлика, образование.....	51
2.3. Предрасуди за улогата на жената во општеството.....	56
2.4. Прикриената работа на жената.....	59
2.5. Статистичко истражување во Република Македонија.....	62
2.6. Образование и феминизација на улогите.....	65
2.7. Социјалното исклучување и „феминизација на сиромаштијата“.....	67

3. ОПШТЕСТВЕНАТА МОБИЛНОСТ НА ЖЕНАТА ВО ИСТОЧНИОТ ПЛАНСКИ РЕГИОН.....	72
3.1. Жената и политиката.....	72
3.2. Жената на пазарот на трудот.....	76
3.2.1. Жената и вработувањето.....	76
3.2.2. Анализа на пазарот на работна сила во ИПР.....	78
3.2.3. Мерки на Владата на Република Македонија за унапредување на вработувањето на жените во ИПР.....	87
3.3. Жената во јавната администрација.....	90
3.4. Жената и бизнисот.....	91
3.5. Влијанието на НВО.....	94

ВТОР ДЕЛ

4. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕ.....	97
1. Предмет на истражување.....	97
1.1. Источен плански регион (ИПР).....	102
2. Цел и задачи на истражувањето.....	103
3. Хипотези и варијабли на истражувањето.....	103
4. Популација и примерок на истражувањето.....	103
5. Методолошки пристап на истражувањето.....	103
6. Собирање и обработка на податоци.....	104
6.1. Родова застапеност во ИПР.....	130
6.2. Статистичка обработка на податоците.....	132
5. ЗАКЛУЧОК	135
6. ЛИТЕРАТУРА.....	137

ВОВЕД

Една од најчувствителните области во секое општество, а во тие рамки и во нашето општествено живеење, е образованието. Од една страна образованието е основа на секоја држава, темел во која било сфера од општественото уредување. Колку образованието е на повисок степен поставено, толку се поголеми можностите за развојот на државите кои не случајно издвојуваат голем процент за функционирање и развој на образованието. Така е и кај нас, во Република Македонија. Таа стапка постојано се зголемува, системските постулати се поставени на таа основа. На образованието му се придава сè поголемо значење, но сепак сè уште не е доволно.

На образованието воопшто не треба да се гледа парцијално, туку како комплексна област која мора постојано да се надградува, наставните планови и програми да се усогласуваат со потребите, можностите и моменталните состојби. Образованието мора да се организира и истото да функционира за сите граѓани без разлика на полот и нивната политичка, верска, етничка определба. Анализите и анкетите покажаа дека образованието како жива материја мора постојано да се усовршува и да се приближува до сите граѓани, без разлика на половата или материјалната состојба на индивидуата. Затоа, темата нуди историско гледање на образованието кај нас и во кратки црти преку примери во светот, но и прикажување на општата слика на образованието во Република Македонија, со посебен акцент на Источниот планскиот регион каде што гравитира и образованието од овој дел на Републиката.

1. ОБРАЗОВАНИЕ

1.1. ПОИМ ЗА ОБРАЗОВАНИЕ

Образование (лат. *educatus, educate, educere* - изнесува, *ducere* - водење, едукација) е процес на промена на личноста во посакуваната насока, со усвојување на различни содржини во зависност од возраста и потребите на поединци. Покрај образовните содржини, образованието вклучува и воспитни. Најзначајна образовна институција од образовно-воспитен карактер е училиштето. Со развиток на системот за комуникација образованието станува глобален процес каде што е тешко да се насочува само во саканиот правец на одредена социјална заедница.

Платон е првиот голем филозоф кој го дал своето толкување за образованието. Тој го видел образованието, како клуч за креирање и одржување на неговата држава. Тој се залагал девојчињата и момчињата да го добијат истото основно образование и да имаат еднакви права.

Образованието или степенот на образованието на некој поединец е збир од она што тој ќе го научи од книгите и од другите учени луѓе. Во овој контекст како учени луѓе се подразбираат сите оние кои имаат некаков повисок степен на формално образование од поединецот врз кој тие влијаат, со пренесување на одредени знаења. Образованието како процес е активност со која луѓето кои се учени или специјално оспособени за пренесување знаења врз другите, како професионалци, преку процес на поучување (настава) ѝ пренесуваат одреден квантитет и квалитет на знаења на индивидуата.

Образованието е процес во којшто поединецот нешто постигнува со помош на учење. Тоа е активен и лично воден процес. Значи, слободно може да се каже дека образованието има две страни, односно два аспекти: објективен и субјективен. Од една страна поединецот е објект, кој е релативно пасивен и врз кого се врши т.н. образовно влијание. Од друга страна поединецот е субјект, кој е релативно активен и самостојно и активно стекнува знаења. Во крајна линија

може да се каже дека човекот никогаш докрај не може да биде пасивен во образовните процеси, ниту пак тој може да биде целосно самостоен, без какво било влијание од другите учени луѓе (лично од нив или преку нивните ставови презентирани во статии или книги).

Воспитувањето е систем на постапки, процедури и средства со кои се овозможува човечкото суштество со своето однесување, размислување и определување да стане член на конкретната општествена заедница. Кога ќе се претера во спецификацијата на воспитувањето премногу се истакнува разликата меѓу воспитувањето и образованието. Воспитувањето е примарно и за него се карактеристични: насоченоста, намерата и идејноста. (Жоглев, 2002:82)

Основна цел на воспитувањето е оживотворување на духовното и според тоа воспитувањето се издигнува над дресурата, суровиот тренинг или подготвувањето за извршување само на една функција. Значи воспитувањето е централен поим, сеопфатен и супериорен во однос на другите. Без него образованието и обучувањето ја губат својата педагошка вредност.

Воспитувањето и образованието се тесно испреплетени, при што во секое воспитување има образование т.е. усвојување на искуство и негова критика, развивање на способност за диференцирано учење и вреднување, дистанцирано дејствување, контролата на поведението и на односот кон околината, насочување кон поставените цели.

Неможноста прецизно да се разграничат образованието и воспитувањето доведе до т.н. термилошки монизам (употреба само на еден поим – Education – кој означува и воспитување или образование. (Коковиќ, 1994:55)

Образованието може повеќе да се дефинира како активност чијашто цел е развивање на знаењата, моралните вредности и сфаќањата кои се бараат во сите области од животот, отколку знаења и вештини кои се поврзани со одредени, ограничени области на активност. (Коковиќ, 1994:57)

Образованието е потесен поим од воспитувањето и на некој начин му е подредено. Воспитувањето е примарен процес, а целите му се насочени кон идејност и етика. Основната цел на воспитувањето е да им помогне на младите со сите свои постапки да ја развиваат духовноста.

Денес, кога имаме обемна научна продукција во огромен број научни области, многу е тешко, а по некои дури и невозможно да се заслужи епитетот образован човек. Имено, долго време во минатото беше општоприфатено дека

образован е оној човек кој добро владее со мајчиниот јазик и ја познава литературата на истиот тој јазик, потоа дека ги владее основните принципи на математиката и физиката и дека е упатен во основните историски прашања, како и во прашањата кои отсекогаш ги преокупирале филозофите. Но, денес е неможно да се владее со целината на знаењата во различните области и да се познава подлабоко некоја област која е настрана од сопствената струка. Заради тоа, денес многумина мислат дека треба да се откажеме од поимот образована личност. Затоа посебно влијаат современата исцепканост на науките и тесна специјализација со разни супспецијализации во одредени дисциплини.

Во оваа смисла карактеристично е мислењето на В. Ројстер: *„Да се разбереме: немам ништо против специјализацијата. Го почитувам секој вистински стручњак на кое било поле, почнувајќи од столаријата, па сè до компјутерите. Но, познавам доктори – дури многу компетентни – за кои по ниеден критериум не би можело да се каже дека се образовани: ист е случајот со некои адвокати, економисти или инженери“.*

Втората општа категорија ги бара начините на кои делува формалното образование како систем за сортирање и селекција за пошироката општествена структура. Таа го прави преку неговото изделување во делови на образовниот систем и на позиции внатре во тие делови. Овие делови и позиции имаат специфични правила, поврзани со видот на придонесот што учесниците можат да го дадат за надворешната општествена структура. Последователно процесот на распределбата во себе содржи механички аспект, тој е отелотворен во формалната категоризација и во процесот на потврдувањето на образованието (дипломите) преку кој се донесуваат судовите за професионалната погодност. Овие потврди се основа на нашиот систем на образовна подвижност. Но, тие чинат повеќе отколку простата помош во донесувањето решенија за тоа кои луѓе да се канализираат во кои професионални и животни категории. Потврдите (сертификатите, дипломите) исто така имаат многу значајни последици за индивидуалната перцепција на личната и општествената реалност. Тие помогнуваат да се научат што можат да направат и што можат да очекуваат дека се во состојба да направат, што можат да посакаат и што другите луѓе очекуваат од нив.

Најзначајната перспектива е онаа што го согледува училишниот систем, како оној што „селекционира“ врз образовна основа. Тоа е манифестна

функција на образовниот систем – ги претставува општите верувања кои учителите ги имаат за своето делување врз децата.

Акциите на секој учител претставуваат врска меѓу неговите ученици и неговиот поглед врз стандардите кои тој ги применува врз нив. Било тие да го сакаат тоа или не, учителите применуваат тестови за да ја утврдат способноста како средство за одржување на „стандардите“. Скалата на таквите тестови секако е многу широка. На едниот крај на континуумот може да биде употребата на „објективни“ тестови на физичките и менталните способности, додека на другиот крај она што е засновано на нивната „интуиција“ или искуство. Учителите ги избираат и подучуваат децата врз база на својата перцепција на способноста на децата која одговара на барањата на различните аспекти на образовниот систем. Анализата на оваа селективна функција вклучува откритие на обемот до кој решенијата во врска со децата се остварени преку нивното образовно постигнување. (Жоглев, 2002:88)

1.2. ОБРАЗОВАНИЕТО - ПРОМОТОР НА ВРЕДНОСТИТЕ ВО ОПШТЕСТВОТО

Основниот проблем со кој денес се соочува македонското општество е како да се утврдат стратегиите, динамиката и правците на вистинскиот развој на граѓанските вредности и односи низ воспитанието и образованието.

Образованието и воспитанието како целина се една суштинска детерминанта за менување на свеста, на вредностите за градење на едно демократско општество, за квалитетни измени во животот на граѓанинот, на личноста. Демократското општество промовира трајни вредности, како што се почитување на човековите права, религиска, етничка, расна, полова и културна толеранција, плурализам, солидарност, колективна одговорност, граѓанска коегзистенција, слобода итн.

Општеството претставува заедница на луѓето, настаната како последица на нивното заемно дејствување врз природата, како и на нивното заемно меѓусебно дејствување како резултат на човековата активна дејност во природата. (Социолошки термиолошки речник, 1995:202)

Општата дефиниција за општеството содржи неколку елементи и тоа:

- Општеството претставува посебна димензија на стварноста што произлегува од човековата генеричка природа, која се појавува во

природата како суштество кое си ја обезбедува својата егзистенција со помош на континуирана работа и производство;

- Општеството е заедница што настанала како последица на заемното дејствување на луѓето врз природата и заемното дејствување во сите сфери од заедничкиот живот;
- Општеството претставува посредник помеѓу човекот и природата, а присвојувањето на природата од страна на човекот е можно само преку општеството, т.е. општествено производство;
- Општеството настанува како заедница на луѓето за да се поврзе трудот во заедничка производна дејност заснована врз заеднички производни сили;
- Општеството е заедница на луѓето во која се одвиваат сите општествени односи и врски засновани врз единствен систем на производни односи. (Чокревски, 1986:96);
- Општеството функционира преку одредени институти (семејство, држава, културни и други организации). Во сите општества постојат посебни вредносни системи и шеми.

Поимот вредност можеме да го дефинираме со различни дефиниции кои се појавувале уште од античко, па сè до денешно време.

Според Талкот Парсонс, „вредноста претставува елемент на усвоениот симболички систем кој служи како критериум или стандард што служи за избор помеѓу ориентациони алтернативи кои се значајно отворени во една ситуација”.

Според Флоријан Знаниецки, вредноста се однесува на секој факт кој има своја емпириска содржина која е усвоена од членовите на некоја група и значење со оглед на кое е или може да биде цел на активноста.

Според дефиницијата на Радомир Лукиќ, „вредноста е идеално својство на одредени објекти (предмети, активности или содржини на свеста) што им го придаваат луѓето, а кое се состои во тоа да ги прави пожелни за луѓето, затоа што луѓето ги користат за подобрување на својот живот, односно уживаат во нив.

Може ли образованието да го промени општеството?

Образованието може да се дефинира како специфичен општествен процес во кој младите луѓе стекнуваат знаења и вештини кои се значајни за нивните идни активности и задачи што треба да ги извршуваат во општеството.

Воспитувањето е процес што ги опфаќа свесните, методични и организирани влијанија за развој на личноста и претставува акција преземена од страна на возрасните врз децата како лица кои сè уште не се спремни за општествен живот.

Образованието е уште потесен поим и од воспитувањето, бидејќи го опфаќа оној дел од воспитувањето кој се однесува на пренесување, пред сè, на оној дел од знаењата и вештините кои имаат практичен карактер.

Социјализацијата е најширок поим кој ја опфаќа целината на процесите и активностите што се преземаат, а се однесуваат на воведување на младиот поединец во општеството.

За современата култура постои верување дека образованието и воспитувањето можат да помогнат во реализација на водечките идеали на општеството. Тие се сфаќаат како еден вид нова религија. Во воспитувањето и образованието се гледа некој вид панацеја – лек за сите општествени проблеми. Едноставно се потребни само повеќе образовани и воспитани луѓе и сите проблеми ќе бидат решени. (Жоглев, 2002:160)

Постојат одредени сфаќања кои образованието го споредуваат со магијата, како верување на човекот во сопствените сили, па според нив се смета дека образованието може да го промени општеството, според потребите и желбите на луѓето. Такво сфаќање застапува и американскиот научник Лесли Вајт, според кој народот во едно општество не ја контролира својата култура преку воспитувањето и образованието, туку ги претставуваат процесите со помош на кои секоја нова генерација ја ставаат под контролата на некој културен систем. (Коковиќ, 1994:109)

Според Емил Диркем, „клучно е да се определи целта на образованието, како и во која мерка е можно да се постигне таа цел, односно како и во која мерка воспитувањето може да биде ефикасно“. (Durkheim, 1973:61)

Сфаќањето за образованието како главен инструмент на општествените промени го застапуваат А.Холси, Џ.Флуд и А.Андерсон во нивната книга

„Образование, економија и општество”, издадена во 1961 година во Њујорк. Како основа за нивното сфаќање послужила теоријата за човечките ресурси т.н. теоријата за човечкиот капитал. Според некои други сфаќања, образованието само по себе не треба да се смета како сила која го променува општеството, тоа е само рефлексивна на одредено општество кое го создава. Основна функција на образованието е да обезбеди репродукција на одредени општествени односи.

Сфаќањето за релациите меѓу образованието и општеството се менувале во текот на времето, а честопати биле во служба на дневно-политичките потреби, каде што најчесто недостасува човекот како творец, кој се развива и ја менува својата околина. Тој преку работата постојано стекнува самосвест и го потврдува својот идентитет.

Кои се клучните елементи на односите помеѓу образованието и вредностите?

Вредностите претставуваат едни од фундаменталните општествени творби. Тие се иманентни и се инкорпорирани како во секој поединец во разните општествени групи, така и во општеството. Општествените вредности се формираат во различни општествени услови, а исто така и се менуваат, но не подеднакво. Некои се менуваат многу бргу и можат да бидат радикално променети. Основно за вредностите е тоа што тие се еден вид ориентир за луѓето во нивното однесување.

Поврзаноста меѓу образованието, општеството и вредностите мора да се согледа преку афирмирање на фундаменталните вредности внатре во рамките на наставните планови и програми. Ако на образованието се пристапи како на институција, тогаш тоа треба да се анализира од аспект на неговата вредносна, културолошка и идеолошка димензија. (Коковиќ, 1994:116)

1.3. ОПШТЕСТВЕНА СТРАТИФИКАЦИЈА

Поимот општествена стратификација или уште се нарекува социјална структура, општествена структура, репродукција, покажува дека едно глобално општество не е хомогено, туку претставува целина која по разни основи е диференцијална на своите составни делови и на елементи. Поимот социјална структура, во теоријата се среќава уште како и општествена стратификација. Стратификацијата претставува слоевитост на општествените појави, што значи дека постојат нехомогени, диференцирани општествени структури. (Социолошки терминологски речник, 1995:304)

Меѓу тие издиференцирани различни општествени структури, групи, посебно место заземаат општествените класи и слоеви. Тоа, пак, јасно го експлицира поимот на општествената нееднаквост. Општествената стратификација е еден од основните облици на општествената нееднаквост.

Општествената стратификација во суштина значи карактеристика на општествените групи, кои се рангирани една над друга, и обично се темели на количината на моќ, углед и богатство, кое го поседуваат нивните членови. Животните шанси на поединците зависат од местата кои ги заземаат во стратификациониот систем. (Петровски В., 2006:96)

Општествената стратификација подразбира хиерархиски односи и рангирање на општествените групи: имотот (богатството), моќта и престижот (угледот) што нивните членови ги имаат исти или слични богатства (имот), моќ и углед формираат општествен слој или страта (оттаму терминот стратификација).

Поимот класа особено доаѓа до израз во Марксовото сфаќање на класната структура. Во зависност од типот и степенот на развој на конкретното глобално општество постојат две основни спротивставени класи (владајачка и потчинета) и нивните фракции, односно слоеви. Во текот на историјата на класните

општества тие основни класи се: робови и робовладетели, кметови и феудалци, пролетери и буржуи. Основните елементи врз кои настануваат класите се: општествената поделба на трудот, сопственоста на средствата за производство, начинот на живот, интересите, образованието, класната свест и класната борба.

Според Лојд Ворнер, луѓето кои имаат иста или слична општествена позиција т.е. положба која им донесува одредено материјално надоместување, одредена моќ и углед сочинуваат одредена класа т.е. општествен слој.

Според М.Вебер, богатството, моќта и престижот се трите најзначајни елементи кои влијаат врз формирањето на општествените класи и слоеви. (Жоглев, 2002:141)

Многубројните истражувања од социолошката пракса ја докажуваат врската помеѓу успехот во образованието и социјалното потекло на поединците.

Образованието има повеќе функции, меѓу другото и да ги селектира луѓето според нивните способности. Во тој процес на селекција влијаат неколку фактори. Како прв фактор се јавува разликата на нивото и квалитетот на образованието што го овозможува соодветното глобално општество во кое живее поединецот; На селекцијата на поединците според нивните способности влијае и можноста да се дојде до образовните средства што зависи од социјалниот статус. Како трет фактор се јавуваат разликите во мотивацијата на индивидуата, вредностите и ставовите, како и можноста и желбата на родителите и финансиски и морално да ги поддржат децата, што е значајно за постигнувањето во образованието.

Меѓутоа, испитувањето на престижот на определени професии, нивната „конјунктивност“ во определени периоди не е секогаш ослободено од двосмисленост. На пример, еден инженер, еден економист или правник може да бидат потчинети службеници, чиновници во хиерархиската поделба на трудот, но истиот тој може да биде и потчинувач, директор, раководител - тоа е таква разлика што повлекува сериозни социјални последици.

Поради тоа, при испитувањето на престижот на професиите е потребно тие (професиите) широко да се интерпретираат, поредувајќи ги на групи. Мошне значајно е и според кои критериуми се споредуваат. На пример, „при

споредувањето на групата занимања занаетчиите, приватните трговци доаѓаат дури на четвртиот ранг, додека во скалата на материјалната положба тие го заземаат првото место. Што се однесува до секоја професија одделно, министерот кој доаѓа на прво место на материјалната скала мора да се задоволи со осмото место според скалата на престижот, додека пак еден универзитетски професор кој е прв на последната (според престижот), се наоѓа на осмиот ранг на скалата на приходите...”

Во современите постиндустриски општества, покрај економската диференцијација како аспект на општествената стратификација, се јавува и професионализација на занимањата. Новите професии доведуваат до настанување на различни интелектуални слоеви, како на пример научници, универзитетски и друг вид наставници, техничари, вработени во електронските и печатени медиуми, вработени во здравството, административните служби. Словите се такви делови од општеството кои се разликуваат помеѓу себе според статусните белези и различните општествени положби што ги заземаат во него, а кои ги извојуваат еден од друг. Во таа смисла во современото општество се јавуваат повеќе слоеви, како што се слој на големостопанственици, слој на ситностопанственици, слој на државни и административни работници, слој на интелигенција, слој на крупни и ситни земјосопственици и сл. (Петровски В., 2006:116)

Треба да се нагласи дека словите се отворени општествени групи, па така поедиците при промена на својата положба во општеството и при промена на своите статусни белези можат да преминуваат од еден во друг слој.

1.4. ОБРАЗОВАНИЕТО И ОПШТЕСТВЕНАТА СТРАТИФИКАЦИЈА ВО МАКЕДОНИЈА

За врската помеѓу образованието и општествената стратификација може да се каже дека потребата од писменост и знаење постои кај секоја индивидуа. Но, потребата од различни видови и степени на образование не е подеднакво развиена кај секоја индивидуа, што е последица на општествено-економската положба на нејзиното семејство, начинот на живеење, процесот на социјализација во семејството и надвор од него во пошироката општествена средина, и воопшто од припадноста на определена општествена класа или општествен слој. За да се задоволи, или да се обиде да ја задоволи потребата од високо образование, индивидуата треба претходно да ја задоволи потребата од средно образование, а за средно треба основно образование, со што јасно се покажува дека задоволувањето на една потреба раѓа нови и по значење повисоки потреби и индивидуата и нејзиното семејство ги ангажира на активност за нивното задоволување. Покрај мошне значајното место што го имаат материјалната положба, начинот на живеење и образованието на родителите, односно нивното социјално потекло, играат значајна улога и други (надворешни) чинители, особено за оние кои потекнуваат од работничките и од селските слоеви, а тоа се можноста за добивање на стипендија, ученички и студентски кредити, ученички и студентски дом, ученички бесплатен прибор и сл. За семејствата со ниски материјални приходи и во услови кога училиштето е бесплатно, посетувањето на нивните млади членови на средното и особено на високото образование е проследено со многу лишувања од задоволувањето на потребите на семејството.

Истражувањата што ги направил Петре Т.Георгиевски дале значајни резултати за теоријата на социологијата на образованието. Со нив е докажана вската помеѓу успехот на поединците во образованието со семејните фактори, како што се социоекономскиот статус на семејството (материјалните приходи, образовното ниво на родителите, станбените услови) и структурата на

семејството (комплетност-некомплетност, големината на семејството односно бројот на членовите).

1.4.1. Социоекономскиот статус на семејството и успехот во образованието

Речиси сите студии кои се занимаваат со проблемот на општествената слоевитост и образовниот успех го испитуваат влијанието на социоекономскиот статус на семејството на учениците и студентите.

Операционализацијата на овој поим е тридимензионална: з анимањето или професијата на родителите, приходите (материјалните надополнувања за вршењето на занимањето) и степенот или нивото на образование.

Во истражувањето на социјалното потекло (односно социоекономскиот статус на семејства на учениците) врз изборот на видот на училиштата, успехот на учењето и аспирациите за продолжување на школувањето, се добиени следниве резултати.

Социоекономскиот статус на семејствата (или социјалното потекло на учениците) го детерминира распоредот на учениците по одделени видови училишта. Имено, училиштата за квалификувани работници се застапени со ученици чии семејства имаат најнизок социоекономски статус, односно социјалното потекло е работничко (53,2%) и земјоделско (22,6%), додека пак на спротивниот крај се наоѓаат гимназиите чиишто ученици над две третини (68,5%) се од семејства кои имаат највисок социоекономски статус - од интелектуалните и раководни слоеви. Среднотехничките и средностручните училишта во овој поглед се наоѓаат во средината меѓу училиштата за квалификувани работници и гимназиите, одржувајќи ја притоа стратификациската рамнотежа во образованието. Во поглед на поединечните варијабли на социоекономскиот статус, како што се занимањето, доходот и образованието на родителите, резултатите покажаа значително влијание на сите три варијабли со одредено поголемо влијание на степенот на образование на родителите што може многу попрецизно да се мери, односно да се добијат пообјективни податоци во анкетните истражувања отколку за другите варијабли. Социоекономскиот статус на семејната значително влијае и врз

високото образование: учеството на студентите со релативно низок социоекономски статус (земјоделско потекло) во нашата земја се движи околу 10% потоа, исто така учеството на студентите со низок социоекономски статус на семејството (работничко потекло) изнесува околу 25-27%, додека, пак, учеството на студентите чии семејства имаат највисок социоекономски статус изнесува околу 50-55%. (Петровски, 2007:60)

Социоекономските разлики во високото образование не се значајни само во вкупниот број на студентската младина, туку и во однос на одделните видови високо образование. Социоекономскиот статус на учениците и студентите мошне значајно влијае врз нивниот образовен успех. Така учениците од средните училишта чии семејства имаат понизок социоекономски статус покажуваат значително послаб успех од учениците чии семејства се со повисок социоекономски статус. Од првата категорија (учениците кои потекнуваат од семејства со релативно низок социоекономски статус) одличен успех имаат само 1,9%, додека од втората категорија (ученици кои се со повисок социоекономски статус) имаат пет пати повеќе (10,6%); два пати повеќе со многу добар успех (9,9:2,0%) и значително помалку во селективната група „слаб успех“. (Георгиевски, П.1999:96).

Сликата и соодносот, а во тие рамки и подеднаквите можности се видоизменети, посебно со отворањето на државниот Универзитет „Гоце Делчев“ во Штип, којшто им ги отвора вратите и на оние кои објективно имаат послаби материјални можности за запишување и за студирање. Тоа го овозможува и веќе востановената политика на дисперзија која го приближува образованието и до посиромашните слоеви и кандидати. Па така, не случајно сега во регионот само на Универзитетот „Гоце Делчев“ студираат над десет илјади млади луѓе.

1.4.2. Полот, националноста и образованието

Како што покажуваат низа истражувања на проблемот на нееднаквоста, полот и националноста се значајни за образовниот успех, односно тие значајно влијаат врз образовните постигнувања и селекцијата во школувањето.

Р.Дим (Deem,1992) истакнува дека терминот „пол“ упатува на општествено изградените разлики меѓу жените и мажите. Влијанието на полот врз образовниот успех е поврзано и посредувано со други чинители, како што се: социјалната стратификација, посебно класата, расата, идентитетот и религијата. Се поставува прашањето во што се состојат еднаквоста и нееднаквоста на половите и националностите во образованието?

Еднаквоста на половите во образованието во Р. Македонија се забележува како тенденција на сите степени на образование. Не постојат суштински разлики меѓу процентот на застапеност на девојчињата и момчињата во основното, средното и високото образование. Застапеноста или учеството се движи од 48 до 52%, што не мора да се смета за значајна разлика. Кога се гледа низ овој агол изгледа дека образовните шанси на момчињата и девојчињата се еднакви или слични.

Се забележува дека разликите се многу големи во училиштата и факултетите кои образуваат за машински, електротехнички, дрвопреработувачки, рударски, градежни и сл. занимања, каде што застапеноста на момчињата е речиси над две третини. Додека, пак обратно, исто толку девојчиња се застапени во училиштата и високошколските институции кои формираат стручни лица за наставнички, медицински, хемиско-технолошки занимања, филологија, филозофија, музика и сл. Овие податоци се мошне слични на други истражувања и во други земји.

Половите разлики меѓу населението силно се изразени кај неписмените лица. Значително големо учество во оваа категорија население имаат индивидуите од женскиот пол и тоа во сите старосни групи со нагласена тенденција на зголемување на учеството со зголемувањето на старосната група. Од вкупниот број неписмени во 2002 година (79.425 лица) 75% се од женскиот пол. Тоа е последица на историски, социјални и етничко културни фактори. Пред педесеттина години неписмените лица учествуваа со приближно 70% од вкупното население што е слично со сегашната положба на извесен број азиски и африкански земји. (Rapport mondial sur l'edukation, 1993, UNESCO).

Во средното образование се забележува нагласена тенденција на нееднаквост во застапеноста, а со тоа и во образовните шанси меѓу

девојчињата и момчињата кај националните малцинства, особено кај албанското и турското. Имено, во учебната 1993/1994 година учество на девојчињата од турска националност изнесува една третина додека на девојчињата од албанска националност изнесува 38% во однос на момчињата од истите национални групи. Кај македонските ученици не постои таква разлика (51:49% во полза на девојчињата).

Острото опсипување и селекција на девојчињата од албанско и турско малцинство во средното образование и покрај тоа што наставата се изведува на нивниот мајчин јазик е резултат на традиционалните патријархални сфаќања и реалната положба на жената во многучлените патријархални семејства со многу деца во кои на жената сè уште се гледа како на домаќинка и средство за раѓање и одгледување на деца.

Жените можат да се сметаат за жртви на злоупотреба на човековите права на начини кои не вклучуваат директно лично насилство. Тие сè уште примаат помалку од светското богатство и ресурси во споредба со мажите, во поглед на плати и надоместоци или во смисла на поделба на приходот во домаќинството. Во смисла на образованието, на можностите, во смисла на застапеноста во највисоките нивоа на владата и во бизнисот, жените се значително обесправени во споредба со мажите. (Ајф, Џ., 2009:66)

И западниот поглед на светот е карактеристично патријархален, суптилен и лесно прикриен. Во историјата, жените во голема мера биле исклучени од историското досие и дури сега се рехалибитираат преку напорите на феминистичките историчари. Западната култура не е единствена на која влијаат патријархалните структури и начини на размислување. Патријархот е присутен во многу културни традиции и култури, кои сакаат да дејствуваат против западната доминација. Најекстреман пример е примерот за Талибанците во Авганистан, кои наметнуваат режими многу поотворено опресивни за жените. Борбата за ослободување на жените и потребата да се расклопат структурите на патријархалната доминација ги надминаа културните граници и тоа е, всушност, добар пример за структурата на човековите права. (Ајф, Џ., 2009:86)

1.5. ВЛИЈАНИЕТО НА ЕТНИЧНОСТА КАКО ФАКТОР ЗА ОБРАЗОВАНИЕ НА ЖЕНИТЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Прашањето на заедничкото живеење, соживот е комплексен проблем со кој треба и се соочува секое општество што е мултиетничко и мултикултурно по пат на поставување на човекот како индивидуа во центарот на вниманието и тоа со основните човекови права и слободи.

Проблемите на планот на рамноправноста со кој се среќаваат етничките, верските и јазичните групи се едни од најстарите приоритети на меѓународната заедница. Заради хуманитарни и прагматични причини отсекогаш се настојувало овие проблеми да бидат решени на најсоодветен начин, со што би биле избегнати сите можни конфликтни состојби, со цел да се обезбеди припадниците на населението на една држава кои се разликуваат од мнозинството поради одредени карактеристики на нивната група, како што се етничките одлики, верските принципи, јазикот и културата да не страдаат од мнозинството заради своите разлики. И покрај огромните напори што ги прави меѓународната заедница на тој план, на почетокот од новиот милениум, во светот и понатаму имаме исклучително чувствителна етничка стварност. (Петровски, В.2007:5)

Уставот на Република Македонија предвидува корисна рамка за малцинските права, а во тој контекст и за образовната легислатива на етничките заедници, како на индивидуално така и на колективно ниво. Во тој корпус на етнички права спаѓа и правото на образование на етничките заедници, за кое мораме да констатираме дека е решено на многу демократски начин и спрема сите меѓународни стандарди кои ја регулираат оваа проблематика, затоа што овозможува образование на сите етнички заедници на сопствениот мајчин јазик во основното и средното образование, ако за тоа

се исполнети одредени законски предуслови, но исто така припадниците на албанската заедница своето високо образование може да го стекнат на сопствениот јазик на Универзитетот на Југоисточна Европа и на Државниот универзитет и двата со седиште во Тетово.

Во источниот регион од Република Македонија се остварени големи проширувања на можностите на сите етнички заедници. Ова посебно важи за побројните, ромските и турските, како и на влашката етничка заедница и за сите нив се воведени во најмала рака факултативните наставни програми.

Во високото образование дури се отиде до таму што се отвораат наставни етнички програми. Податокот дека на Универзитетот „Гоце Делчев“ се запишани над 200 турски граѓани и исто толку кои потекнуваат од етничките заедници во Штип и регионот говори дека на овој план многу е сторено.

Правниот систем на Р. Македонија формално им гарантира граѓанска еднаквост на сите, на индивидуално ниво, а на колективно ниво право на негување на сопствениот културен идентитет. Уставот на Република Македонија од 18 ноември го регулираше правниот статус на малцинските заедници или националностите, како што се нарекуваа во него. Во Уставот, освен што се регулираа правата и слободите на поединците и граѓаните, се гарантираа и правата на националностите, со цел да се постигне реална еднаквост на нивниот граѓански статус и заштита на нивниот етнички културен и верски идентитет. (Петровски. В, 2007:73).

Со промените во Уставот од 1991 година, терминот националности е заменет со терминот заедници, а правата на етничките заедници станаа реципрочни на правата на мнозинската македонска заедница и се на највисоко ниво во однос на правата на заедниците (малцинствата) во земјите на меѓународната заедница. (Устав на Република Македонија, со промените од 16 ноември 2001 година)

Во областа на високото образование, припадниците на етничките заедници под исти услови со сите граѓани можат да конкурираат на секој од факултетите на четирите државни универзитети во Скопје, Битола, Тетово и во Штип.

Покрај ова, од учебната 1992/1993 година Владата на Република Македонија со посебна одлука спроведува една мерка за олеснување на влезот во високото образование на припадниците од етничките заедници, именувана како дополнителни квоти утврдени од Владата на РМ.

Првите три години од нејзиното донесување со неа се обезбедуваа дополнителни места за припадниците на заедниците, во висина од 10% од бројот на студентите во државната квота. Почнувајќи од учебната 1996/1997 година оваа квота се пресметува посебно за секоја заедница и е еднаква на нејзината процентуална застапеност во вкупното население.

Сепак, оваа мерка на позитивна дискриминација не ги задоволи барањата на албанската заедница. Нивните очекувања беа дека ќе се овозможи организирање на високообразовни установи во кои јазикот на наставата ќе биде албанскиот.

На 17 декември 1994 година е основан Универзитет во Тетово, но истиот останува непризнаен како државен од властите сè до јануари 2004 година, кога поради нејасно дефинираните членови од Рамковниот договор се најдоа аргументи за негова легализација.

И покрај реалниот факт дека етничките заедници во Македонија ги уживаат највисоките стандарди за образование на својот мајчин јазик, сега веќе на сите нивоа, како и останатите права најновите статистички податоци покажуваат недоволна застапеност на одделни етнички заедници во образовниот процес, незадоволително слаби образовни резултати во училишното учење, бидејќи постојат одредени етнички димензии (фактори) кои имаат свое директно или индиректно влијание врз ваквиот нивен однос, како што се:

1. Семејството (социоекономскиот статус, структурата на семејството, образовното ниво на родителите, занимањето на родителите, културните и традиционалните карактеристики на семејството, однесувањето на родителите кон децата, нивото на амбициозност и апстракција на родителите, ставовите на родителите кон образованието);

2. Територијалноста (локалитетот) и односот кон образованието;

3. Јазикот на наставата;

4. Религијата (муслимани - христијани);

5. Историските и традиционалните карактеристики на етничките групи и нивниот однос кон образованието;

6. Вредносните системи на етничките колективитети;

7. Економските ресурси во кои живеат одредени етнички групи.

Во Република Македонија е извршено истражување, чијшто предмет е токму етничноста како фактор за образование во Република Македонија. Со ова истражување се опфатени следниве етнички заедници: Албанци, Турци, Роми, Власи и Македонци, како основна мнозинска заедница, и во таа смисла истражувањето има национален карактер. Временска рамка на истражувањето е периодот од осамостојувањето до 2011 година.

Спроведена е емпириска анализа на податоците добиени врз основа на спроведената анкета за факторите кои влијаат како мотивација за образование на веќе анкентираните етнички заедници. Анкетата е спроведена во три карактеристични региони по својата структура на население – Западна Македонија (Гостивар), Централна Македонија (Скопје), Источна Македонија (Штип и Кочани).

Основна цел на ова истражување била да се покаже дека постои одреден расчекор помеѓу формалното и стварното, меѓу образовната легислатива која се однесува на образовните шанси на претставниците на етничките заедници и нивната вистинска вклученост во образовниот систем на Република Македонија. Истакнато е дека легислативата и наставата на нивниот мајчин јазик е значаен, но не и пресуден фактор за образование и за постигнување на подобри образовни резултати.

Во согласност со наведената цел, кај ова истражување се наведени следниве задачи:

1. Да се испита влијанието на семејството како мотивациски фактор за образование поаѓајќи од неговите следни димензии:

- социоекономскиот (социјалниот) статус на семејството;

- структурата на семејството (големината);
- образовното ниво на родителите;
- професијата на родителите;
- културните и вредносните карактеристики на семејството;
- однесувањето на родителите кон децата;
- нивото на амбициозност и аспирација на родителите;
- ставовите на родителите спрема образованието;

2. Да се испита територијата, односно локалитетот кој со своите етнички карактеристики има свое влијание врз образовните процеси;

3. Да се испита влијанието на јазикот на којшто се изведува наставата и влијанието на наставните содржини;

4. Да се согледа влијанието на религијата како мотивирачки или демотивирачки фактор за образование;

5. Да се согледаат историските и традиционалните карактеристики на етничките заедници и нивниот однос кон образованието;

6. Да се согледа влијанието на економските ресурси во кои живеат одредени етнички заедници и влијанието на овие фактори за поголема мотивираност за образование.

Големина на семејството

Примерокот вклучува 830 испитаници (63,3% Македонци; 28,7% Албанци) и истиот открива големи разлики во големината на семејството по етничка основа. Доминантно семејство кај претставниците на македонската група е четиричленото (65,14 %), кај останатите исто така (75%), додека кај албанската група тоа е семејството со шест и повеќе членови. (Петровски, В., 2007:97)

Табела 1. Број на членови во семејството по етничка основа

Бр.на членови	Два	Три	Четири	Пет	Шест и повеќе	вкупно
Македонци	0.57	6.66	64.14	17.14	10.47	100
Албанци	0.42	0.42	11.15	20.17	67.81	100
Турци	3.84	3.84	46.15	19.23	50	100
Роми	-	-	5.55	44.44	26.92	100
Власи	-	5	90	5	-	100
останати	-	25	75	-	-	100

Образование на родителите

Кога станува збор за образованието во поглед на етничноста се јавуваат отстапувања во поглед на образованието на мажите и жените кај двете најбројни групи од популацијата. Мајките на албанските ученици се претежно необразовани, додека кај македонската популација не се забележуваат толку многу големи разлики во образованието на родителите по полова основа. Сепак, повисокиот степен на образование на татковците е факт од кој не отстапува ниту една од заедниците кои се влезени во примерокот на истражувањето.

Табела 2. Образование на таткото по етничка припадност

Образование на таткото	Неписмени	Без образование	Основно	Средно	Вишо	Високо	Вкупно
Македонци	-	-	6.91	3.24	11.2	18.57	100
Албанци	-	-	36.63	40.94	3.0	19.3	100
Турци	-	-	25	45.83	29.11	9	100

Роми	-	-	77.77	16.66	5.5	-	100
Власи	-	-	-	60	20	20	100
останати	-	-	-	50	12.5	37.5	100

Со оглед на големите разлики во опфатот на учениците во средното образование (Македонците се застапени со 94%, Албанците со 64%), табелата јасно покажува дека образованието на родителите игра голема улога за формирањето на одлуката дали по завршувањето на средното образование ќе се продолжи образованието. Кај ромската популација нема високообразовани родители.

Табела 3. Образование на мајката по етничка припадност

Образование на мајката	Неписмени	Без образование	Основно	Средно	Вишо	Високо	Вкупно
Македонци	-	-	8.58	63.35	6.22	11.83	100
Албанци	0.86	0.43	75.86	17.59	2.57	3.01	100
Турци	-	-	53.84	46.15	-	-	100
Роми	-	16.6	77.77	5.55	-	-	100
Власи	-	-	-	57.89	21.05	21.05	100
друго	-	-	-	37.5	37.5	25	100

Анализата на образованието на мајката ни открива големи разлики кај двете најголеми групи од популацијата. Мајките на албанските ученици се претежно необразовани, додека кај мајките на македонските ученици не се среќава неписменост или необразованост.

Занимање на родителите

Податоците за занимањето на родителите (таткото во семејствата со двајца родители и мајка/татко во оние со еден родител) не откриваат значителни отстапувања што би биле земени предвид како влијание на факторот на занимањето врз посебноста на семејствата на етничките заедници. Родителите се вклучени во различни домени на економскиот систем. Сепак, она што може да се разграничи во добиената емпириска разнородност е процентот на невработеноста. Тој е низок кај припадниците на сите групи. Со оглед на високата стапка на невработеност во земјата, ова отстапување може да се протолкува како факт за влијанието на вработеноста на родителите врз влезот во средното образование. (Петровски, В., 2007:101)

Табела 4. Занимање на таткото според етничката припадност

Занимање на таткото	Земјо-делец	Работник во приватен сектор	Работ.во општествен сектор	Занаетчија, трговец	Службеник	Сопственик на претпријатие	Невработен	Друго	Вкупно
Македоци	5.92	19.76	35.57	11.26	0.86	9.48	6.71	0.39	100
Албанци	9.91	22.84	24.13	15.51	9.05	9.91	5.60	3.01	100
Турци	-	20.83	33.33	20.83	-	20.83	4.16	-	100
Роми	-	16.66	44.44	38.88	-	-	-	-	100
Власи	-	10	35	20	5	25	5	-	100
друго	-	-	62,5	-	12.5	25	-	-	100

Табела 5. Занимање на мајката по етничка припадност

Занимање на мајката	Земјо-делец	Работничка во приватен сектор	Работ.во општествен сектор	Занаетчија, трговец	Службеничка	Сопственичка на претпријатие	Невработена	Домаинка	Друго	Вкупно
Македонци	1.90	20.03	27.48	8.01	11.45	6.87	17.55	4.58	2.09	100

Албанци	-	2.57	2.14	1.28	.4.29	0.42	-	89.27	-	100
Турци	-	26.92	3.84	-	-	-	3.84	65.38	0.84	100
Роми	-	16.66	16.66	11.11	-	-	-	55.55	-	100
Власи	-	-	-	57.87	21.05	21.05	-	-	-	100
друго	-	-	25	37.5	12.5	25	-	-	-	100

Многу карактеристични се резултатите од анализата на занимањето на жените, односно мајките на припадниците на различните етнички заедници. Во овој контекст можеме да направиме споредба помеѓу занимањето на жените кои ѝ припаѓаат на македонската и на влашката заедница со занимањето на жените од албанската, турската и ромската етничка заедница. Оваа анализа и споредба, која се темели на претходната табела, дава многу карактеристични резултати за занимањето на жените припадници на анкетирани етнички заедници.

Жените кои ѝ припаѓаат на македонската и на влашката заедница се жени кои рамноправно со мажите се наоѓаат на пазарот на трудот и се вклучени во сите сегменти на општествениот живот, а со тоа и во извршувањето на сите професии. Од оваа анализа може да се констатира дека македонската група има најголем процент на невработеност (17,55). Што се однесува до втората група на етнички заедници во кои спаѓаат албанската, ромската, влашката заедница, од оваа анализа се забележува дека овие жени се повеќе врзани за домот, односно не се вработени туку се домаќинки.

Од местото на жената на пазарот на трудот може да се извлече заклучок за статусот на жената во семејствата на припадниците на различните заедници, односно да се констатира дека жената во македонското и влашкото семејство има повисок статус, од жената во албанското, турското и ромското семејство.

Споредбата меѓу стапката на вработеноста кај мажите и жените, сепак, открива дека потполна изедначеност по полова основа не постои кај ниту една заедница: разликите се само во јачината на предрасудите за тоа каде е местото на жената во општественото живеење. (Петровски, В., 2007:102)

Економскиот статус на семејството

Анализата на социоекономскиот статус на родителите на анкетираниите ученици е оценета како неопходна со оглед на претпоставката дека овој фактор игра многу значајна улога во процесот на поголемата мотивираност на учениците, за овозможувањето на поголеми материјални можности за образование, како и за постигнување на подобри образовни резултати.

Табела 6. Бројот на членови во семејството кои остваруваат приходи според етничката припадност на учениците

Бр.на членови кои остваруваат приходи	Ниту еден	Еден	Двајца	Повеќе	Сите	Вкупно
Македонци	5.33	24.57	69.71	0.19	0.19	100
Албанци	6.43	80.25	12.87	0.42	-	100
Турци	7.69	73.07	19.23	-	-	100
Власи	16.66	44.44	38.88	-	-	100
Роми	10	20	70	-	-	100
останати	-	25	75	-	-	100

Оваа табела ги потврдува претходно изнесените податоци за вработеноста на жените, согласно со нивната етничка припадност:

- кај повеќе од две третини од македонските и влашките семејства се вработени и двата родители;

- кај ромското семејство оваа категорија е помалубројна (нешто повеќе од една третина), но далеку побројна кај останатите две семејства;

- кај албанската и турската заедница доминира висок процент на само еден вработен во семејството, што е разбирливо со оглед на претходно изнесенiot податок дека најголемиот број жени од овие семејства се домаќинки.

Ваквата структура на семејствата ја земаме како претпоставка дека вклученоста на жените од овие етнички заедници на пазарот на трудот не е резултат на економските состојби во државата, туку резултат на традиционалниот карактер на живеење во овие семејства и сфаќањето според кое местото на жената е во домот. (Петровски, В., 2007:103).

Табела 7. Извори на приходите во семејствата според етничката припадност

Извори на приходи	Од раб.во јавно прет.	Од работ.и доп.рaboта	Од раб.во приватен сектор	Сива екон о-мија	социјал на помош	Пензија	Др. приходи	Вкупно
Македонци	43.80	14.28	37.9	0.19	1.33	1.71	0.76	100
Албанци	14.16	30.47	51.07	-	3.86	-	0.42	100
Турци	11.53	30.76	46.15	-	7.69	3.84	-	100
Роми	22.22	22.22	50	5.55	-	-	-	100
Власи	35	-	55	-	-	5	5	100
останати	87.5	12.5	-	-	-	-	-	100

Оваа табела ни покажува дека родителите на анкетираниите ученици своите извори на приходи ги црпат претежно од работа во јавните претпријатија и од работа во приватен сектор, но значајно место во обезбедувањето на средства за опстанок има и дополнителната работа.

Оваа табела дава конкретна анализа на изборите на приходи на родителите на припадниците на различните етнички заедници. Таа покажува дека етничката припадност се покажува како значаен фактор за насоченоста

кон двата основни сектори, но таа игра своја улога и во однос на учеството на дополнителната работа во обезбедување на егзистенцијата. (Петровски, В., 2007:106)

Следува табеларен приказ на податоци за бројот на запишни студенти во прва година додипломски студии, според припадноста кон одредена етничка заедница 2008-2009 година. Овие податоци се во сопственост на Државниот завод за статистика на РМ, а се добиени како резултат од спроведените статистички истражувања преку пријавен лист за запишување на студенти на додипломски студии (прв циклус) на факултетите и високите стручни школи (Образец ШВ 20) - индивидуален статистички лист што го пополнуваат студентите при запишувањето на факултетите и високите стручни школи,

Табела 8. Запишани студенти за првпат во прва година, според припадноста кон етничка заедница, 2008-2009

	Вкупно	Од тоа жени	Македонци	Албанци	Турци	Роми	Власи	Срби	Бошњаци	Друго
Вкупно	17.247	8.644	12.197	2.696	357	100	170	222	79	965
Државни високостручни школи	471	376	390	10	4	1	3	4	1	58
Висока медицинска школа - Битола	285	225	269	9	2	1	2	1	1	-
Висока здравствена школа - Штип	185	151	121	1	2	-	1	3	-	58
Државни факултети	13024	6801	9852	1396	243	83	150	200	68	800
Природно-матеметички факултет - Скопје	573	301	484	31	17	1	3	12	2	23
Градежен факултет - Скопје	125	35	111	6	4	-	-	2	-	2
Машински факултет -	406	80	38	4	1	1	2	10	3	2

Скопје			3							
Интердисциплинарни студии по инженерство на животна средина - Скопје	10	4	9	-	-	1	-	-	-	--
Факултет за електротехника и информациски технологии - Скопје	600	173	51 5	11	2	-	8	9	4	51
Технолошко-металуршки факултет - Скопје	89	45	84	1	-	-	1	1	-	1
Медицински факултет - Скопје	398	300	26 2	36	12	5	5	13	1	33
Стоматолошки факултет - Скопје	178	112	12 4	5	9	3	2	3	3	1
Фармацевтски факултет - Скопје	75	65	42	4	4	1	1	2	2	19
Факултет за ветеринарна медицина - Скопје	34	11	29	-	-	-	3	1	-	1
Факултет за земјоделски науки и храна - Скопје	309	109	241	4	2	-	1	8	1	52
Шумарски факултет - Скопје	150	78	146	2	-	-	-	1	-	1
Економски факултет - Скопје	695	467	573	27	14	3	9	24	4	40
Правен факултет - Скопје	762	454	639	29	15	10	6	15	9	39
Филозовски факултет - Скопје	852	503	640	33	24	16	12	18	14	95
Филолошки факултет - Скопје	811	616	568	131	17	4	8	21	7	50
Педагошки факултет - Скопје	482	313	156	240	29	6	4	10	3	34
Факултет за физичка култура - Скопје	104	4	93	3	4	2	-	1	-	1

Факултет за ликовна уметност - Скопје	44	22	40	1	-	-	1	1	-	1
Факултет за музичка уметност - Скопје	48	22	44	2	-	-	1	1	-	-
Факултет за драмска уметност - Скопје	12	-	9	-	1	-	2	-	-	-
Технички факултет - Битола	511	119	466	2	8	2	6	4	1	21
Факултет за биотехнички науки - Битола	136	56	129	2	-	-	5	-	-	-
Природно-математички факултет, Државен универзитет - Тетово	206	71	19	145	4	-	-	-	-	27
Факултет за прехранбена технологија и храна, Државен универзитет - Тетово	39	14	1	34	-	-	-	-	-	-
Верски факултети	61	26	22	37	1	1	-	-	-	-
Факултет за исламски науки - Скопје	39	22	-	37	1	1	-	-	-	-
Православен-богословски факултет - Скопје	22	4	22	-	-	-	-	-	-	-
Приватни високо-стручни школи	115	55	105	2	-	2	1	2	-	3
Висока стручна школа за италијански дизајн - Академија италијана - Скопје	10	9	9	-	-	-	-	1	-	-
Висока школа за новинарство и односи со јавноста - Скопје	41	20	36	1	-	2	-	1	-	1
Бизнис академија „Смилевски“	64	26	60	1	-	-	1	-	-	2
Приватни факултети	3576	1386	1828	1251	109	13	16	16	10	104
Европски универзитет - Скопје										

Факултет за информатика	85	9	82	2	-	-	-	-	-	1
Факултет за правни науки	86	43	81	-	3	1	-	1	-	-
Факултет за арт и дизајн	82	50	76	3	2	-	-	1	-	-
Факултет за политички науки	18	9	15	1	2	-	-	-	-	-
Економски факултет	265	127	242	2	11	1	4	2	-	3
Факултет за детективи и криминалистика	67	33	59	3	2	-	1	2	-	-
Факултет за стоматологија	36	17	28	2	5	-	-	-	-	-
Фон универзитет - Скопје										
Факултет за правни науки	95	47	70	12	8	1	1	-	1	2
Факултет за политички науки и меѓународни односи - Скопје	63	26	35	24	2	-	-	1	1	-
Универзитет на Југоисточна Европа - Тетово										
Факултет за современи науки и технологии	255	45	52	136	13	3	-	-	-	1
Правен факултет - Тетово	297	123	61	194	15	-	-	1	1	2
Факултет за бизнис администрација - Тетово	360	109	41	238	11	1	-	-	-	7
Факултет за јавна администрација и политички науки - Тетово	471	152	57	361	7	4	-	1	3	-
Факултет за јазици, култура и комуникација - Тетово	240	118	44	143	10	-	-	-	-	1

Оваа табела ни покажува дека од вкупно 17.247 запишани студенти во прва година на додипломски студии 8.644 се жени.

Од вкупниот број анкетирани студенти – 17.247, Македоците се застапени во најголем број 12.197, Албанци 2.696, Турци 357, Роми во значително мал број-само 100 студенти, Власи 170, Срби 222 итн.

Студентите од женски пол се најмногу застапени, односно запишани на факултетите по општествени науки - Педагошки факултет, Филолошки факултет, Правен факултет, Економски факултет, Медицински факултет, за разлика од тоа на Факултетите по технички науки тие се запишани во значително помал број.

1.6. ОБРАЗОВАНИЕТО ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА И ИСТОЧНИОТ ПЛАНСКИ РЕГИОН

Образованието во Република Македонија е организирано преку три категории: основно, средно и високо образование, според соодветните закони донесени од страна на Собранието на Република Македонија, и тоа Законот за основно образование од 19.8.2008 година (објавен во „Сл. весник на Република Македонија “ бр. 103/08), Законот за средно образование од 20.9.1995 година (објавен во „Службен весник на Република Македонија“ бр. 44/95) и Законот за високо образование од 14.3.2008 година (објавен во „Службен весник на Република Македонија бр.35).

Во законската регулатива експлицитно се забранува дискриминацијата во воспитно-образовниот систем по неколку основи и тоа:

Уставот на Република Македонија како највисок правен акт, во делот на економски, социјални и културни права и правото на образование:

Член 44

Секој има право на образование. Образованието е достапно за секого, под еднакви услови. Основното образование е задолжително и бесплатно.

Член 48

Припадниците на заедниците имаат право на настава на својот јазик во основното и средното образование на начин утврден со закон.

Извадоци од Законот за основно образование

(„Сл. весник на Република Македонија” бр.103/08 и 33/2010)

Член 2

Секое дете има право на основно образование.

Се забранува дискриминација по основа на пол, раса, боја на кожата, национална, социјална, политичка, верска, имотна и општествена припадност во остварување на правата од основно воспитание и образование, утврдени со овој закон.

Извадоци од Законот за средно образование

(„Сл. весник на Република Македонија” бр.44/95, 24/96, 35/97, 82/99, 29/02, 40/03, 42/03, 67/04, 55/05, 113/05, 36/06, 30/07, 49/07, 81/08, 92/08 и 33/10)

Член 3

Средното образование е задолжително за секој граѓанин, под еднакви услови утврдени со овој закон.

Средното образование во јавните средни училишта е бесплатно.

Не се дозволени дискриминации засновани на пол, раса, боја на кожата, национално и социјално потекло, политичко и верско уверување, имотната и општествената положба.

**Извадоци од Законот за Биро за развој на образованието
(„Службен весник на Република Македонија” бр. 37/06, 142/08 и 148/09)**

Член 5

Бирото е надлежно за следење, истражување, унапредување и развој на воспитно-образовната дејност во областа на предучилишното, основното, гимназиското образование, уметничкото образование, општообразовните предмети во средното стручно образование, во специјалистичкото образование и во образованието на возрасните, образованието на децата со посебни образовни потреби, воспитно-образовната дејност на ученичките домови, како и за образованието на децата на граѓаните на Република Македонија во странство за учење на мајчиниот јазик и култура.

Националната програма за развој на образованието во Република Македонија од 2005 до 2015 година, изготвена од Министерството за образование и наука, ја дефинира мисијата во сферата на образованието, како: „образование за сите преку обезбедување на образовна еднаквост; зголемување на можностите за партиципација; зголемување на образовната, културната и на економската компетитивност на македонското општество”.

Покрај ова, во Националната програма е предвидена и глобална матрица на компетенции на наставниците во однос на развојот на учениците, почитување на индивидуалните разлики на учениците, развој на меѓусебна доверба и почитување меѓу учениците, развој на системи за поддршка на учениците со тешкотии во учењето, како и помагање на секој ученик и создавање на услови ученикот да се радува на сопствените постигнувања.

Концепцијата за деветгодишното основно воспитание и образование, покрај другите, го содржи и принципот на разбирање на другите и мултикултурност: „Мултикултурноста на македонското општество бара основното училиште да го промовира развивањето на вредностите кај учениците за заедничко живеење, почитување на разликите меѓу луѓето и нивната култура, јазикот и традициите. Училиштето е одговорно за развивање свест кај учениците за своето културно потекло, а исто така и

за поттикнување на интересот за запознавање на културното наследство на другите заедници”.

Извадоци од Законот за високо образование

(„Сл.весник на Р.Македонија“ бр.35 од 14.3.2008 година)

Улога и задачи на високообразовните установи

Член 3

Улога и задачи на високообразовните установи се создавање, заштита и пренесување на знаењата за обезбедување на социјална и економска благосостојба и напредок на општеството, подготвување на студентите за занимања за кои е потребна примена на научни откритија и стручни знаења, културна и јазична разновидност, поттикнување на технолошкиот развој, развој на уметностите, техничката култура и спортот.

Улогата и задачите од ставот 1 на овој член високообразовните установи ги остваруваат со:

- организирање на студии според студиски програми од прв, втор и трет циклус на студии;
- изведување на фундаментални, развојни и применети истражувања и вршење на применувачка дејност;
- пренесување на научни, стручни и уметнички знаења и вештини;
- обезбедување на научен, стручен и уметнички подмладок;
- давање можност секому под еднакви услови да стекне високо образование и да се образува во текот на целиот живот;
- обезбедување на систем за доживотно учење;
- соработка со странски и домашни високообразовни и научни установи и со остварување други форми на меѓународна соработка;
- организирање на други форми и видови на подигање на општото образовно ниво и поттикнување на конструктивен натпревар меѓу различните идеи и пристапи;
- обезбедување учество на студентите во управувањето, особено во врска со прашања кои се од значење за квалитетот на наставата и студентскиот стандард.

Член 7

Државјаните на Република Македонија имаат еднакви услови и право на образование на високообразовните установи во Република Македонија. Странските државјани можат, со примената на начелото на заемност, да се образоваат на високообразовните установи во Република Македонија под еднакви услови како и државјаните на Република Македонија.

Странските државјани, без примена на начелото на заемност, можат да се образоваат на високообразовните установи во Република Македонија под услови кои поблиску ги утврдува високообразовната установа.

Право на високо образование имаат и лицата без државјанство под услови утврдени со закон и со ратификувани меѓународни договори.

Глава деветта

ВИСОКООБРАЗОВНА ДЕЈНОСТ

Академски и стручни студии

Член 92

Високото образование се остварува преку реализација на академски и стручни студии. Академските студии ги оспособуваат студентите за вршење на дејности во науката и високото образование, во деловниот свет, во јавниот сектор и општеството во целост преку оспособување за развој и примена на научните и стручните достигнуања.

Стручните студии им даваат на студентите знаења и вештини кои им овозможуваат вршење на стручни занимања и ги оспособуваат за непосредно вклучување во работниот процес.

Академските и стручните студии се усогласуваат со студиите во европскиот образовен и истражувачки простор.

Циклуси на високото образование

Член 93

Студиските програми за стекнување на образование се распоредуваат во три циклуси на високото образование:

- прв циклус на универзитетски студии,
- втор циклус на универзитетски студии и

- трет циклус, докторски студии.

Секој циклус на универзитетските студии завршува со стекнување на одреден назив. Одредени студиски програми можат да се реализираат интегрирано низ првиот и вториот циклус. Секој циклус на студии мора да биде во согласност со Европскиот кредит-трансфер систем на пренос и акумулација на кредити (во натамошниот текст: ЕКТС), според кој за една година на студии по правило се стекнуваат 60 ЕКТС кредити.

Нашата земја е релативно малечка и сиромашна земја која има индекс на човеков развој многу понизок од оној во развиените земји, но е понизок и од просекот на источноевропските земји, што како факт треба да не загрижува.

Исто така, како последица на неправедната и бесправна приватизација на општествениот и државниот капитал, сиромаштијата сè повеќе и повеќе расте и показателот за обемот на сиромаштијата односно процентот на населението што се наоѓа под линијата на сиромаштијата е еднаква на 70% од медијалната еквивалентна потрошувачка. Ова население сè повеќе запаѓа во волшебниот круг на сиромаштијата, не можејќи да му даде квалитетно образование на своето потомство. Затоа, настојувањата на Владата на Република Македонија да се изврши дисперзија на високообразовните институции со отварање на универзитети и факултети во внатрешноста на земјата се навистина оправдани, бидејќи давање шанса за добар старт во животот на младите од овие ранливи категории и групи на сиромашни граѓани е преку обезбедување на квалитетно образование и за децата во овие сиромашни семејства. Секаде во светот е потврдено дека инвестирањето во образованието е најефикасен начин за помагање на сиромашните слоеви на граѓани. Меѓутоа, оваа децентрализација треба да се врши повнимателно, за да не се наруши квалитетот на вака образованите кадри и да не се создаде поголем суфицит на некои профили, што ќе ја влоши и така лошата состојба со невработеноста.

Согласно со Болоњската декларација, студентот се третира како партнер во образовниот процес, активен чинител и фактор кој придонесува за квалитетот и организираноста на високото образование. Тргувајќи од тој факт, позицијата на студентот се трансформира од пасивен набљудувач во активен чинител.

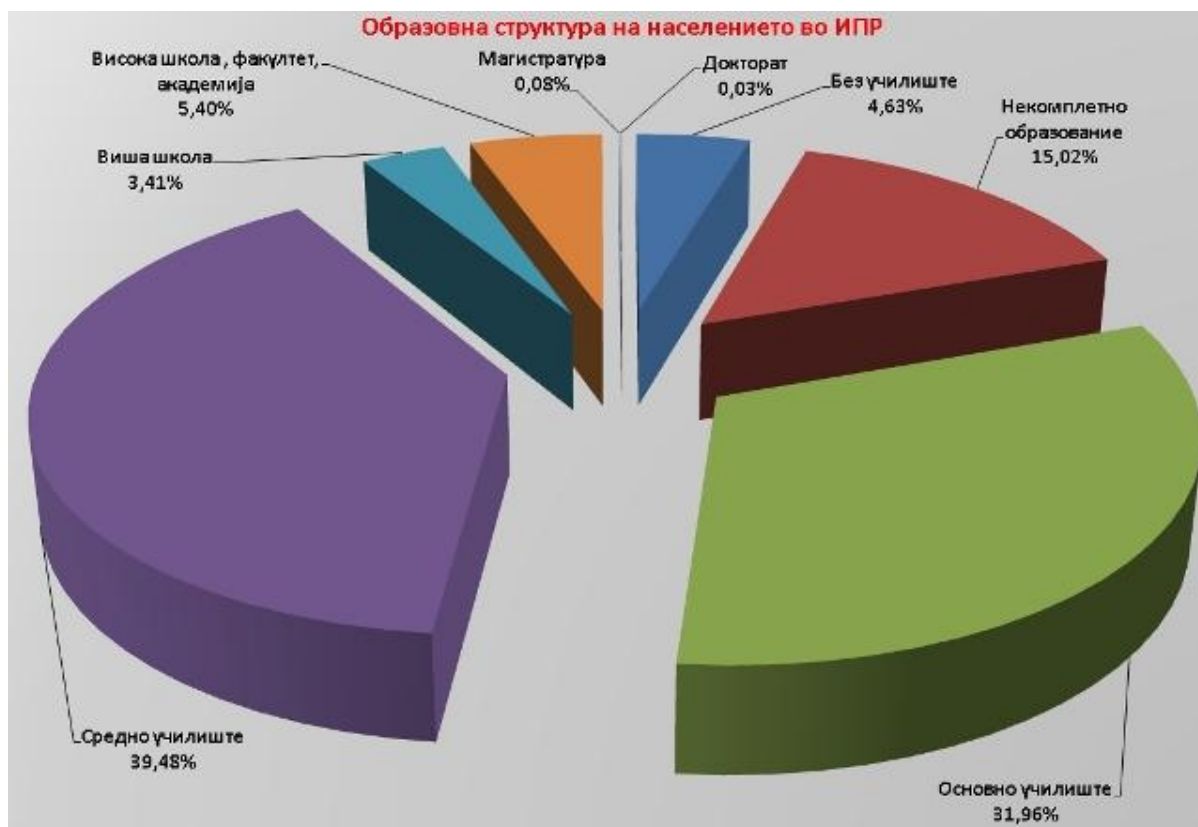
Студентското организирање доби законски третман, а се овозможи и нормативно уредување на повеќе прашања кои ги засегаат студентите во статутите на универзитетите и правилниците на факултетите. Со тоа се доби поголема транспарентност, отвореност и демократија во работењето на студентските организации кон студентите.

Што се однесува до високото образование, од година на година се забележува значителен пораст на магистри и доктори на науки. Така, според Државниот завод за статистика во 2010 година имало вкупно 479 магистри на науки и 212 специјалисти. Во споредба со 2009 година, Заводот забележува зголемување на бројот на магистри за 12,7 проценти. Минатата година, пак, имало вкупно 157 доктори на науки, што споредено со 2009 година имало зголемување за 31,9 отсто. Најмногу магистрираат и докторираат во областа на општествените науки, техничко-технолошките и хуманистичките науки.

Статистиката на Заводот покажува дека во академската 2010-2011 година на високообразовните институции во земјава има 3.861 професор и соработник, односно има 2.276 професори и 1.585 соработници. На битолскиот универзитет има вкупно 353 професори и соработници, на скопскиот вкупно 1.895, а штипскиот располага со вкупно 455 лица како кадар. Државниот универзитет во Охрид има вкупно 24 професори и соработници, додека тетовскиот - вкупно 177.

1.7.1. Анализа на статистичките податоци за степенот на образование на населението во Источниот плански регион

Во Источниот плански регион, од 107.614 работоспособно население само 0,03 проценти имаат докторат, а 0,08 проценти магистратура. Резултатите се поразителни и во делот на некомплетно образование. Дури 15,02 проценти од населението не го комплетираше своето образование. Бројката на население со завршено средно или основно е најголема. Средно училиште имаат завршено 39,48 проценти, а основно училиште 31,96 проценти од населението во Источниот плански регион. Во овој дел од државата е голем и процентот на оние кои се без образование. Тој процент изнесува 4,63% од вкупниот број на население кој го опфаќа овој регион. Овие резултати се добиени од Студијата за одржлив развој на органското земјоделско производство во Источниот плански регион. Источниот плански регион опфаќа единаесет општини со 181.858 жители. Тоа се општините Берово, Пехчево, Делчево, Македонска Каменица, Винаца, Кочани, Зрновци, Чешиново-Облешево, Карбинци, Пробиштип и Штип.

2. ПРОФЕСИОНАЛНА ОРИЕНТАЦИЈА

2.1. ПОИМОТ ПРОФЕСИЈА

За успешно следење на настанокот и развојот на одредена професија е потребно да го дефинираме поимот професија воопшто. Ова дотолку повеќе што поимот професија се употребува во различни значења. Често се случува за овој поим да се дадат различни определби кои, наизглед, се противречни, а всушност, не се однесуваат на иста појава. Така, на пример, кога се сака да се истакне сопствената специјализирана работна акција се вели „одбрав добра работа“, „најдов работно место што ми одговара“, „припаѓам на таа професија“ итн. Сите тие определби и уште многу други се употребуваат со цел да се истакне особеноста на одредена работна активност што луѓето ја вршат за да обезбедат средства за своја егзистенција. Сепак и покрај термилошките разлики, меѓу поголемиот број истражувачи кои се занимаваат со оваа проблематика постои согласност дека професиите претставуваат збир или систем на активности се издвоени во една кохерентна целина во рамките на постојната општествена поделба на трудот кои ги врши посебна општествена група со цел да произведе материјални или духовни добра или да понуди одредена корисна услуга. Фрајдсон, сфаќајќи го зборот професија, нашироко ги истакнува токму овие две обележја. Прво, професијата е посветување на посебен вид активност. Во случајот на докторот и медицинската сестра, нивната професија е да се грижат за доброто на оние на кои им ги даваат своите услуги. Второ, професијата е продуктивен труд со кој се заработува и кој го овозможува животот, пред сè во економска смисла. (Freidson, E., 1988:21-26)

Во поглед на потесното определување на професијата најчесто се истакнуваат следниве карактеристики (елементи). Прво, посебно образование потребно за вршење на одредените работни задачи. Второ, посебен општествен статус и одредена општествена позиција (углед и моќ). Трето, посебен професионален интерес кој се остварува и штити преку професионалните здруженија и пропишаните норми на однесување на припадниците на одредена професија. Четврто, повисок степен на идентификација на поединецот со професијата на која припаѓа Фрајдсон најмногу ја истакнува првата карактеристика.

Еве една дефиниција на Фрајдсон: „Професија е секое занимање чишто претставници можат да најдат работа само ако поседуваат уверение кое го потврдува успешното завршување на програмата за обука која е врзана со повисокото образование". (Freidson, E., 1988:59)

Повеќето автори нагласуваат дека професиите се организираат со цел да го контролираат професионалното образование и да ја ограничат конкуренцијата за да можат да го контролираат пазарот. Притоа не смее да се заборави, како што истакнува Елиот Фрајдсон, дека стручноста, техничката експертиза е, сепак, основата на професијата. (Freidson, E., 1970:84)

Професиите настануваат под влијание на општествената поделба на трудот и се развиваат и менуваат со развојот на производствените сили и промените во општествената поделба на трудот. Одредени облици на поделба на трудот среќаваме уште во првобитните човечки заедници. Меѓутоа, дури со појавата на првите занаети и трговијата се создадени услови за професионално диференцирање на човековиот труд, така што многу професии во современото општество имаат свои корени во занаетите. (Саркањац, Костовски, 2010:239)

Според една друга дефиниција професијата претставува дејност со која се занимаваат поединци во вид на специјалност за да вршат некоја општествена функција, задоволувајќи одредена општествена потреба и како надомест за тоа добиваат средства потребни за живот за себе и семејството. (Жоглев З., 2002:311)

2.1.1. Професионална ориентација

Кога станува збор за изборот на животното занимање (професија) треба да се имаат предвид повеќе заемно поврзани елементи, и тоа:

- Интерперсоналните, социокултурните и економските фактори кои влијаат врз развивањето на способностите и позитивниот емоционален став спрема видот на дејноста што ќе се избере;
- Од општествените потреби за одреден кадар па сè до техничко-организационите фактори врз основа на кои се одредуваат најконкретните барања од едно работно место во одредена работна средина. Комплексноста и важноста на изборот на животното занимање

дозволува разни пристапи, така што тој станува предмет на внимание и акција на сите општествени сили кои се ангажирани за доброто на поединецот и општеството.

Во современото општество планирањето и образованието на кадрите станува сè поактуелно прашање. Суштествена обврска на секоја професија е да изградува и спроведува политика на долгорочно планирање на потребите за одредени профили на кадри врз основа на техничкиот прогрес и просперитет на општеството.

За вистински избор на животното занимање е потребна и научно насочена професионална ориентација на младите кадри (професионално информирање, советување, испитување на психофизичките и други способности итн.).

Сите тие активности треба да се насочени кон младиот човек, со цел да го избере она занимање кое ќе ги развие неговите творечки способности до оптимални граници корисни за себе и општествената заедница во секој поглед. Затоа е потребно да се создадат услови и можности професионалната ориентација да и овозможи на младата личност да оствари адекватен и хармоничен професионален развој во текот на целиот работен век. (Саркањац, Костовски, 2010:249)

Меѓутоа, со отворањето на факултетите во Штип и во Тетово, и политиките на Владата на Република Македонија да ги поттикне завршените средношколци да продолжат со универзитетско образование, состојбите би требало да се менуваат. Така, на пример, на Медицинскиот факултет во Штип од 135 студенти само 12 се студенти чии родители се лекари. Тоа е 9% од вкупниот број, што е помалку во однос на бројот на студенти чии родители се лекари од Медицинскиот факултет во Скопје.

Слични се и податоците за застапеноста на процентот на запишаните студенти од женски пол. Од вкупно 135 запишани студенти: 94 се женски, а 41 машки студенти или процентуално соодносот е 69,6% наспроти 30,4%. (Саркањац, Костовски, 2010:253).

Професионализацијата на работата, новите работни улоги претставуваат едни од основните обележја на современото општество. Процесот на општествената поделба на трудот доведува до усложнување, диференцијација и хиерархија на работните улоги. Професионализацијата на работата претставува еден од најзначајните манифестации на глобалниот процес на општествените промени. Доколку нема промени нема ни потреба од нови

работни улоги. Со развојот на општеството и општествениот живот воопшто се јавуваат нови облици на општествени разлики, т.е. нееднаквости. Современата структура на занимањата е диференцирана и стратифицирана. Познато е дека некои професии уживаат висок углед, статус, моќ и во склад со тоа и повеќе се наградени. (Жоглев З., 2002:235)

Во општеството постои изразена согласност во врска со нееднаквата положба на професиите. Еднакво образование на жените, како и еднакви можности за напредување во професијата, кај нас па и во целиот свет е неостварена цел, а воедно и задача.

Во современите општества, образованието им нуди еднакви шанси за врвни достигнувања, за напредок во професијата и во вработувањето. Во општествата во развој, а и во земјите кои се стекнале со независност, во центарот на своите интереси е ставен проблемот на диспаратет во образованието на мажите и жените. Во периодот на развојот на општествата, на образованието се гледало како средство за нудење еднакви можности на жените и мажите рамноправно да учествуваат во сите сфери на општествениот живот.

2.2. ПРОФЕСИОНАЛИЗАМ, ПОЛОВА РАЗЛИКА, ОБРАЗОВАНИЕ

Животот на луѓето е условен од содржината на професионалната работа, знаењето и образованието. Со развојот на професионализмот се менувал и односот спрема работата, спрема работната организација и стручната кариера. На професионалната положба на поединецот пресудно влијае карактерот на работата и значењето кое и се придава на работата која ја врши. Степенот и карактерот на професионалната поделба на работата претставува еден од поважните показатели на производно-техничката работа и вкупниот општествен развој.

Професионализмот ги вклучува следниве фактори:

Професионализмот го претставува копнежот одредена професија да ја избори својата самостојност во поглед на образованието, квалификациите,

овластувањата и општествената положба во однос со другите професии. Професионализацијата доколку е развиена претпоставува висок степен на идентификација со работата којашто се извршува. Професионализмот го ограничува пристапот во работата, а тоа се постигнува со надзор, контрола на професијата над квалификациите и обученоста и бројот на стручњаци потребни за давање услуги.

Професионализмот го вклучува во себе и здружението кое врши надзор, односно кое ја надгледува и контролира работата и однесувањето на своите членови. На тој начин се штитат посебните професионални интереси, права и привилегии со кои се утврдуваат одредени обврски и начини на однесување, моралот и професионалната чест.

Со брзиот развој на професионализацијата во основа се менува односот на вработените спрема работата, работната организација и доживотната стручна кариера. Сè е поцврста поврзаноста на луѓето со својата стручна кариера отколку со претпријатието каде што работи, што досега не беше случај. Денес е воспоставена цврста врска помеѓу нивото на формалното образование, степенот на професионална специјализација и општествената положба. Технологијата бара голем број на специјализирани стручњаци, а формалното образование произведува и нуди стручњаци за технички вештини. Технолошките промени бараат широко општо образование, широка култура, развој и разновидни човекови потреби за да човекот биде способен не само да се приспособува на новите работни услови и потреби, туку со нив творечки да владее, да биде способен бргу да се преквалификува за поголема мобилност во својата работна кариера. Во таа смисла системот на професионално образование (оспособување за една професија) треба да се менува во систем на технолошко образование (оспособување за прифаќање на технолошките промени за творечко однесување во однос на новите работни и животни околности). Образованието на сите категории луѓе, вклучувајќи ги и возрасните, ќе доживее големи трансформации, што е посебно значајно за луѓето кои имаат општествена функција поврзана со информирање, управување, комуникација и одлучување. Доколку не се стекнале со информатичка писменост во редовниот образовен процес мораат тоа да го надокнадат преку разните облици на дошколување, како не би биле сопирачка на информатизацијата во општеството.

Всушност, потребно е да се прави разлика помеѓу два концепта за образование: образование за работа - концепт кој настојува да се одржат постојните општествено-економски односи и околности; и образование за општествена промена - кое тежи за надминување на постоечките општествено-економски околности и често бара укинување на образовните институции кои се под контрола на владејачките општествени институции. (Жоглев, З., 2002:234)

Корените на невработеноста се многу длабоки и сложени. Пред сè, колку работиме на професионалната ориентација? Колку се води сметка за побарувачката на различни професии кога се започнува со стручното оспособување на младите? А кога ќе се воочи грешката тогаш се пристапува кон преквалификација и доквалификација, на брза рака секако.

Почетокот на професионалната ориентација е поврзан со појавите на несреќи на работните места. Преку лош, промашен или неприфатлив избор на занимање, пад или стагнација на продуктивноста во работата, професионалните несреќи се први и основни поттици за воведување на професионалната ориентација.

Затоа треба да му се помогне на поединецот да го избере својот животен позив, својот животен пат, односно секој човек да биде поставен на право место и да ја работи онаа работа што одговара на неговите способности, знаења, на неговите особини на личноста (интересите, неговиот карактер, темперамент итн.).

Професионалната ориентација и селекција не се разликуваат многу, бидејќи и во двата случаја се појдува од исти принципи - познавање на индивидуалните карактеристики на луѓето и барањата на образовните програми, односно занимањата и работните места. (Жоглев З., 2002:234)

Истражувајќи ги проблемите на професионалните разлики помеѓу половите социолозите се обиделе да дадат одговор на прашања кои се среќаваат во секојдневниот живот, со чии одговори би се решиле неколку дилеми.

Каква улога играат надворешните, а каква сопствените препреки при изборот на професијата? Во која мера жените се разликуваат од мажите ако се земат предвид работните способности кои се потребни за одделни професии? Колкаво е влијанието на биолошките разлики врз професијата и нејзиниот

избор? Постои ли специфична женска поткултура која влијае на преферирање на одредени ставови и вредности? Доколку постојат такви разлики на кој начин настануваат и како влијаат на професионалната определеност. Какви се можностите да се ублажи професионалната поделеност помеѓу половите, во која мера разликите меѓу мажот и жената се непроменливи, а во која мера се подложни на промени? Колку на тоа ублажување влијае образованието и дали постои сегрегација во половите, во можноста за пристап во образованието?

Професионализацијата на работата, новите работни улоги, претставуваат едни од основните обележја на современото општество. Процесот на општествената поделба на трудот доведува до усложнување, диференцијација и хиерархија на работните улоги.

Професионализацијата на работата претставува еден од најзначајните манифестации на глобалниот процес на општествените промени. Доколку нема промени нема ни потреба за нови работни улоги. Со развојот на општеството и општествениот живот воопшто се јавуваат нови облици на општествени разлики, т.е. нееднаквости. Современата структура на занимањата е диференцирана и стратифицирана. Познато е дека одделни професии уживаат висок углед, статус, моќ и во склад со тоа и повеќе се наградени.

Развојот на образованието на жените е условно е поминат низ три фази:

- во првата фаза, која се поклопува со т.н. аграрна фаза на општеството, разликите во образованието на мажите во однос на образованието на жените се минимални, речиси занемарливи;

- во втората фаза, која социолозите и економистите ја означуваат како транзициона и која се поклопува со индустријализацијата и урбанизацијата, доаѓа прво до зголемување на разликите во образованието на припадниците на машкиот и женскиот пол, а потоа до опаѓање на степенот на различност;

- во третата фаза, која ја карактеризира ново индустриско, постиндустриско и информатичко општество, разликите во образованието на мажите и жените се минимални. (Коковиќ, 1994:314)

Во општеството постои изразена согласност во врска со нееднаквата положба на професиите. Еднакво образование на жените, како и еднакви можности за напредување во професијата, кај нас, па и во целиот свет е

неостварена цел, а воедно и задача. Во современите општества, образованието им нуди еднакви шанси за врвни достигнувања, за напредок во професијата и во вработувањето. Во општествата во развој, а и во земјите кои се стекнале со независност, во центарот на своите интереси е ставен проблемот на диспарат во образованието на мажите и жените. Во периодот на развој на општествата, на образованието се гледало како средство за нудење еднакви можности на жените и мажите, рамноправно да учествуваат во сите сфери на општествениот живот.

Меѓутоа, факт е дека жените помалку ги користат и помалку уживаат во добротворноста што произлезе од развојот на општеството.

На прашањето - од каде потекнуваат разликите и поради што пристапот на жените до образованието и вработувањето е ограничен, може да се одговори дека таквите разлики потекнуваат од структурата на економијата и структурата на занимањата. Поделбата на материјалното богатство (приходите), моќта, статусот, и образованието отсекогаш бил на страната на мажите.

Друг фактор за разликите меѓу мажите и жените во поглед на професиите и професионалната ориентација е идеологијата за семејната улога на жената. Жените доживуваат судир на улогите, посебно образованите жени. На доживувањето на судирот на улогите значително влијае социјалното потекло, положба, степенот на образование и вредносната ориентација. Кога се размислува за можностите за разрешување на ваквиот судир на улоги важно е да се истакне факторот образование и вредносна ориентација, бидејќи истите во извесна мера се подложни на систематско влијание во текот на социјализацијата, додека на факторот мотивација можат да влијаат и индивидуалните разлики во склоп на личноста на жената.

Истражувањата исто така покажуваат дека помалку образованата жена, традиционално насочена има само делумно свест за причините за тие судири. Истата нема некои преголеми очекувања во поглед на можностите да ја изменат својата положба. Кај образованата жена незадоволството потекнува од нескладените сфаќања стекнати со образованието и традиционалните норми. Тоа е резултат на предрасудите, ставовите и идеологиите дека жената по желба и потреба на семејството може да се повлече од пазарот на трудот. (Жоглев З., 2002:236)

Борбата против социјалните предрасуди започнува со образовниот процес. Тој треба да придонесе во трансформацијата на менталитетот и да им овозможи на жените да ја преземат иницијативата. За да може образованието навистина да ја промени положбата на жената, тоа мора да соодејствува на изменетите општествени потреби кои произлегуваат од развојот на новите технологии.

2.3. ПРЕДРАСУДИ ЗА УЛОГАТА НА ЖЕНАТА ВО ОПШТЕСТВОТО

За професионалната улога на жената постојат бројни предрасуди чиешто влијание го маргинализира нејзиното општественото делување и ги ограничува нејзините можности на пазарот на трудот. Во продолжение следува анализа на неколку предрасуди кои гравитираат не само на нашиве простори, туку воопшто насекаде во светот.

„Жената е природно послаба од мажот и затоа таа треба да му биде подредена на мажот“

Уште многу одамна се сметало дека жените се помалку интелегентни од припадниците на машкиот пол, сè додека современата психологија ги отфрлила ваквите предрасуди. Што се однесува до физичката сила на жената, не е предрасуда дека мажот е појак од жената, но во време кога технологијата нуди еднакви можности и на двата пола, таа разлика не е изразена.

„Жената е најсреќна дома со децата“

Лесно е да се оспори оваа предрасуда доколку се погледне бројот на разведени бракови, бројот на напуштени деца. Оваа илузија за семејството како „оаза на среќата“, во минатото била поддржувана со сила на законот со кој бил забранет разводот. Кога земјоделството било единствен извор на приходи женската работа била повеќе ценета. Од друга страна, брачните партнери на

почетокот од бракот заеднички ги извршуваат поголемиот број обврски. Со зголемување на брачниот стаж се зголемува и диференцијацијата на улогите на брачните партнери, што доведува до судир на интереси. Во таа смисла е изреката: „Жената не е денес поголем егоист, таа само сака да се цени нејзиниот труд“.

„Вработувањето и економската самостојност доведуваат до криза во бракот и семејството“

Во основа ова тврдење е точно, но не на начин на којшто најчесто се мисли. Обично со оваа изрека се прикажува морален став, се посочува жената за виновник во распаѓањето на бракот и семејството.

Пример за погрешно заклучување: жената кога ќе се вработи станува двојно повеќе оптоварена отколку кога била домаќинка - ги извршува професионалните, а и домашните, семејни обврски. Таа се наоѓа помеѓу работата и семејството. И покрај очигледната ситуација ставот на мажот за тоа што треба да работи жената останува непроменет. Жената стекнувајќи економска т.е. финансиска независност почнува на друг начин да се гледа себеси и своите обврски - го цени своето мислење, станува помалку толерантна кон секој кој сака да ја искористи. Работата на жената не е само извор на приходи и економска независност, туку истовремено друг начин на живот, нови можности, обврски, нови потреби и промени. Секако секогаш работата не е извор на задоволство, бидејќи и работата секаде не е иста.

„Жените се склони во општеството да извршуваат работи слични на домашните работи (хигиеничарка, медицинска сестра, готвачка, воспитувачка и сл.)“

Оваа предрасуда е резултат на поделбата на работата, а не на желбите на жената воопшто. Доколку нешто се наметне лесно се докажува. Доколку се сака да се докаже дека одредена личност не знае да работи друга работа освен дадената, истото може да се постигне со недавање можност, алтернатива, со присила постојано да ја работи истата работа, подоцна личноста се навикнува на тоа и навистина не знае да работи ништо друго.

„Интересите на жената работничка не се поклопуваат со интересите на жената која работи во канцеларија, во уред или кабинет“

Ова тврдење може да смета за вистина, но таа е плод на нашето опкружување, на нашата средина. Честопати жените работнички велат: „Лесно им е на новинарките, докторките, на жените кои се занимаваат со научна, умствена работа“. Нормално е што жените оптужуваат други жени или самите себеси што се наоѓаат во незавидна ситуација.

Во прашање е замена на тезата со објектот, односно кога не може да се реши проблемот, да се пресметаат со вистинскиот причинител на проблемот, тогаш агресијата се префрла на друг помалку заштитен објект.

Сосема е сфатливо дека жените работнички пред крајот на својот животен век, изморени од работата и начинот на живот, не се заинтересирани за некои длабоки промени бидејќи во нив веќе и не можат да учествуваат, тие бараат на наједноставен начин да им се помогне.

„Жените помалку се заинтересирани за политика“

Оваа предрасуда е поврзана со слободното време што го имаат жените, па затоа бројот на жените кои учествуваат во функционирањето на политичкиот систем е занемарлив.

„Жените на владејачки позиции претставуваат знак за нивно напредување во општеството“

Оваа предрасуда претставува парадокс, бидејќи жените кои се на власт често се против еманципацијата на жените, според логиката - колку помалку жени во борбата за положба толку се поголеми сопствените шанси.

„Жените на работните места се однесуваат исто, дури и полошо од мажите“

Иако не е истражено, сепак стилот на раководење на жените е видливо „помек“ со повеќе емоционални елементи за разлика од стилот на раководење на мажите, можеби поради женската природа.

„Со женските прашања можат да се занимаваат само жени“

Со оваа предрасуда се сложуваат и најекстремните феминистки и најконзервативните патријархалци. Но вистината е дека познатите социолози-мажи, како Мил, Енгелс, Сартр и други, многу придонеле за подобро сфаќање на положбата на жената и односот кон неа. (Коковиќ, Д., 315-318)

2.4 ПРИКРИЕНАТА РАБОТА НА ЖЕНИТЕ

Жените се скратени и со уште една категорија на економски активности кои добиваат значење посебно за време на економските кризи. Тоа е т.н. скриена, неформална економија, кај нас позната како работа во сенка.

Главен облик на женската неформална економија е неплатената работа во домаќинството. Особено во семејствата на поранешните југословенски републики, каде што имаше нагла трансформација од селски во градски, при што традиционалните патријархални вредности и навики сè уште остануваат цврсто вкоренети. Работата во сенка го опфаќа поголемиот дел од работата која жените ја извршуваат во своите домови, активностите поврзани со пазарувањето, испраќањето на децата во училиште, нивното пречекување, чекањето со нив во амбулантите, на игралиште, помагање во нивното учење и сл. (Коковиќ Д., 1994:318)

Скриената работа е, всушност, она што воопштено се етикетира како семеен и приватен живот. Товарот на скриената работа започна се потешко да се носи со настапот на модернизацијата и трката по стандарден и одржлив живот.

Дали професионалната поделеност помеѓу половите може да се оцени како потценување на улогата на жената и нејзината работа во сенка.

Воочувајќи дека работата во сенка постојано е мистифицирана, Иван Илич ги наведува мистификациите кои и денес се актуелни. По негово мислење работата во сенка се „маскира со помош на биологијата“. Жените раѓаат деца,

готват, пеглаат, шијат и перат, тие се грижат за мажите и се покоруваат на нивниот авторитет. Жените, главно, се исклучени од занимања со висок статус и моќ. Овие карактеристики ги воочува социологот Мајкл Хараламбос, истакнувајќи дека во последно време, посебно по развојот на движењето за ослободување на жената, жестоко се расправа за причините за поделба на работата, која се темели на полот и нерамноправноста помеѓу улогите на мажот и жената. Со помош на силни расправи кои се уште траат, се искристализирани, по негово, мислење две гледишта: првото гледиште истакнува дека поделбата на трудот и нерамноправноста помеѓу половите е одредена пред сè со биолошките или генетските разлики помеѓу мажот и жената. Според второто гледиште се смета дека улогите се културно одредени и дека нерамноправноста на половите е последица на општествено конституираните односи на моќ. (Хараламбос М., 1989:355)

Биолошките разлики (поголема физичка сила, односно раѓање деца) придонесуваат за јасно разграничување на улогите по пол и тоа од чисто практични причини.

Антропологот П. Мардок согледал дека поделбата на работата по пол е присутна во сите општества и утврдил дека причината за големата распространетост на ваквата поделба лежи во предностите што таа ги има. Поделбата на работата по пол, со обзир на разликите помеѓу мажот и жената е една од најделотворните начини за организација на општеството.

Предрасудите и мистификациите, помешани со неизбежната идеологизација, направиле работата на жената да се набљудува како работа во сенка, а жената како скриена работничка. Воочувајќи дека овој вид на работа во индустриски развиените земји сè повеќе се зголемува, Иван Илич истакнува дека овие неплатени работи прераснале во социјално место за најраширената, најнеоспоруваната и понижувачка дискриминација. Работата во сенка во минатото не била ни толку барана, ниту пак така именувана, ја претставува онаа сфера во која мнозинството граѓани, а најмногу жените ја трпат најмачната дискриминација.

Илиќ истанува: „Жените повеќе работат дома, во таа работа го минуваат поголемиот дел од времето, просто кажано, имаат многу малку шанси да ја избегнат. Оваа работа не се намалува ни кога жените се вработени. Жените се

жртви на интриги на „евидентираниот“ и „неевидентираниот“ пазар на труд. Во прашање е општествен пропуст дека водењето на домаќинството е продуктивна работа која како таква треба да биде призната. За да се обезбеди подобар статус на скриената работа, за водењето на домаќинството, без разлика на тоа дали тоа го извршуваат мажите или жените, неопходно е да се утврди цена или одново да овредни економското значење на работата во домаќинството. Застарена е претпоставката дека хранител на семејството треба да биде мажот, а дека жената само придонесува мал дел за семејството, и заради тоа е лесно таа да биде жртвувана. Сепак, некои стереотипни начела на однесување не можат да бидат искоренети, па жените сè уште се насочуваат кон така наречените женски професии. Женските професии најчесто се само нивните проширени домашни обврски и улоги кои се поврзани со послужување, чистење, нега, готвење. (Коковиќ Д., 1994:321, 322)

Според податоците од Пописот на населението во 2008 година, во Република Македонија од вкупниот број на наставници во основното образование – 15.583, жени се 9.756, наспроти 5.827 мажи. Слична е ситуацијата и во средното образование: од вкупно 6.554 наставници, 3.737 се жени, а 2.817 се мажи.

За разлика од основното и средното образование во високото образование на Пописот 2008 година се добиени следниве бројки: број на наставници – 2.028; жени - 730, мажи – 1.298.

Факт е дека жените работат т.н. „женски професии“, значи дека мерилата, како еднаквите плати, нема значително да влијае на состојбата на пазарот на трудот. Рамноправноста со припадниците на машкиот пол на пазарот на трудот бара или укинување на поделбата на работата по пол или подобро вреднување на женската професија, работа.

Многу феминистки за свој најважен аргумент за потчинетост го наведувале податокот „дека подрачјата во кои се концентрирани жените работнички одговараат на идеолошките поделби помеѓу мажите и жените кои се поврзани за семејството. Жените преовладуваат во услужните дејности, во "грижливите" професии и во мануелната работа, како чистењето кое личи на работа во домаќинството.

Социологот Теодор Каплов наведува сериозни и аргументирани причини кои извршиле спуштање на жената на дното од структурата на професиите. Прво, во прашање е примарниот статус на жената како домаќинка. Нејзината професионална кариера е испрекината поради тоа што се принудени да го напуштаат пазарот на трудот за да родат и чуваат деца.

Второ, жените се „секундарен извор на приходи“, во споредба со мажите-како последица на тоа помалку е платена работата на жената.

Трето, со оглед на улогата на мајка-домаќинка која е приврзана за мажот, жената е помалку амбициозна. Таа заедно со семејството најчесто ја следат кариерата на мажот. На тој начин може да се објасни поврзаноста на жената со професиите со понизок статус, бидејќи познато е дека успешната кариера бара поголема мобилност.

На крајот, како четврта причина се наведува големата резервна армија од женски професии, кои ја надминуваат побарувачката за таквиот вид на работа. Поларизацијата од полов карактер со развојот на општеството сè повеќе се ширела. (Жоглев З., 2002:239)

2.5. СТАТИСТИЧКО ИСТРАЖУВАЊЕ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Државниот завод за статистика на Република Македонија во рамките на својата меѓународна активност реализираше проект кој беше опфатен со програмата ФАРЕ како Анкета за користење на времето. Во рамките на овој проект во 1996 година во Р. Македонија беше спроведена пилот анкета за користење на времето на примерок од 2000 домаќинства. Оваа анкета покрај земјите членки на ЕУ беше спроведена и во некои земји кои тогаш беа во транзиција (Словенија, Унгарија, Полска итн.). Податоците од пилот-анкетата за користење на времето биле доставени до ЕУРОСТАТ, согласно со договорот кој беше потпишан од страна на CESD-COMUNAUTAIRE и Државниот завод за статистика. Оваа анкета од 1997 година требаше да стане редовно статистичко истражување со петгодишна периодика, но поради финансиски средства беше повеќе пати одложувана и се спроведе за првпат во 2004 година. Анкетата беше подготвена целосно според европската методологија (упатства, анкетни формулари, кодекси и сл.).

Податоците од анкетата спроведена во 2004 година дадоа одговор на повеќе прашања, меѓу кои и на:

- Како лицата во Република Македонија на возраст од десет и повеќе години го користат времето?

- Колку повеќе време просечно дневно жените поминуваат на домашни активности од мажите?

- Што прават мажите и жените во слободното време?

Искуствата на другите земји покажуваат дека овие податоци ќе придонесат за креирање на политиката на работното време:

- Креирање на некои аспекти од социјалната политика, а пред сè што се однесуваат на семејството и половата структура. Во тие рамки посебен интерес претставува односот помеѓу домашната поделба на трудот и растечкото учество на жената во работната сила, следењето на проблематиките кои произлегуваат од потребата за истовремена вработеност и семеен, грижата за децата и неспособните или хронично болните членови на семејството.

Табела 9. Просечно дневно користење на времето на лица над десет години, според активностите по пол, 2004 г. (часови и минути)

Активности	Вкупно население		Вработени		Невработени		Неактивни	
	мажи	жени	мажи	жени	мажи	жени	мажи	жени
Спиене	8,33	8,34	7,58	7,48	8,52	8,27	9,12	9,02
Слободни активности	5,36	4,26	4,32	3,24	6,56	5,00	6,22	4,50
Домашни активности	1,44	4,51	1,37	4,40	2,11	6,15	1,37	4,33
Вработеност	3,30	1,41	6,19	4,48	1,23	0,21	0,39	0,19
Јадење и пиење	1,30	1,38	1,22	1,21	1,44	1,45	1,32	1,45
Др. лична грижа	1,04	1,00	1,03	1,01	1,06	1,00	1,03	0,59
Патување	1,09	0,50	0,57	0,46	1,27	0,54	1,15	0,51

Школување	0,45	0,52	0,02	0,03	0,04	0,05	2,13	1,33
Волонтерска работа	0,09	0,08	0,09	0,07	0,15	0,13	0,06	0,08

Традиционалната поделба на работите меѓу половите е сè уште присутна во Република Македонија. Ова го покажуваат податоците од оваа анкета, бидејќи мажите поголем дел од времето го поминуваат на платена работа, додека кај жените домашните активности и одземаат најголем дел од времето.

Во прилог следуваат табеларните прикази на дел од податоците добиени со анкетата.

Табела 10. Просечно дневно користење на времето според домашните активности кај лица на возраст над 10 години (минути)

Домашни активности	Вкупно население		Вработени		Невработени		Неактивни	
	мажи	жени	мажи	жени	мажи	жени	мажи	жени
Подготвување храна	20	107	18	110	22	138	21	97
Миене садови	2	35	2	33	3	48	3	32
Чистење на домот	5	42	4	41	6	54	6	40
Перење облека	0	13	0	14	0	17	0	11
Пеглање	0	9	0	12	0	11	0	6
Рачна изработка	0	9	0	2	0	8	0	14
Градинарство	11	9	8	5	15	10	14	11
Одледување животни	8	5	7	3	7	3	12	7
Грижа за домашни миленици	1	1	1	1	2	0	1	1

Шетање куче	1	0	0	0	1	0	1	0
Градење и поправки	9	1	11	1	12	1	6	1
Купување и услуги	13	11	12	12	16	17	12	9
Физичка грижа и надгледување на децата	2	21	3	19	4	34	1	18
Учење, играње и др. со децата	7	11	10	12	8	18	2	8

Извор: <http://www.stat.gov.mk>

2.6. ОБРАЗОВАНИЕ И ФЕМИНИЗАЦИЈА НА УЛОГИТЕ

Образованието на жените доживува своја експанзија тогаш кога се појавила потребата за образована женска работна сила. Тоа не значи дека образованието било наменето исклучиво за подобрување на положбата на жената на пазарот на работна сила или за репродукција на капиталот. Еднаш воспоставено, образованието ја надраснало својата првобитна функција, тоа станало услов за развој на индивидуата, услов за нејзино осознавање на сопственото отуѓување, услов за сопствени и општествени промени. Образованието на жените несомнително имало голема улога во пречекорување на патријархалната свест и создавање на неавторитативни поткултури на младите во 60-тите години на 20 век.

Борбата против социјалните предрасуди започнува со образовниот процес, кој станал достапен на женската младина во сите облици (основно, средно и високо образование), како и стручното оспособување вклучувајќи ги и оние кои до сега биле резервирани за машката популација. Оваа борба придонесла за трансформација на менталитетот, истовремено и за овозможување на жените да преземат иницијатива. На тој начин со помош на

образование може да се ублажи сегрегацијата на занимањата. (Жоглев З., 2002:240).

За да образованието навистина ја промени положбата на жената, тоа мора да биде насочено кон изменетите општествени потреби кои произлегуваат од развојот на новите технологии.

Истражувањата покажуваат дека образованието на жените на секундарно и терцијално ниво ја потврдува постојната неадекватност на образованието кое и ја репродуцира маргиналната положба на жената како поединец и жената како општествена група. На двете нивоа (секундарно и и терцијално) изразена е врска помеѓу учеството на младата женска популација развиеноста. На терцијално ниво разликите се поголеми. Кога се во прашање академските титули (магистратура, докторат) треба да се истакне дека напредувањето за жената со високо образование често значи пропуштање на шансите за стапување во брак. (Коковиќ Д., 1994:328).

Воспитно-образовен систем треба да отвори нови перспективи, но со претпоставка во паралела да се врши брзо и ефикасно решавање на проблемите околу општествената грижа за децата, помош во куќните работи (социјализација на работата во домот). Ваквото настојување вклучува: а) еднакви права на мажите и жените; б) унапредување на структурните промени со кои половите разлики веќе нема да служат како основни начела на општеството; в) промена на традиционалниот стереотип за улогата на полот во смисла – машкост и женственост. Стереотипите во некој земји се менуваат многу побргу додека други земји робуваат на традицијата.

Мажите и жените денес се навикнати да живеат на потполно ист начин и имаат потполно исти очекувања од кариерата. Младата женска популација веќе не се воспитува во традиционален дух – бракот да го сметаат за своја првенствена цел и одговорност. Кариерата на жената е иста со кариерата на мажот. Скоро во секое домаќинство среќаваме образовани луѓе до триесет и пет години со две рамноправни кариери, кариери кои се лично остварување на поединецот. Претставата за животот во домот наменет за жената ја има изгубено својата веродостојност. Жените своите кариери ги сфаќаат многу сериозно и бараат од мажите да земат исто учество во домаќинството и во грижата за децата. Условите за брак коренито се изменети – феминистичкиот

одговор дека правдата бара еднаква распределба на сите домашни должности помеѓу мажот и жената не е решение, туку е само контрола, ублажување на машката посветеност на кариерата и ублажување на женската посветеност на семејството - се поставува прашањето: дали тоа е формулата за запоставување на децата?!

Може да се констатира дека овој модел, начин на живот каде што доаѓа до судир на традиционалната семејна улога и професионалните аспирации придонесува за развод. Продолжението на женското еманципациско движење е на линија на поголемо учество на жената во процесот на општественото одлучување.

Развојот на образовниот систем кај нас во однос на женската популација ги имаше следниве карактеристики: 1) постојан и голем пораст на вкупното учество на жената во образованието; 2) пораст на нивното учество на сите степени на образование; 3) зголемено учество на жените во можностите за користење на материјалните средства кои општеството додатно ги обезбедува за да се изедначат образовните шанси и заради демократизација на образованието (кредити, стипендии). (Коковиќ Д., 1994:331)

2.7. СОЦИЈАЛНОТО ИСКЛУЧУВАЊЕ И „ФЕМИНИЗИРАЊЕ НА СИРОМАШТИЈАТА“

Социјалното исклучување е спорен термин, за него постојат мноштво теории, дефиниции и е предмет на безброј анализи, истражувања, дебати итн.

Често се вели дека социјалното исклучување не е ништо повеќе отколку назив на она што се нарекува сиромаштија. (Хилс, Ленгранд, Пјашо, 2009:35)

Социјалното исклучување Вебер го идентификува како една форма на социјално затворање. (Хилс, Ленгранд, Пјашо, 2009:18)

„Поединецот е социјално исклучен доколку не учествува во клучните активности на општеството во коешто живее“. (Хилс, Ленгранд, Пјашо, 2009:54)

Како клучни активности се јавуваат:

- потрошувачка: способност да се купат добра и услуги;

- производство: партиципација во економски или во социјално вредни активности;
- политички ангажман: вклученост во донесување на одлуки на локално или национално ниво;
- општествена интеракција: интеграција со семејството, пријателите и заедницата.

Социјалното исклучување е поим кој е појасен од поимот на сиромаштијата, но несомнено е дека сиромаштијата е клучен предзнак, знак или компонента на социјалното исклучување.

Полот ја предизвикува најдлабоката диференцијациска поделба. Половата анализа на сиромаштијата не ја открива само нееднаквата фреквентност, туку и причината и ефектот кои се длабоко поделени според полот. Концепциските и методолошките импликации го надминуваат едноставното „вклучување на жените“. Покрај тоа, половата анализа може да го илустрира односот на мажите и жените кон сиромаштијата. (Листер Р., 2009:75)

Насекаде во светот, сиромаштијата пречесто е олицетворена во жената (UNDP, 1995, 1997). Доказите од ЕУ и САД покажуваат дека во различни степени, со исклучок на Шведска, жените се соочуваат со поголем ризик од сиромаштија отколку мажите. Половата разлика е највидлива во домаќинствата каде што жените се глави на семејството, т.е. самохрани мајки и пензионирани жени. Исто така, поверојатно е дека жените ќе ја искушат сиромаштијата во одреден момент од своите животи и дека ќе претрпат периодична и подолготрајна сиромаштија.

Згора на тоа, лонгитудиналната анализа дава мошне убедлив доказ дека ефектите од сиромашното детство се појаки кај жените отколку кај мажите.

„Феминизирањето на сиромаштијата“ е термин кој сега е широко употребуван, иако реторички моќен, на некој начин сугестивен. Дајана Пирс е жената која го вовела овој термин. Поголемиот дел од статистиката претставена како поддршка на тезата за феминизирањето на сиромаштијата е базирана врз главите во домаќинствата, наместо врз индивидуите во домаќинствата. Најдобар пример е нашироко цитираното тврдење на ОН дека 70 отсто од светската сиромаштија се појавува кај жените. Преокупираноста со

ризикот од сиромаштија во „женските домаќинства“ ја камуфлира и хетерогеноста во оваа група и женската сиромаштија во домаќинствата водени од мажи. Определувањето на бројот на сиромашни треба да ги зема предвид индивидуите, но тоа се прави на основа на приходот во домаќинството и најверојатно ќе ја потцени женската сиромаштија. (Листер Р., 2009:76)

Прикриена сиромаштија

Оваа прикриена сиромаштија е резултат на нееднаквата распределба на приходот и на потрошувачката во семејствата. Тоа може да значи дека жените се сиромашни кога нивните партнери не се или дека жената ја искусува сиромаштијата поинтензивно од нејзиниот партнер. Британските студии за менаџирање со парите покажаа дека приходот не е секогаш фер поделен во семејството и дека жените имаат помалку „свои пари за трошење“ од мажите. Иако ова не е дел од заклучокот на една скорешна ирска студија. Поголемиот дел од ова истражување има мал обем и низок квалитет, сепак поткрепата на неговите заклучоци доаѓа од една поголема квантитативна анкета.

Се открило дека „традиционалниот модел“ за домаќинствата како рамноправни единици во кои средствата се делат подеднакво се однесувал само на една петина (20 отсто) од анкетираниите домаќинства. „Сопругите, генерално, искусуваат поголема финансиска лишеност од сопругите“. Иако ова варира кај системите за распределба на финансии во домаќинствата, како и кај пристапот на жените до сопствени пари. (Листер Р., 2009:77).

Во однос на потрошувачката, квалитативното истражување повторно укажува дека мажите имаат тенденција да бидат „привелегирани консуматори“, во смисла на секојдневните производи, како што е храната, и во смисла на трајни производи, како на пр. автомобилот. Згора на тоа, како што посочуваат Милар и Глендининг, „тешко дека неговиот автомобил и нејзината машина за перење се еднакви, во поглед на слободата и на корисноста што овие предмети ги носат со себе“. (Листер Р., 2009:77)

Економска зависност

Прикриената женска сиромаштија рефлектира, од една страна, структурни фактори поврзани со економската зависност на жената и со машката моќ и од друга страна, жени кои ги жртвуваат своите потреби поради други членови на семејството, посебно децата. Женската економска зависност (целосна или делумна) е цената што тие ја плаќаат за грижата поради половата поделба на трудот, при што мажите се обврзани на поголемиот дел од платената функција, а жените на неплатената - домашна работа.

Во повеќето земји, заработувачката на жените, особено на оние со скратено работно време, често е недоволна да обезбеди вистинска економска независност, во смисла на баланс на економската моќ во домаќинството или на способноста да се одржи независно домаќинство и домаќинство отпорно на сиромаштија (кога семејството се потпира на двајца заработувачи). Ова делумно го рефлектира верувањето во идеологијата за женската економска зависност, според која се смета дека жените имаат обезбедувач (сопругот). Тоа служи за оправдување на нивната инфериорна економска позиција во јавната сфера на пазарот на трудот и во приватната сфера во домот. Според тоа, само попривилегираните жени се имуни на материјалното влијание на идеологијата. (Листер Р., 2009:78)

Импликациите од женската економска зависност се протегаат вон прикриената сиромаштија и резултираат од нееднаквата распределба на приходот и на средствата во семејството. Дури и онаму каде што средствата се фер распределени, жената која има недоволен приход за задоволување на нејзините потреби и на потребите на децата е изложена на сиромаштија, бидејќи е зависна од партнерот и од неговата слобода и таа треба да биде подготвена на најлошото доколку заедницата се распадне.

Во британската студија се открило дека половината од омажените жени се наоѓаат во „опасност“ да западнат во сиромаштија. Едно друго британско истражување укажува како односот на нееднаква моќ, типичната слика за целосна или за делумна економска зависност е искусен од многу жени поради недостиг од контрола врз средствата, недостиг од права и смисла за обврски и почитувања. Поради тоа некои жени ја претпочитаат сиромаштијата на самохраното мајчинство поради финансиската автономија што ја имаат. (Листер Р., 2009:79)

Вториот аспект на прикриената сиромаштија резултира од женската саможртва и има долга историја. Современите студии околу тоа како семејствата со ниски приходи управуваат со парите открија дека мајките најчесто остануваат без храна и облека за да ги заштитат другите членови од семејството, најчесто децата од влијанието на неадекватниот приход. (Листер Р., 2009:79)

Женската прикриена сиромаштија ја рефлектира инфериорната позиција на моќта на жената во половата поделба на трудот, ги продолжува половата дискриминација, половите стереотипи, реалноста и идеологијата на женската економска независност. Заедно сите тие ја поткрепуваат женската позиција на пазарот на трудот, во семејството и во општеството и интеракцијата меѓу овие три работи го одредува економскиот статус на жената во текот на нејзиниот живот. Ефективната политика за справување со женската сиромаштија треба да обезбеди пристап до адекватен, независен приход од пазарот на трудот или преку комбинација на пазарот на трудот и социјалните услуги. (Листер Р., 2009:82).

3. ОПШТЕСТВЕНАТА МОБИЛНОСТ НА ЖЕНАТА ВО МАКЕДОНИЈА, ПОСЕБНО ВО ИСТОЧНИОТ ПЛАНСКИ РЕГИОН

Општествената мобилност - подвижност ги опфаќа сите промени на улогите и положбите на поединците и групите во рамките на некоја структура, при што мрежата на улогите и положбите остануваат непроменети, односно секоја промена на општествената положба на поединците и групите, како и

движењето од еден општествен слој во друг, појмовно се одредува како општествена мобилност. (Петровски В, 2006:117).

3.1. ЖЕНАТА И ПОЛИТИКАТА

Кога се зборува за општествената мобилност на жената речиси во сите анализи најпрвин се тргнува од нејзиното учество во политиката, а потоа во другите сфери од општественото живеење. На второто скалило доаѓа учеството на жената во државните институции, јавната администрација, па дури тогаш на ред е нејзината партиципација во образованието.

Жените се во тотално маргинална позиција во однос на политиката и јавноста. Во својата книга „Подреденоста на жените“, Мил смета дека половата нееднаквост го лишува човештвото од една цела класа на надарени личности и смета дека само потполната еднаквост на мажите и жените во сите правни, политички и општествени спогодби може да создаде добри услови за демократски начин на живеење. (Хелд Д., 2008:121)

Зборувајќи за учеството на жените во политиката нивниот број е значително помал во институциите на центрите на моќта (во Парламентот на РМ во 1998 година процентот на жените пратеници е само 7,5%). Во составот на македонскиот парламент од 2008, бројот на жени пратеници изнесува 39 од вкупно 120 пратеници или 32,5%. Ова е значително покачување. Но тоа не мора да значи дека жената во Македонија ги освојува центрите на моќ. Потребни се сознанија за вистинската релација меѓу Владата и Парламентот на планот на моќта за да можат да се донесат релевантни заклучоци. Во Македонија Владата (со владејачката партија) е центар на моќ и таму бројот на жени министри е постојано низок. Во Владата на РМ од 2008 година од 12 министри само две се жени. (Саркањац, Костовски, 2010:255)

Според последните податоци од 2011 година, просечната застапеност на жените во националните парламенти на 15 членки (без новите членови од Источна Европа) изнесува 23%, а во Европскиот парламент 31%. Во Шведска тој процент е највисок (45%), а најнизок во Италија (9,8%) и Грција (8,7%). Во новите членки застапеноста на жените во националните парламенти се движи од 63% во Летонија до 5% во Романија. Освен во скандинавските земји кои имаат поинаква традиција на односите меѓу мажот и жената, во сите земји во Европа жените се помалку застапени во политиката и центрите на моќ.

Од друга страна, во Македонија е забележлива голема застапеност на жените во образовните, здравствените и правосудните институции кои сè уште се определуваат како услужни. Бројот на жени професори на универзитетите во Република Македонија изнесува 36%, што е поголем процент во споредба на пример со Велика Британија каде што пред дваесетина години имаше само 4% жени професори. Иако тој процент е зголемен на 7% во 1994/1995 година, а во 2010/2011 година на 17%, тоа е далеку од застапеноста на жената во високообразовните институции во Република Македонија. Во САД, од 1974/1975 кога процентот на жени професори изнесува само 10%, до 2008/2009 година односот е поправен на 24%. Но и тоа е помалку од кај нас. Меѓутоа, образованието и здравството, со постојниот статус што го имаат кај нас, се оддалечени од позицијата на центри на политичка моќ.

Во највисоките судски институции, околу 70 проценти од вкупниот број вработени се жени. Најмногу жени работат во Уставниот суд (72,4), по што следуваат Судскиот совет (71,4%), канцеларијата на јавниот правобранител (69,2%) и Врховниот суд на РМ (67%). Жени се и над 60 отсто од вработените во апелационите судови, како и во вишите и основните јавни обвинителства.

Кога станува збор за политичките партии, жените се застапени со 30-40% во првите ешалони, пред сè на локално ниво, а како што се оди погоре по партиската хиерархија, нивниот број сè повеќе се намалува.

Сојузот на организации на жени во Република Македонија во соработка со Одделението за унапредување на рамноправноста помеѓу половите при Министерството за труд и социјална политика и набљудувачката мисија на ОБСЕ, во пресрет на Парламентарните избори во 2006 година, ја започнаа кампањата за повеќе избрани жени во Парламентот на Република Македонија.

Денес во секоја политичка партија која функционира на политичката сцена во Република Македонија постојат организации на жените, како на пример Унија на жените на ВМРО-ДПМНЕ, Клуб на жени ма СДСМ итн. Ваквите организации функционираат постојано и континуирано како на локално така и на државно ниво, а политиката на еднакви можности за жените и мажите и заштитата од дискриминација врз која било основа зазема централно место. Членовите преземаат активности од областа на социјалата, образованието и

здравството во текот на целата година, организираат трибини, тркалезни маси, хуманитарни акции, предавања, работилници, обуки итн.

На една таква трибина на тема „Улогата, застапеноста и значењето на жените во политиката" е нагласено дека половата еднаквост е основа на демократијата и поради тоа не треба да се запоставуваат жените при носењето на важни општествени и државни одлуки.

Инаку во моментот во Собранието скоро една третина од пратениците се жени, додека поразителни се податоците на локално ниво каде што нема ниту една жена градоначалник во Република Македонија.

Во Македонија застапеноста меѓу половите во политиката не е еднаква, но сепак со помош на законските измени во Изборниот законик, т.е. со задолжителна процентуална застапеност на двата пола на кандидатските листи за парламентарните и локалните избори, од минималните 5 отсто застапеност пред десетина години во моментот скоро една третина или околу 32% од лицата во политиката се жени. Сепак тоа не е половина, но е голем напредок и во таа насока. Македонија е меѓу земјите со висок процент изјави пратеничката од ДОМ и координаторката на Македонското женско лоби Лилјана Поповска. (Извор <http://www.mzi-mk.org>)

Пратеничката Силвана Бонева истакнува дека фактот што половината од населението се од женски пол покажува дека и нивниот глас треба да се слушне при донесувањето на општествените и државните одлуки. Повеќе не важат стереотипи дека само мажите можат да се занимаваат со политика и само тие да одлучуваат. Со постепено градење на личен авторитет и со чесност и упорност граѓаните ќе стекнат доверба во личноста без разлика на кој пол припаѓа и само на тој начин во иднина можеме да имаме и жена претседател, градоначалнички и многу повеќе пратенички.

Организациите на жените кои дејствуваат во рамките на политичките партии за своја темелна вредност ја имаат родовата рамноправност - борбата за рамноправност и еднакви можности на жените и мажите, унапредувањето на положбата и статусот на жената. Правата на жените како интегрален дел од корпусот на човекови права и слободи, промовирањето на еднаквите можности

за учество на жената во политичкиот, економскиот и воопшто општествениот живот, заштитата на правата на работничките и заштитата на мајчинството се резултат на работата на женските партиски организации, унии, клубови.

Истите даваат поддршка на законските проекти, како што се: законските одредби за заштита од семејното насилство, одредбите за заштита и унапредување на правата на работничките, одредбите за спречување на трговијата со луѓе, одредбите за унапредување на изборното законодавство, донесувањето на посебен Закон за еднакви можности на двата пола.

Каква е родовата слика кај водечките партии во општините од регионот, доволен показател е процентот во штипските партии. Не го откриваат точниот број на членови, ниту бројот на жените во органите и телата на нивните политички организации, но ја искажуваат нивната процентуална застапеност.

На пример, во политичката партија ВМРО-ДПМНЕ во Штип од вкупниот број на членови околу 40 отсто се жени. Оваа партија строго ги почитувала критериумите за родовата застапеност, па така бил зачуван и критериумот во Општинскиот комитет и во другите органи и тела на партијата, па во нив најмалку 30 отсто се жени.

На овој критериум строго се придружува и Партијата СДСМ. И во оваа партија, според анкетата, околу 40 отсто се жени, а во органите и телата на партијата жените биле застапени со процент поголем од 30 отсто. Сличен е соодносот и во останатите политички партии кои имаат мандат во Советот на Штип. Сличен е процентот и на политичките партии и во останатите општини од ИПР.

3.2. ЖЕНАТА НА ПАЗАРОТ НА ТРУДОТ

Анализата на позицијата на жените на пазарот на трудот во Македонија покажува нивно високо учество во категоријата на невработени. Како една од главните причини за ваквата состојба се традиционалната улога на жената во семејството, но и образовната структура на невработените жени, која е многу неповолна. Ова има силно влијание врз можностите за вработување и нивото

на заработувачката врз вработените жени, што го потврдуваат податоците за просечната нето плата на жените анализирани според нивната школска подготовка. Платите треба да бидат еднакви и да се вреднува работното место и обврските што тоа ги носи. Верена Шмит, специјалист за работни односи и родова еднаквост при МОТ, смета дека ваквите состојби можат да се променат или подобрат со утврдување на минимална плата за сите работници, бидејќи така би се гарантирала и најмалата плата на жените кои во најголем дел работат во пониско платени сектори.

„Жените се застапени во секторите во кои има пониски примања. Сметам дека во согласност со конвенцијата на МОТ (Меѓународна организација на трудот) е потребно да се утврди минималната плата што ќе ги има предвид потребните животни примања во државата, со што ќе се подобри состојбата и позицијата на жената во општеството. Мислам дека минималната плата треба да биде законска утврдена и да се однесува на сите работници“, смета Шмит. Според неа, потребно е да се направи и проценка на работните места, која ќе придонесе за подобрување на состојбата на жената во сферата на работните односи.

3.2.1. Жените и вработувањето

Без оглед на прогресот во сферата на правата на жената, вработените жени сè уште се дискриминирани на повеќе нивоа, и тоа: помалку се платени, помалку унапредувани и помалку заштитени од мажите. Вработените жени, како што споменавме во претходните поглавја, поголемиот дел од денот го поминуваат во непризната и неплатена работа, како што е подготовката на семејните оброци, грижата за домот, грижата за децата, за постарите членови во семејството, одгледувањето добиток и др. дополнителна работа. Всушност, ако се пресметаат работните часови што жената ги поминува во домаќинството, ќе претставуваат една четвртина до една третина од бруто светскиот производ.

Најпрвин ќе се осврнеме на заработката на жените работници. Не постои земја во светот каде што просечната заработувачка на мажите и жените е иста, а дикрепанцата помеѓу нив е огромно варира. Во педесетина земји, кои пријавуваат приход од неземјоделска дејност на обата пола, заработувачка на жените е помала за 75 проценти од онаа на мажите. Вработените жени се

особено обесправени. Недостатокот на соодветни установи за одгледување деца придонесува за засилување на трендот за прифаќање на помалку платена работа, најчесто со намалено работно време, работа на одредено време или пак извршување на сезонски работи кои не овозможуваат уживање на одредени бенефиции.

Унапредувањето на вработените жени е вториот по големина проблем од оваа сфера. Правејќи преглед низ сите економски сектори, жените се вработени на основното и средното ниво во поставената структура и многу ретко истите се искачуваат на врвот. Степенот на застапеност на жените на раководни позиции е многу низок. На светско ниво само 14% од овие позиции се наоѓаат жени. Дури и во професии кои се резервирани за жените, како што е на пример образованието – наставничкиот кадар, жените вообичаено ги заземаат местата на пониско платен наставнички кадар, во предучилишните и основните образовни установи. Во средните училишта бројот на жените наставници се намалува, за да на универзитетско ниво тие заземаат позиции на нереизборните наставнички звања.

Прашањето за заштита на работно место е исто така прашање каде што нееднаквоста на мажите и жените е очигледна. Под заштита на работното место не подразбираме само безбедни и прифатливи работни услови, туку и уживањето на бенефициите кои произлегуваат од работниот однос. Сексуалното вознемирување, кое исто така спаѓа во оваа сфера е побласт каде што вработените жени остануваат незаштитени.

Права и одредби од меѓународни документи и националното право

(член 23, Универзална декларација на човековите права)

Секој има право на работа, слободен избор на работно место, праведни и поволни услови за работа и заштита од невработеност.

Секој без каква и да е дискриминација има право на еднаква плата за иста работа.

(член 32, Устав на Република Македонија)

Секој има право на работа, слободен избор на вработување, заштита при работењето и материјална обезбеденост за време на привремена

невработеност. Секому, под еднакви услови, му е достапно секое работно место. Секој вработен има право на соодветна заработувачка.

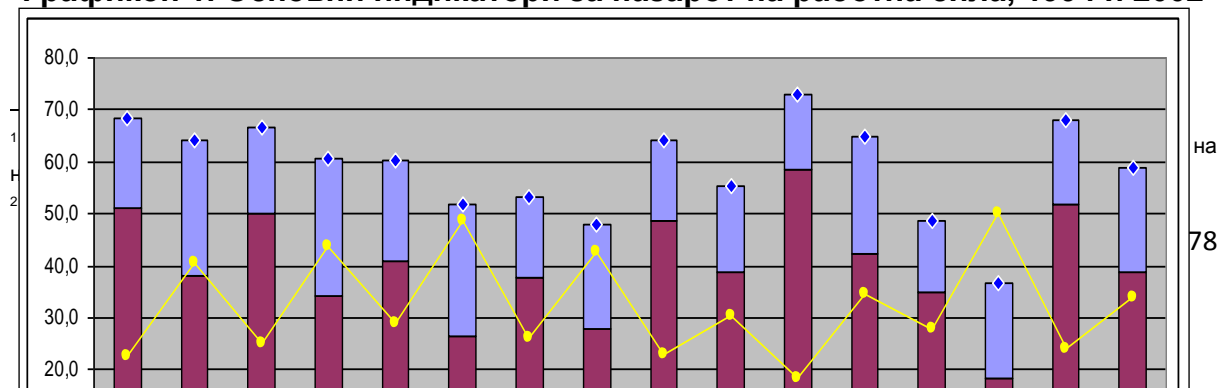
3.2.2. Анализа на пазарот на работна сила

Стапката на активност на населението во Источниот плански регион во периодот 1994-2002 година се намалила од 68.1% на 58.9%. Анализата на активното население според пол и старост покажува дека во 2002 година е поголема активноста на машкото (67.2%) од онаа на женското население (50.2%). Во однос на возраста, со најголема активност (74.7%) се издвојува старосната група 25-49 години. Како и во другите региони, економската активност е правопрпорционална со степенот на образование на населението, односно најмала е кај младите кои сè уште се во процес на образование и на лицата без училиште, а највисока кај оние со факултетско и повисоко образование. Процентуално, 51,7% од населението со возраст над 15 години е со ниско ниво на образование, 39.3% е со средно ниво на образование и со високо образование се 9% од населението.

Табела 11. Стапки на активност според образованиево 2002 година¹

Статистички регион	Вкупно	Сè уште во образование	Школска подготовка (највисока завршена школа)						
			Без училиште	Некомплетно основно образование	Основно училиште	Средно училиште	Виша школа	Висока школа, факултет, академија	Магистратур докторат
Република Македонија	48.0	0.7	10.2	19.3	35.3	65.8	71.2	81.9	80.9
Источен	52.0	0.7	14.3	18.9	43.8	67.7	73.9	85.5	82.9

Графикон 1. Основни индикатори за пазарот на работна сила, 1994 и 2002

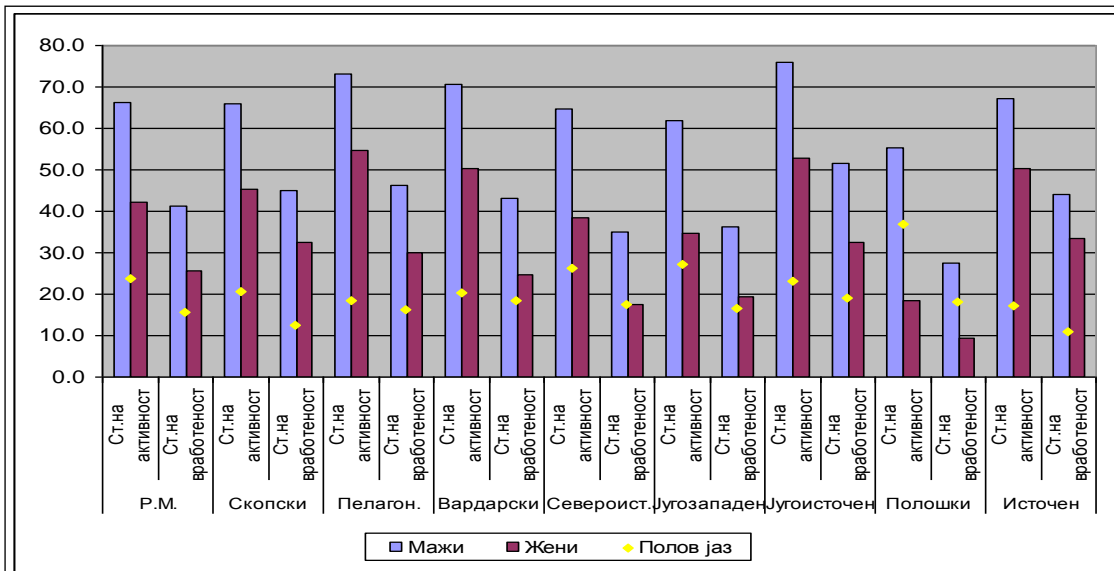

Вработеност

Стапката на вработеност во Источниот плански регион во набљудуваниот период се намалила од 51,8% (1994 година) на 38,9% (2002 година), а невработеноста се зголемила од 23,9% на 33,9%. Промените кај двете стапки се условени, како од неповолните економски промени во регионот и затворањето на голем број фирми, така и од порастот на работоспособното население. Во периодот 2003-2006 година економските податоци покажуваат позитивна динамика. Оттаму, во недостиг на официјални статистички податоци реално е да се претпостави дека стапката на вработеност во 2006 година е повисока од онаа во 2002 година. Освен тоа, треба да се има предвид дека дел од работниците се ангажирани во неформалниот сектор и во земјоделството, односно не се регистрирани во официјалните статистики. Сепак, невработеноста и понатаму претставува еден од најгорливите проблеми во регионот, чие решавање е од клучно значење за подобрување на економско-социјалната состојба во регионот.

Графикон 2. Стапки на активност и вработеност според пол и региони во 2002 година³

³ Извор: Државен завод за статистика, Попис на население 2002 г.

Податоците од Пописот на населението во 2002 година покажаа дека и во Источниот плански регион стапката на невработеност има повисоки вредности кај помладите старосни групи, а најниска е кај лицата над 50 години. Анализирани според образовното ниво, пак, невработеноста е највисока кај работната сила без образование, а се намалува со зголемување на образовното ниво. Доколку се земат предвид демографските промени и образовната структура на населението во која преовладува популацијата со ниско ниво на образование, може да се заклучи дека квалитетот на работната сила ќе има значајно влијание врз динамиката на идниот економски развој на регионот. Во таа насока, потребни се мерки за подигнување на образовното ниво на населението и на работната сила.

Комбинираната анализа на вработеноста според образование и пол нè упатува на претходната констатација, односно и кај жените и кај мажите вработеноста се зголемува со степенот на образование. Притоа, стапката на вработеност кај пониските образовни нивоа е повисока кај машката популација отколку кај жените, додека пак кај повисоките нивоа на образование состојбата е обратна. Ваквата ситуација може да се објасни со тоа што видовите на работа кои им се нудат на лицата со пониско ниво на образование (поголема физичка способност) се типични за мажите, иако кај некои гранки за кои, исто така, не е потребно високо образовно ниво, на пример текстилната индустрија, речиси сите вработени се од женската популација.

Табела 12. Вработување според економски сектори

Регион	Вработени	Земјоделство како процент од работна сила	Индустрија како процент од вкупното	Услуги како процент од вкупното	Непознатно како процент од вкупното
Источен	49.602	12.3	49.0	38.4	0.4

Невработеност

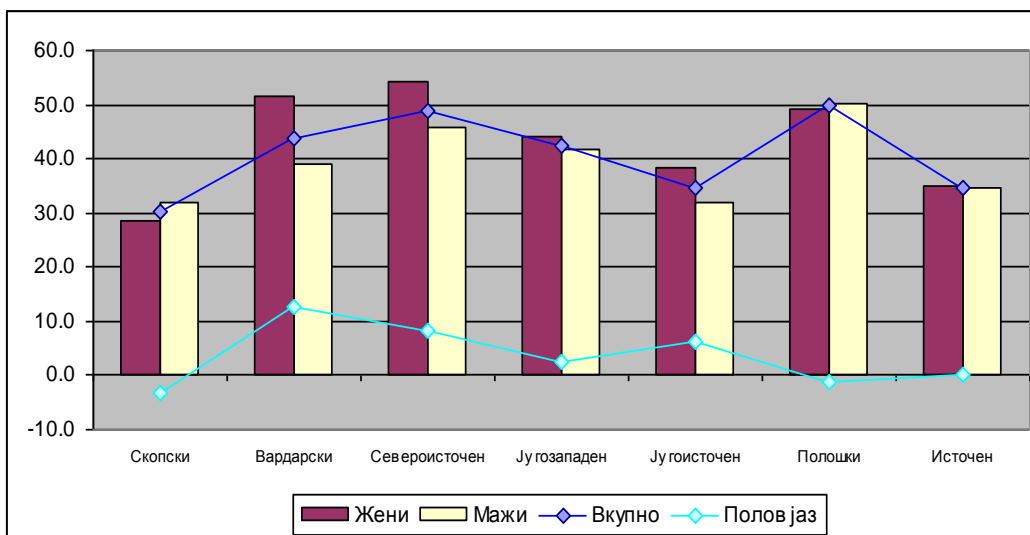
Табела 13. Показатели за невработеноста 1994/2002⁴ г.

Региони	Активно население		Број на невработени лица		Стапка на невработеност		Пораст на активно население (во %)	Пораст на број на невработени лица (во %)
	1994	2002	1994	2002	1994	2002		
Република Македонија	779.097	743.676	186.689	283.132	24.0	38.2	-4,5	51,7
Источен	81.006	74.875	19.374	25.273	23.9	33.8	-7,6	30,4

Графикон 3. Полов јаз во невработеноста, според региони⁵

⁴ Извор: Државен завод за статистика, Попис на население 1994 и 2002 г.

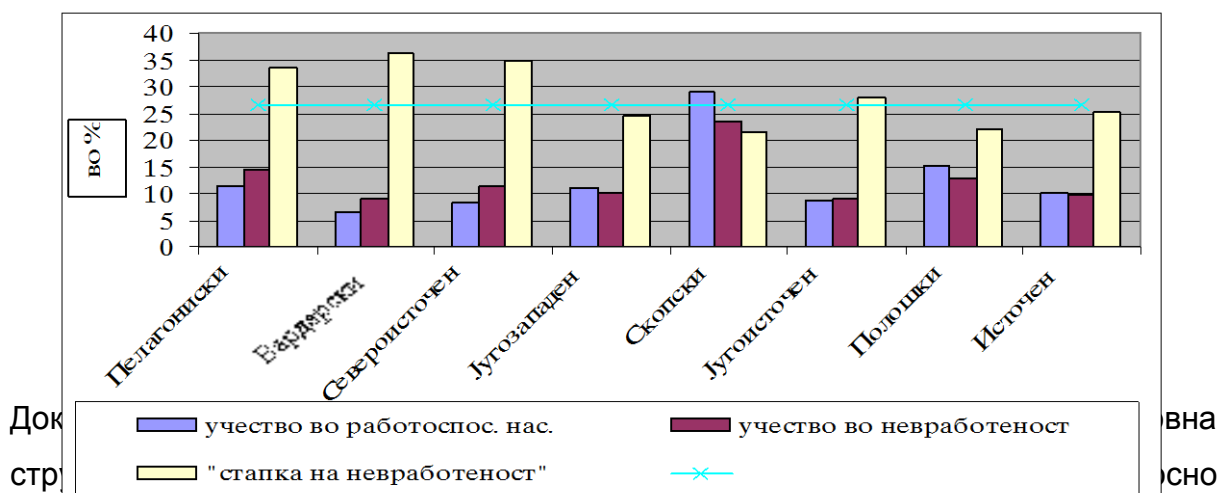
⁵ Извор: Државен завод за статистика, Попис на население 2002 г.

Анализирано според возрастни групи, стапката на невработеност на ниво на Источниот регион е највисока кај населението на возраст од 15 до 24 год. (65,4%), што е логично со оглед на тоа што голем дел од припадниците на оваа група сè уште се наоѓаат во процес на образование. Најниската стапка на невработеност ја има старосната група од 50 до 64 години и таа изнесува 22.3%.

Во однос на образованието, стапката на невработеност расте обратнопропорционално, односно најниска стапка на невработеност се забележува кај лицата со факултетско и повисоко образование. Стапката на невработеност според образовното ниво е највисока кај популацијата без образование (84.7%).

Графикон 4. Регионално учество во невработеност и „стапка на невработеност“⁶

⁶ Извор: АВРМ и Државен завод за статистика, Процена на население на крај на 2006 година.

неговата динамика во голема мера зависи од квалитетот на работната сила. Токму поради овој факт, потребно е подигнување на образовното ниво и квалитетот на работната сила во регионот.

Според податоците од Агенцијата за вработување од септември 2010 година, во Источниот плански регион има вкупно 30.502 невработени лица, што претставува 17% од вкупниот број на жители во Источниот плански регион. Вкупно 40% од овие 30.502 невработени лица се жени.

Според податоците од Агенцијата за вработување, 34% од вкупниот број на невработени лица во Источниот плански регион, односно 10.253 регистрирани лица се на возраст помеѓу 15 и 34 години. Вкупно 45% од овие лица односно 10.253 регистрирани невработени помеѓу 15 и 34 години се жени.

Според податоците од Државниот завод за статистика (Попис на населението, домаќинствата и становите во Република Македонија, 2002 година) и на Агенцијата за вработување, 13% од вкупниот број на жители на возраст меѓу 15 и 34 години во општините Штип и Карбинци се невработени. Вкупно 20% (односно 1.136 жители) од вкупниот број на жители во иста категорија на возраст од Општина Веница се невработени.

Вкупно 19% (односно 1.557) од вкупниот број на жители на возраст меѓу 15 и 34 во општините Делчево и Македонска Каменица се невработени. Додека 28% од вкупниот број на жители во иста категорија на возраст од општините Кочани, Зрновци и Чешиново-Облешево се невработени.

Кочани е општина со најголем број на невработени млади луѓе помеѓу 15 и 34 години, со вкупен број на 3.301 луѓе. Кочани е општина со најголем број на млади жени во оваа возрасна група. Вкупниот број на невработени млади жени во Кочани е 1.469, што претставува 32% од вкупниот број на невработени жени во оваа возрасна група.

Штип е втора општина во Источниот плански регион според бројот на невработени млади луѓе во истата возрасна категорија (15-34 години) со вкупен број на невработени 1.999 жители. Вкупно 44% (т.е. 883) на овие 1.999 невработени млади луѓе се жени.

Во споредба со вкупниот број на невработени млади жени во Источен плански регион, 19% од невработените жени меѓу 15-годишна возраст и 34 години во Источниот плански регион се наоѓаат во општините Штип и Карбинци.

Третата општина со најголем број на невработени млади луѓе помеѓу 15 и 34 години е Делчево, со вкупен број на регистрирани невработени од 1.557 жители. Вкупно 712 (т.е. 46%) од овие 1.557 невработени млади луѓе се жени. Во споредба со вкупниот број на невработени млади жени во Источниот плански регион 15% од невработените млади жени во ИПР се наоѓа во општините Кочани, Зрновци и Чешиново - Облешево.

Овие податоци покажуваат дека 66% од вкупниот број на невработени жени меѓу 15 и 34 години во Источниот плански регион се наоѓаат во трите најголеми општини во Источниот плански регион - Штип, Кочани и Делчево. Според податоците од Агенцијата за вработување, 9% од вкупниот број на невработени лица регистрирани во рамките на Источниот плански регион се луѓе со високо ниво на образование (а вкупниот број е 2.644 луѓе). Вкупно 25% од вкупниот број на невработени лица се луѓе со средно образование, додека 66% припаѓаат на групата на нискоквалификувани кадри.

Од вкупниот број на невработени лица со високо ниво на едукација регистрирани во рамките на Источниот плански регион на Р. Македонија, 56% се жени. Вкупно 3.484 луѓе, што е 45% од вкупниот број на невработени лица со средно образование и 7.348 луѓе, што е 36% од вкупниот број на невработени лица со ниско ниво на образование се жени.

Овие високи проценти на жените регистрирани во вкупниот број на невработени лица укажува на потребата од поголема вклученост на жените од Источниот плански регион, како дел од потребните мерки и инструменти за намалување на стапката на невработеност во рамките на Источниот плански регион.

Табела 14. Дистрибуција на невработени лица во Источниот плански регион според возраста

Општина	15-34 години	35- 49 години	50 – 65 години
Берово	1311	1280	1181
Виница	1136	999	958
Делчево	1557	1538	1445
Кочани	3301	3020	3295
Пробиштип	949	942	1001
Штип	1999	1803	2787
вкупно	10667	10253	9582

Табела 15. Вкупен број на жители во општините во ИПР помеѓу 15 и 34 години

Општина	Жители	Машки	Женски
Берово	3943	2050	1893
Виница	5667	2989	2678
Делчево	5330	2877	2453
Зрновци	944	510	434
Карбинци	1091	589	502
Кочани	10147	5194	4953
Мак.Каменица	2739	1501	1238
Пехчево	1504	789	715
Пробиштип	3779	1971	1808
Чешиново	637	353	284

Штип	14417	7341	7076
------	-------	------	------

Табела 16. Дистрибуција на невработени лица во ИПР според возраст и пол

15-34 години

35-49

50-65

Општина	Машки	Женски	Машки	Женски	Машки	Женски
Берово	618	693	603	677	414	767
Виница	499	637	404	595	319	639
Делчево	712	845	691	847	498	947
Кочани	1469	1832	1220	1800	1035	2260
Пробиштип	469	480	489	453	403	598
Штип	883	1116	683	1120	903	1884
вкупно	4650	5603	4090	5492	3522	7145

Извор: Агенција за вработување, септември 2010 г.

Табела 17. Дистрибуција на невработени лица во Источниот плански регион со образовното ниво и пол

Општина	Нискоквалификуван		Средно образование		Високо образование	
	машки	женски	машки	женски	машки	женски
Берово	1005	1458	441	531	189	148
Виница	827	1481	301	367	94	86
Делчево	1221	1921	460	544	220	174
Кочани	2242	4330	1098	1252	384	310
Пробиштип	661	936	529	478	171	117
Штип	1392	2763	655	1028	422	329

вкупно	7348	12826	3484	4200	1480	1164
--------	------	-------	------	------	------	------

Извор: Агенција за вработување, септември 2010 г.

3.2.3 Мерки за унапредување на вработувањето на жените во Источниот плански регион

Согласно со договорот склучен на 12 јуни 2009 година, „Поддршка на регионалните центри да развијат алатки за поттикнување на вработувањето на жените" во соработка со German Tehnical Coorporation (GTZ) Македонија, препораките за програмските мерки за унапредување на вработувањето на жените и младите луѓе на регионално ниво, во земјата, се раководат од следниве општи принципи:

1. Постојат стандардизирани инструменти за унапредување (промоција) на вработувањето. Како такви, овие инструменти се подеднакво користени од страна на различни нивоа на власт (централна, регионална, локална) и различни организации (јавни органи, профитни организации, непрофитни организации итн.). Во овој контекст, не постојат одделни мерки за различни типови на невработени лица, односно мерки кои би се однесувале само на рурална жена со средно образование или мерки кои би се однесувале само на млад урбан маж со ниско образовно ниво итн. Постојат мерки кои се посоодветни во дадена ситуација од некои други мерки. Покрај тоа, може да се зборува за разлики во начинот на употреба на овие мерки, што значи дека овие стандардни инструменти може да се приспособат кон специфичните цели на програмата (на пример, за вработување на неписмени жени од руралните подрачја, млади луѓе од дисфункционални семејства итн.) или кон потребите на одредена целна група.

2. Мерките кои се предмет на разгледување генерално може да се поделат на два типа:

а) Мерки кои не се специфични за одреден регион, односно мерки кои можат да се употребат во сите региони од Република Македонија. Овој тип на

мерки би вклучил на пример тренинзи за ИТ вештини, што би требало да се смета за приоритет во сите четири региони на Република Македонија;

б) Мерки кои се специфични за регионот, приспособени на конкретните потреби и предизвици на одреден регион, на пример, ако депопулацијата во руралните средини е предизвик за некои региони (Источен, Североисточен) не е предизвик во други.

Генерално, мерките за унапредување на вработувањето можат да се однесуваат на:

- а) понудата на работна сила;
- б) побарувачката на работна сила .

Мерките кои се однесуваат на понудата на работна сила го подобруваат квалитетот (вештините) на понудата и ја прават поконкурентна. Мерките кои се однесуваат на побарувачката на работна сила се дизајнирани да ја зголемат побарувачката на работна сила, односно овие мерки креираат нови работни места. Многу од програмите за унапредување на вработувањето се комбинација од овие два типа на мерки. Некои мерки ги спојуваат понудата и побарувачката на работна сила.

Следниве мерки за унапредување на вработувањето може да се комбинираат во Источниот, како и во Југоисточниот, Полошкиот и Југозападниот регион.

- Програми за подобрување на вработеноста (employability). Тоа се програми кои имаат за цел подобрување на општата вработеност, унапредување на способностите на понудата на работната сила. Овие програми се фокусираат на унапредување на способности (вештини, знаења, квалификации) кои не се специфични за одреден тип на работа, како на пример странски јазици, ИТ вештини, критичко размислување, донесување одлуки, способност за тимска работа, комуникација, решавање на проблеми итн.
- Програми за развој на вештини специфични за одредено работно место (job specific skills programs). Овие програми вклучуваат различни образовни и тренинг мерки кои имаат за цел да ги обучат потенцијалните работници за одреден тип на работа, на пример извоз на вино, биолошко земјоделство итн.

- Програми за стручно оспособување (vocational skills). Овие програми се насочени да ја обучат работната сила со стручни (професионални) вештини.
- Програми за промоција на претприемништвото (entrepreneurship). Овој тип на програми се составени од различни мерки кои имаат за цел да ја промовираат културата на претприемништвото или директно да го охрабрат создавањето и растот на нови компании.
- Овие програми можат да бидат дизајнирани за различни целни групи (на пример, само за жени или за одредени ранливи групи).
- Јавни работи (public works). Овие програми имаат за цел директно креирање на работни места преку организирање на работа од масовен карактер, која најчесто бара интензивен ангажман на труд (на пример, градежни работи од голем размер).
- Работни практики (work placement programs). Ова се програми кои имаат за цел да ги едуцираат оние кои бараат работа и да ги поврзат со работодавачите, поставувајќи ги истите во работна средина. Ова вклучува волонтирање, стажирање, пракса итн.
- Совети за развој на кариерата (career counseling). Ова се програми кои имаат за цел да ги информираат младите луѓе пред почетокот на нивните кариери за можностите и предизвиците на пазарот на трудот, да им се помогне при идентификување на нивната стручност и склоност кон одредена работа, а со тоа да им се помогне да го направат правиот избор.
- Премин од училиште на работа (school –to –work transition). Овие програми се наменети да се олесни преминот од светот на образование во светот на работа, што се смета за посебен предизвик за вработување на младите.

Сите овие мерки треба да се приспособени на посебните предизвици и потреби на целните области и да бидат усогласени, колку што е можно, со националните и регионалните политики за развој. (Фондација ПСМ во соработка со (GTZ) Македонија, 2009)

3.3. ЖЕНАТА ВО ЈАВНАТА АДМИНИСТРАЦИЈА

Мажите доминираат во државната и локалната администрација во Македонија. Истражувањата за застапеноста на половите и за состојбата со семејното насилство покажува дека во државната администрација 29,4 отсто од вработените се жени.

Постои одредена поделба на работите на машки и женски, односно одредени професии или области традиционално се сметаат за машки, како што се полициските и воените работи, земјоделството и локалната власт, бидејќи податоците укажуваат дека таму доминираат мажите.

Жените, пак, доминираат во образованието, социјалата, здравството и во дел од правосудните органи.

- Во администрацијата со високо образование вработени се поголем процент лица од женски пол, што исто така содејствува на показателите на Државниот завод за статистика, според кои со високо образование се 86,7 отсто жени, а мажи 84,5 отсто се наведува во информацијата.

Во најголем број органи и организации на највисоките или повисоките раководни места се распоредени мажи. Оваа констатација одговара на констатациите на ЕУ дека во европските земји жените сè уште во помал број се наоѓаат на позиции каде што се донесуваат одлуки, односно на повисоки раководни места.

Жените се распоредени на пониски раководни места независно дали во одредени органи и организации се помногубројни и во поголем процент се со повисоко образование од мажите. И покрај заложбите на државата за создавање услови и можности за родова еднаквост меѓу мажите и жените, сè уште постои нееднаквост на жените во однос на мажите, се посочува во информацијата.

Родовата еднаквост да се имплементира во сите области на дејствување на државата и овој принцип да се промовира и да стане видлив и препознатлив од сите субјекти.

3.4. ЖЕНИТЕ ПРЕТПРИЕМАЧИ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

(ЖЕНАТА И БИЗНИСОТ)

Сведоци сме на се подобра положба на жените во целиот свет. Еманципацијата продира во сите земји. Меѓутоа, постојат и сиви зони каде што правата на жените никако не се во задоволителен обем. Меѓу тие неповолни сиви зони каде што се загорени женски права се наоѓаат земјите во транзицијата односно земјите од поранешниот комунистички блок, меѓу кои е и Република Македонија.

Меѓу негативностите што ја придружуваат транзицијата спаѓа и големиот број на невработени луѓе. Без оглед дали се тие отпуштени поради неработење на фабриките или поради тоа што се прогласени за технолошки вишок или воопшто не успеале да се вработат, се формира армија на невработени и сите тие негативни последици ги чувствуваат и жените. Поради ова многу жени се оставени сами да се грижат за себе и за својата егзистенција, па честопати стануваат жртви на насилство, сексуално вознемирување, проституција и др.

Меѓународните фактори се загрижени за статусот и положбата на жените во земјите опфатени со транзицијата и покажуваат интерес за што побрзо решавање на таа состојба. Се одржуваат конференции за женско претприемаштво се организираат инкубатори.

На жените претприемачи им е потребна посебна помош: образование, стекнување на специфични способности и знаења, финансирање, техничка помош, влевање на самодоверба преку различни обуки, практична настава и слично. Потребно е да се создадат еднакви услови и можности за работа и на мажите и жените, а со тоа да се создадат и условите за отстранување на дискриминацијата на жените.

Во нашата држава практично нема статистички податоци за жени претприемачи од кои би се добила слика за тоа: колкав број жени претприемачи има во Република Македонија? Кои се проблемите на кои наидува во текот на своето работење и на кој начин тие можат да се отстранат? Има мислење дека нашите жени не се доволно охрабрени да започнат сопствен бизнис.

Чест е случајот кај нас фирмата официјално да се води на жената, а практично со неа да работи мажот кој е вработен во државна или друга фирма, а преку "by-pass" фирмата заработува од положбата што мажот ја има во општествената фирма. Дали во наши услови мажите се плашат од успешни жени претприемачи и настојуваат да го намалат нивно влијание?

Сојузот на организациите на жените на Македонија, како и други невладини организации започнуваат активна политика за активирање и вклучување на жените во стопанскиот и политичкиот живот, како и активности во доброволни хуманитарни организации.

Домашната работа на жените не се вреднува, но како активност, традиција и обичај претставува големо национално богатство. Но, сепак, за жените да го покажат својот максимален израз, треба активно да се вклучат во процесот на стопанисување како сопственици и менаџери, со што ќе се потврдат нивните вистински способности, знаења и умешност, а со тоа и нивниот претприемачки дух, кој треба да се поддржува. Можеби со одложување на брачниот статус и на раѓањето деца ќе се подобри положбата на жената претприемач, но тогаш може да се наруши биолошка рамнотежа. Не мора мажот секогаш да е поуспешен и тој да го води бизнисот. Можна е и промена на улогите, така што мажот повеќе внимание ќе посветува на одгледувањето на децата, а жената ќе прибавува економска сигурност. Сопствениот мал бизнис бара целосна посветеност, за разлика од државното вработување или вработувањето кај некој друг сопственик. Основајќи сопствен бизнис, жената треба целосно да му се посвети нему. А децата? А мажот? А куќата? Има нешто што природата им го дала на жените и кое треба да се усогласи со бизнисот, а тоа е мајчинството. Дали мајчинството е реална пречка кај жените за започнување и водење на сопствен бизнис или мајчинството дава дополнителна енергија за започнување и водење на сопствен бизнис? Но, има средини каде што образованието на женските деца се завршува со основното образование.

Има и средини каде што уште е незамисливо жената да излегува од областа на куќните и земјоделските работи. Дали со основање, раководење и целосно ангажирање на жената во сопствениот мал бизнис, таа ќе изгуби од женственоста? На мислење сме дека тоа нема да се случи.

Но, со развојот на науката и техниката и сè поголемата достапност на интернетот, жените во развиените земји наоѓаат голем простор во претприемничко дејствување. Затоа понови кованици на зборови во САД се *mompreneurs* (мајки претприемачи) или *womenpreneurs* (жени претприемачи).

3.5. ВЛИЈАНИЕТО НА НВО

Несомнено е голем уделот на невладините организации НВО во вклучувањето на родовата рамноправност во главните текови, политики и практики во Република Македонија, впрочем секаде во светот. Денес многу НВО и владини агенции се согласуваат дека е важно да се инвестира во жените, бидејќи тие се најважни за економскиот развој и за намалувањето на сиромаштијата. Некои од нив имаат сфатено дека родовата нееднаквост мора да биде преиспитана за да им овозможат на жените рамноправно учество со мажите. Сепак, прераспределбата на моќ во социјалните односи и предизвикувањето на машките привилегии во економскиот, во социјалниот и во културниот живот е долг тежок и нееднаков процес. Општоприфатено е дека НВО се свесни за проблемите создадени при културната транзиција и при општествената преобразба и способни се да говорат на истите.

Во Република Македонија работат повеќе невладини организации кои ги третираат проблемите на жените во општеството, преку свои соодветни програми, проекти за социјално вклучување на жените. Таква е програмата „Жените и општеството“ на невладината организација, т.е. Женска граѓанска иницијатива „Антико“, којашто дава одговор на влијанието на патријархалниот менталитет и наметнувањето на традиционалните вредности и стереотипи кои ги поттиснуваат жените на маргините на општествените процеси.

Иницијативите на „Антико“ во рамките на оваа програма се насочени кон создавање на услови и можности за рамноправно учество на жените во јавниот и политичкиот живот, како и во сите други сфери на општественото живеење.

Нејзиното влијание се однесува на зголемување на свесноста на жените и младите за:

- женските прашања, родовите односи, човекови/женски права, дискриминацијата базирана врз база на родот;
- јакнење на женскиот идентитет, моќ и самодоверба за преземање на индивидуални и групни иницијативи - акции за создавање на промени преку јавно и општествено-политичко ангажирање во заедницата;
- унапредување и заштита на човековите права на жените.

Програмата „Жените и општеството“ е насочена и кон подобрување на законската регулатива, преку влијание за сензибилизирање на институциите за воведување и применување на институционални механизми за постигнување

на родовата еднаквост – мониторирање на процесот на нивната имплементација и давање на поддршка за унапредување и ефективна примена во пракса. Основна цел е да се даде придонес за формирање на солидна база за исти права, можности и одговорности, како за мажите така и за жените. Исто така и постигнување на одржлив развој каде што човекот - граѓанинот е во фокусот на вниманието. Активностите што тие ги преземаат се однесуваат на истражувања, родови анализи, семинари, обуки за обучувачи, конференции, интерактивни мултиетнички работилници, тркалезни маси, трибини, дебати, медиумска презентација, прес-конференции, печатени материјали (публикации, брошури, плакати), кампањи, јавно застапување, поддршка за вмрежување, поттикнување и развојот на јавниот и мировен активизам, граѓански иницијативи на важни теми од родовата рамноправност, изградбата на мирот, унапредувањето на меѓуетничките односи и граѓанското општество на локално, национално и меѓународно ниво. Програмата се имплементира преку реализирање на долгорочни и континуирани проекти и иницијативи, истовремено во десет мултиетнички локални заедници на Р. Македонија, а одредени иницијативи и кампањи се спроведуваат низ целата територија на Р. Македонија. Целни групи на кои се однесува програмата се: жени и млади од различна етничка припадност, професии, социјален статус, претставнички/ци од образовни и здравствени институции, граѓански организации, политички партии, синдикати, новинарки, локална власт, кандидатки за градоначалнички, советнички, парламентарки и други претставнички од релевантни институции и структури од урбани и рурални локални заедници на Р. Македонија.

ЖГИ „Антико“ со поддршка и во партнерство со „Global fund for Women“ реализира едногодишен проект во локалните заедници на Република Македонија.

Целта на проектот е:

- освестување и зајакнување на жените од повеќе структури за постоењето на проблемот на родовата дискриминацијат, препознавањето на врската на патријархатот, милитаризмот и насилството;

- зголемувањето на влијанието кон институциите на системот за ефективна имплементација на законот за еднакви можности на локално и национално

ниво – од страна на локалната власт, родовите комисии и сите други релевантни институции и фактори;

- инкорпорирање на родовата димензија во сите стратегии, програми и политики и ефективно спроведување во пракса. Воспоставување на соработка со локалната самоуправа, особено тие од рурални општини, со цел на вклучување на жените во сите сфери на јавниот и политичкиот живот.

Активности: работилници, тркалезни маси, јавни дебати, трибини, кампањи, јавно застапување, потпишување на меморандуми за соработка, пишување на отворени писма, реакции, јавни акции, вмрежување и други форми на јавно застапување со цел иницирање на позитивни промени во однос на постигнувањето на родовата рамноправност. (<http://antiko.org.mk/>)

ВТОР ДЕЛ МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. ПРЕДМЕТ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Предмет на истражување во овој магистерски труд е застапеноста на жената во сферата на јавната политика на локално, општинско ниво, односно нејзината мобилност, учеството во локалната самоуправа, институциите од јавен карактер во секоја од општините на Источниот плански регион на Република Македонија.

1.1 ИСТОЧЕН ПЛАНСКИ РЕГИОН (ИПР)

Источниот плански регион на Република опфаќа 11 општини и тоа: Штип како најголема општина, Кочани, Пробиштип, Карбинци, Чешиново-Облешево, Веница, Делчево, Берово, Пехчево, Македонска Каменица, Зрновци. Местоположбата на Источниот регион го опфаќа сливното подрачје на реката Брегалница, зафаќа 14% од територијата на Р. Македонија со површина од 3.537км²), кои во поглед на урбанизираноста се поделени на 217 населени места од кои 209 места карактеризирани како рурални населби. (<http://www.rdc.mk/eastregion/mk/2009-04-16-14-42-50.html>)

Табела 18. Општините во Источниот плански регион

	Општина	Површина км ²	Жит./км ²	Населени места	Учество (во %) на градското во вкупното населени
1	Берово	598	23	9	50.2
2	Веница	433	46	16	54.5
3	Делчево	422	41	22	65.7
4	Зрновци	56	58	3	
5	Карбинци	229	18	29	
6	Кочани	360	106	28	74.4

7	Македонска Каменица	190	43	9	63.5
8	Пехчево	208	27	7	58.7
9	Пробиштип	326	50	36	66.8
10	Чешиново-Облешево	132	57	14	
11	Штип	583	82	44	91.3
	Вкупно	3537	51	217	66.3

На север се граничи со Североисточниот плански регион, на запад со Вардарскиот плански регион, а на југ со Југоисточниот плански регион.

Источниот планински регион има речиси четири пати помал пораст на населението во споредба со порастот на населението во земјата. Постојат драстични разлики во порастот на населението и неговата просторна разместеност помеѓу регионите и тие се значително неповолни.

Според Пописот на населението во 2002 година, Источниот планински регион имал 181.858 жители или 1.0% повеќе од 1994 година⁷. На крајот од 2007 година⁸ бројот на население изнесувал 180.442. Природното движење на населението во регионот се одликува со потпросечен наталитет, натпросечен морталитет и стапка на природен прираст со негативен предзнак. Стапките на прираст во 2006 година во сите општини се негативни, освен во општините Делчево, Македонска Каменица и Штип.

Густијата на населеност изнесува 51 жител/км². Меѓутоа, поради перманентниот процес на депопулација, голем е бројот на раселени села, села со големина од 100 жители и села со изразено висок индекс на стареење. Оваа состојба доведува до концентрирање на околу 66% од населението во градските средини.

Според изворот: Државен завод за статистика, Годишник на регионите 2007 г. од вкупниот број на население - 180.938, мажи се 91.613, а жени 89.325.

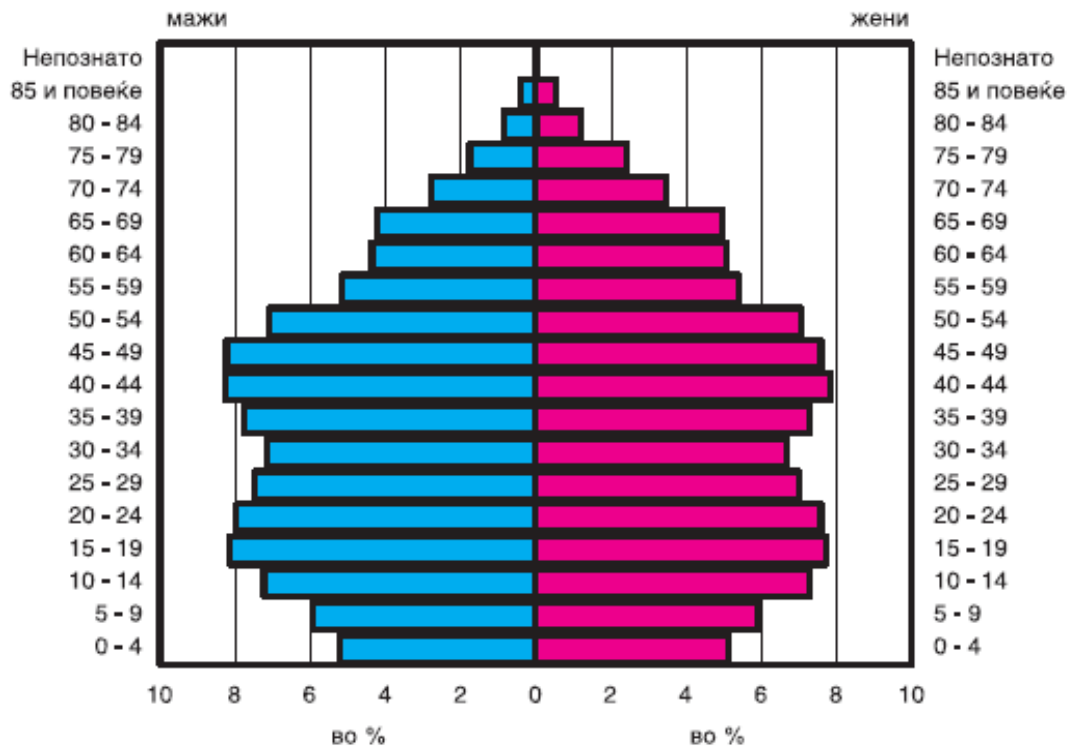
Културно-образовното и просветно ниво на населението покажуваат намалување на бројот на неписмените и оние со ниско образование, како и пораст на населението со средно и високо образование. Сепак, помеѓу општините во регионот постојат разлики во учеството на населението со ниско ниво на образование, кои се мошне нагласени и се движат од 39,9% во Штип до 78,1% во Карбинци. Тоа е повисоко од 60% во половина од општините. Ваквата состојба на културно-образовното и просветно ниво е неповолна во смисла на квалитетот на човечките ресурси и развојот.

⁷ Анализата на промените е направена врз основа на податоците од последните два пописа на населението (1994 и 2002 г.). Користени се и проценките на населението за 2006 година.

⁸ Државен завод за статистика, Прогнози на население на 30.6.2007 г. и 31.12.2007 г. според полот и возраста, по општини и според статистички региони (НТЕС 3 -2007 година)

Графикон 5. Население според пол и возраст ⁹

Источен регион

ИСТОЧЕН

Возраст	Сé	Мажи	Жени
Вкупно	180422	91374	89048
0	1633	825	808
1 - 4	6801	3538	3263
5 - 9	9476	4845	4631
10 - 14	10719	5448	5271
15 - 19	13115	6634	6481
20 - 24	14177	7436	6741
25 - 29	13922	7230	6692
30 - 34	12959	6825	6134
35 - 39	12492	6543	5949
40 - 44	13531	7061	6470
45 - 49	14211	7332	6879
50 - 54	13998	7305	6693
55 - 59	12432	6259	6173
60 - 64	9130	4437	4693
65 - 69	7551	3432	4119
70 - 74	6913	3142	3771
75 - 79	4205	1804	2401
80 - 84	2117	846	1271
85 и повеќе	1015	423	592
Непозната возраст	25	9	16

Табела 19. Стапки на неписменост во Република Македонија и Источниот плански регион, вкупно и според пол, во 1994 и 2002 година

Регион	Вкупно		Мажи		Жени	
	1994	2002	1994	2002	1994	2002
Македонија	5.4	3.6	2.5	1.7	8.3	5.5
Источен	6.1	4.0	3.2	2.0	9.0	6.0

Табела 20. Структура на населението според школската подготовка, во Република Македонија и Источниот плански регион, во 1994 и 2002 година

	Вкупно население на возраст од 15 и повеќе години		Ниско ниво на образование (%)		Средно ниво на образование (%)		Високо ниво на образование (%)	
	1994	2002	1994	2002	1994	2002	1994	2002
Р.Македонија	1454082	1596267	58.8	53.2	32.3	36.9	8.7	10.0
Источен регион	155808	165961	61.0	51.7	31.1	39.3	7.8	9.0

2. ЦЕЛ И ЗАДАЧИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Во согласност со предметот се постапува целта, а соодветно на неа се поставуваат и задачите. Целта на ова истражување е да се дознае процентот на женската популација со кој таа учествува во уредувачката политика на општинско ниво.

Во согласно со дефинираната цел ги поставуваме следниве задачи:

1. Да се спроведе теренско испитување во секоја општина од Источниот плански регион.
2. Да се соберат податоци за бројот на вработени во локалните самоуправи во секоја општина од Источниот плански регион.
3. Да се соберат податоци за бројот на советници кои ги сочинуваат советите на секоја од општините на Источниот плански регион.
4. Да се соберат податоци за бројот и полот на вработените во другите јавни институции и установи на општинско ниво.
5. Да се изврши анализа на собраните податоци.
6. Да се направи соодветна обработка на податоците, што подразбира и соодветна статистичка обработка на податоците.

3. ХИПОТЕЗИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Согласно со предметот и целта и врз основа на задачите на истражувањето произлезегаа следнаве хипотези:

А) Не постои значајна статистичка разлика помеѓу процентот на советници жени во локалните самоуправи во одделни општини од ИПР. (Штип-Кочани)

Б) Не постои статистички значајна разлика меѓу процентот на советници жени во локалната самоуправа на Општина Штип, како урбана, и Општина Карбинци, како рурална средина.

ВАРИЈАБЛИ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Зависна варијабла во истражувањето е процентот на женската популација во застапена во советите на општините кои влегуваат во состав на Источниот плански регион. А независна варијабла е учеството на жената во општинското и регионалното функционирање.

4. ПОПУЛАЦИЈА И ПРИМЕРОК НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

Во ова истражување се опфатени популациони категории на вработени во советите на општините во ИПР. Примерок на активности - Примерокот на истражувањето е по пат на анкетање на општините, посебно во ИПР и на институциите од различните степени на образование, основното, средното и високото образование и нивната родова застапеност.

Примерок на времето за анкетање-анкетањето е извршено за време на редовен работен ден.

5. МЕТОДИ, ТЕХНИКИ И ИНСТРУМЕНТИ НА ИСТРАЖУВАЊЕ

Во истражувањето доминира дескриптивниот метод со сите свои модалитети што значи се вршеше и анализирање на состојбите, компарирање и генерализирање на историските, но и на сегашните моменти и степени од развојот на образованието кај нас со мали компарации со образованието во светот.

Согласно со поставените задачи се применија истражувачките техники, анкетање, анализирање на педагошката документација, интервјуирање и системско набљудување.

Примерокот на истражувањето е по пат на анкетање на општините, посебно во ИПР и на институциите од различните степени на образование, основното, средното и високото образование и нивната родова застапеност.

6. СОБИРАЊЕ И ОБРАБОТКА НА ПОДАТОЦИ

6.1. Родова застапеност во (ИПР) Источен плански регион

Прашањето за родовата еднаквост во последно време сè повеќе е предмет на анализи и на разгледување и на локалните самоуправи во Источниот плански регион (ИПР). За разлика од порано, денес жените се повеќе застапени во сите сфери на општественото живеење во локалните самоуправи, односно општините во Источниот регион. Тоа не значи дека е постигната некоја рамноправност, но трендот говори дека тие стари бариери се надминуваат. Во продолжение е даден табеларан преглед на најновата родова застапеност во Источниот плански регион, односно во општините кои го сочинуваат, со посебен акцент на родовата застапеност во советите на секоја од општините на ИПР.

Советот е претставнички орган на граѓаните, кој одлучува во рамките на надлежностите на Општината. Советот го сочинуваат претставници на граѓаните избрани на општи, непосредни и слободни избори со тајно гласање. Изборот на членовите на Советот се уредува со закон. Бројот на членовите на Советот се утврдува во зависност од бројот на жителите во Општината и не може да биде помал од 9 (девет) члена ниту поголем од 33 (триесет и три) члена. Советот избира претседател од редот на членовите на Советот со мандат од четири години (Закон за локална самоуправа, „Сл. весник на Р.Македонија“ бр.5 од 29.1.2002 год.).

ОПШТИНА КОЧАНИ

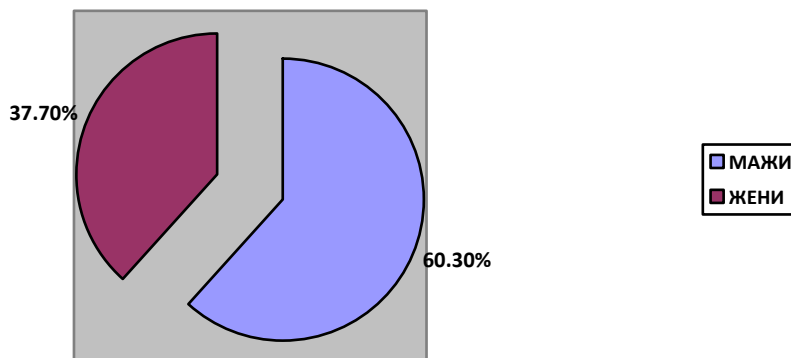
Општина Кочани зафаќа површина од 382 км² со 38.092 жители и 28 населени места (според Пописот од 2002 год.), а израснува во трет регионален центар во источниот дел на Република Македонија.

Родово расчленети податоци за вработените и раководните позиции во локалната самоуправа и јавните институции

Табела 19. Локална самоуправа Кочани

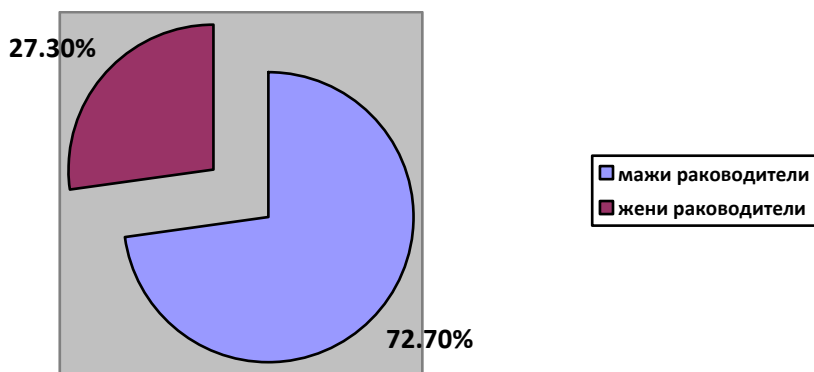
Вкупно вработени	Мажи	Жени	Раководни позиции - вкупно	Раководни позиции - мажи	Раководни позиции - жени
68	41	27	11	8	3

Од вкупно 68 вработени во Локалната самоуправа во Општина Кочани, мажите се застапени со 60,3% а жените 39,7%.

*Во раководните места на Локалната самоуправа е вброена и позицијата градоначалник. Кочани немал градоначалничка, а во периодот на плурализмот, немало ниту кандидатка за највисоката позиција на локалната извршна власт.

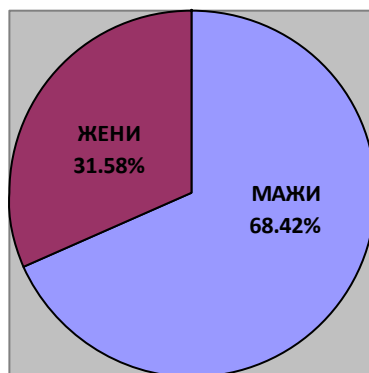
Од вкупно 11 раководни позици, 8 се застапени од мажи односно 72,7%, за разлика од жените 27,3%, т.е. само 3 жени се наоѓаат на раководна позиција во Локалната самоуправа на Општина Кочани.

Табела 20. Совет на Општина Кочани

Вкупно членови на Советот	Мажи	Жени	Претседател на Советот - маж
19	13	6	1

Односно 68,42% од членовите на Советот се мажи, а жените се застапени со 31,58%.

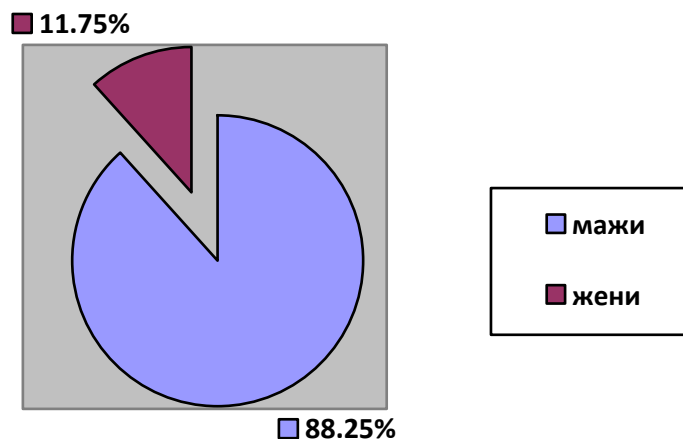

*Советот на Општина Кочани имал само една претседателка во мандатот од 2006 – 2009 г.

Табела 21. Комунално јавно претпријатие „Водовод“ - Кочани

Вкупно вработени	Мажи	Жени	Раководни позиции - вкупно	Раководни позиции - мажи	Раководни позиции - жени
255	225	30	9	9	0

Во Јавното комунално претпријатие „Водовод“ - Кочани од вкупно 255 вработени лица, 225 се мажи, односно тоа се 88,25%, а 30 лица се од женскиот пол, односно 11,75%.

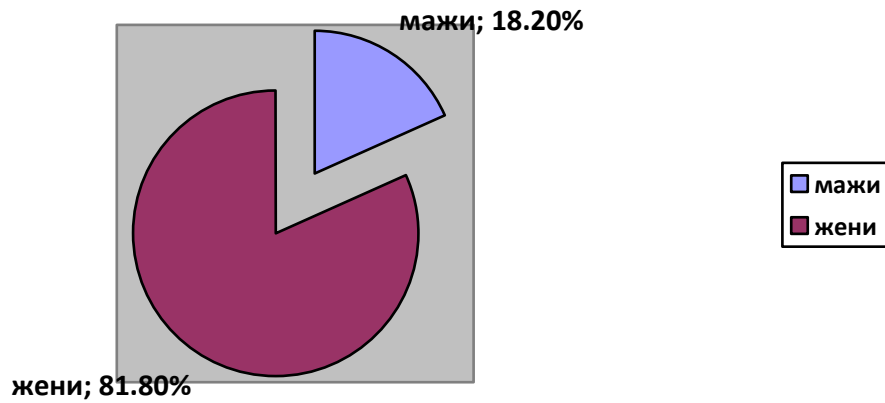

Раководни позиции: генерален директор, двајца помошници и раководители на работни единици: Геотерма, Водовод, Комунална служба, Градско зеленило и гробишта и Единица за развој.

Табела 22. ЈОУ Библиотека „Искра“ - Кочани

Вкупно вработени	Мажи	Жени	Раководни позиции - вкупно	Раководни позиции - мажи	Раководни позиции - жени
11	2	9	1	0	1

Во ЈОУ Библиотека „Искра“ - Кочани ситуацијата е обратна, од вкупно 11 вработени: 9 се жени или 81,8%, само 2 мажи или 18,2%, што се должи на традиционалната поделба на професиите.

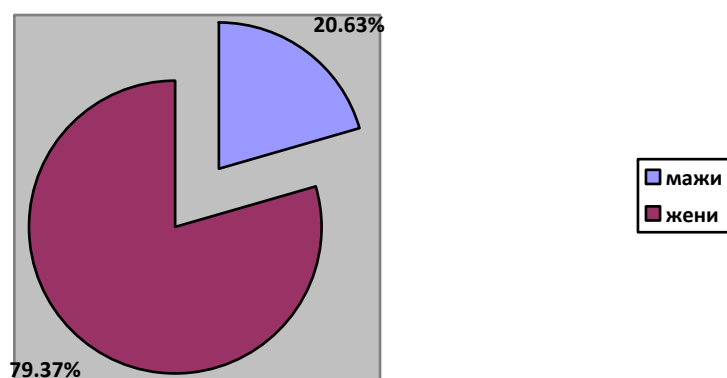

Слична е состојбата и во основните училишта во Кочани.

Табела 23. ООУ „Св. Кирил и Методиј“ – Кочани

Вкупно вработени	Мажи	Жени	Раководни позиции - вкупно	Раководни позиции - мажи	Раководни позиции - жени
63	13	50	1	0	1

*Специфичен случај е што во одделенска настава од 23 наставници само еден е маж. Во ООУ „Св. Кирил и Методиј“, од вкупно 63 вработени 13 се мажи или 20,63%, а 50 вработени се жени или 79,37%.

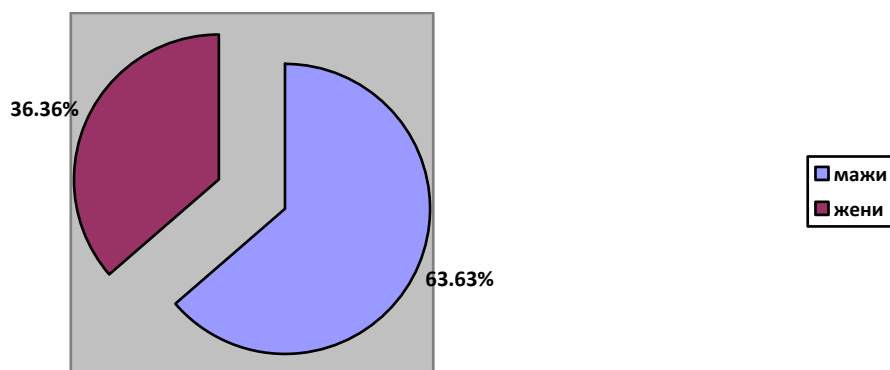

Табела 24. НУ Центар за култура „Бели мугри“ - Кочани

Вкупно вработени	Мажи	Жени	Раководни позиции - вкупно	Раководни позиции - мажи	Раководни позиции - жени
11	7	4	1	1	2

*Во своето 41-годишно постоење оваа институција немала директорка, туку само в.д. директорка во период од шест месеци.

Од вкупно 11 вработени во НУ Центар за култура „Бели мугри“, вработени се 7 мажи или 63,63% и 4 жени или 36,36%.

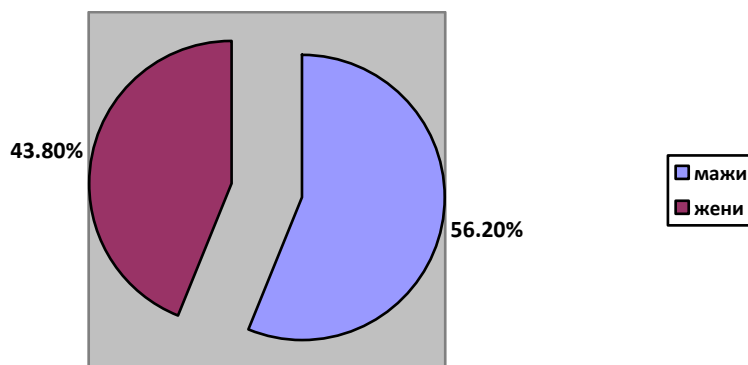

Табела 25. СОУ „Гошо Викентиев“ – Кочани

Вкупно вработени	Мажи	Жени	Раководни позиции - вкупно	Раководни позиции - мажи	Раководни позиции - жени
105	59	46	3	3	0

*Училиштето во своето 50-годишно постоење немало директорка.

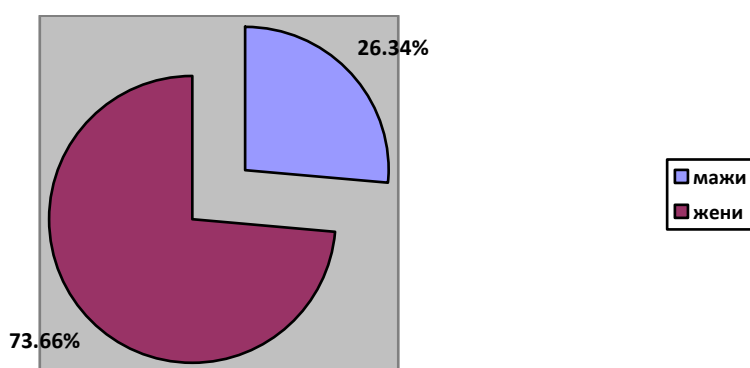
Од вкупно 105 вработени во СОУ „Гошо Викентиев“ - Кочани, вработени се 59 мажи или 56,2% и 46 жени, односно 43,8%.

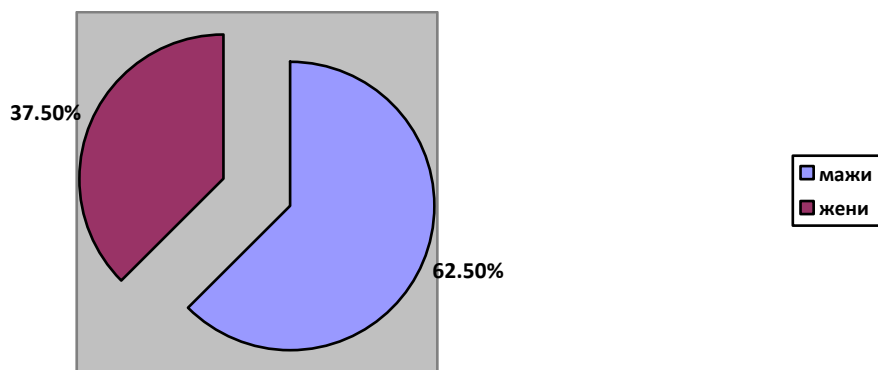
Табела 26. Општа болница – Кочани

Вкупно вработени	Мажи	Жени	Раководни позиции - вкупно	Раководни позиции - мажи	Раководни позиции - жени
224	59	165	16	10	6

Во Општата болница - Кочани од вкупно 224 вработени преовладуваат вработените од женски пол 165, т.е. 73,66% и мажи 59 или 26,34%.

Ваквиот голем процент на вработени од женски пол се однесува претежно на позицијата медицинска сестра. Таквиот процент не се однесува на застапеноста на жените на раководните позиции во Општата болница. Од вкупно 16 раководни позиции, жени раководители се само 6, т.е. 37,5%, а мажи 10 или 62,5%.

ОПШТИНА МАКЕДОНСКА КАМЕНИЦА

Според последниот Попис на населението во 2002 година, во Општина Македонска Каменица живеат вкупно 8.110 жители. Во поглед на етничката структура скоро 98% од населението се Македонци, а останатите 2% отпаѓаат на други национални малцинства. Речиси подеднаква е застапеноста на населението во поглед на половата структура.

Вкупно	Македонци	Срби	Роми	Бошњаци	Останати
8110	8055	24	14	8	9

Табела 27. Полова и старосна структура на населението

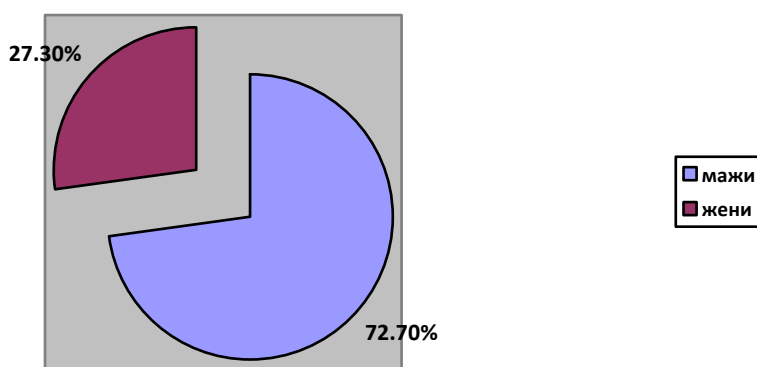
Полова структура на населението		Старосна структура на населението		
		до 18	18 - 65	над 65
Мажи	4254	1162	2084	288
Жени	3856	1148	2371	337

Вкупно	8110	2310	5175	625
--------	------	------	------	-----

Во Советот на Македонска Каменица од 11 членови само 3 се жени, а во Локалната самоуправа од 15 државни службеници 7 се жени, додека од 26 лица колку што се вработени само 9 се жени.

Табела 27. Вкупно членови на Советот

Вкупно членови на Советот	Мажи	Жени	Претседател на Советот-маж
11	8	3	1

ОПШТИНА ВИНИЦА

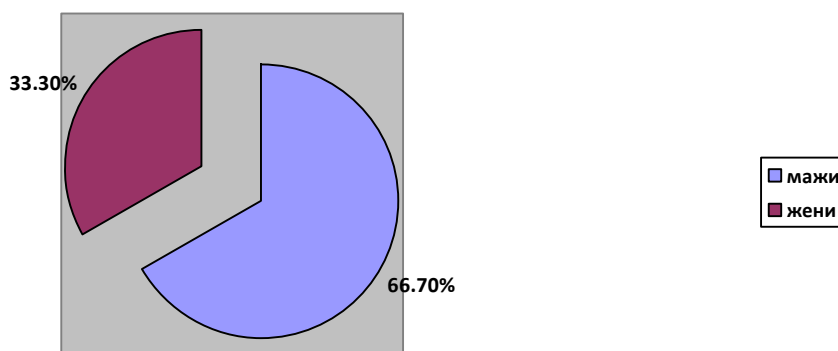
Во 2005 година во Општината живееле околу 19.000 жители, од кои во градот живеат околу 10.000. Според образование, доминира население со средно и пониско образование. Главен проблем во Општината е големата невработеност која изнесува дури 46% од работоспособното население и заради тоа се потребни интензивни активности да се подобрат условите за нови вработувања.

Во Веница од вкупно 51вработени лица, вклучувајќи ги тука и вработените во протипожарната заштита, 31 лица се мажи, а 20 лица се жени.

Советот на Општина Веница брои 15 советници, од кои 10 мажи или 66,7% и 5 жени или 33,3%.

Табела 28.

Вкупен број на советници	Мажи	Жени	Претседател на Советот - маж
15	10	5	1

ОПШТИНА ЗРНОВЦИ

На територијата на Општината живеат вкупно 3.264 жители, од кои 3.248 се Македонци, а од останатите има Власи, Турци, Срби и др. Во Зрновци живеат 2.221, во Мордовис 549 и во Видовиште 494 жители.

Вкупниот број на лица со лични приходи изнесува 407, додека бројот на невработени, а работоспособни лица изнесува 730. Кон овие бројки треба да се приклучат и 73 лица кои се корисници на социјална помош и 250 пензионери. Околу 50% од вкупното население се занимава со земјоделие и тоа, пред сè, со градинарство и производство на ориз.

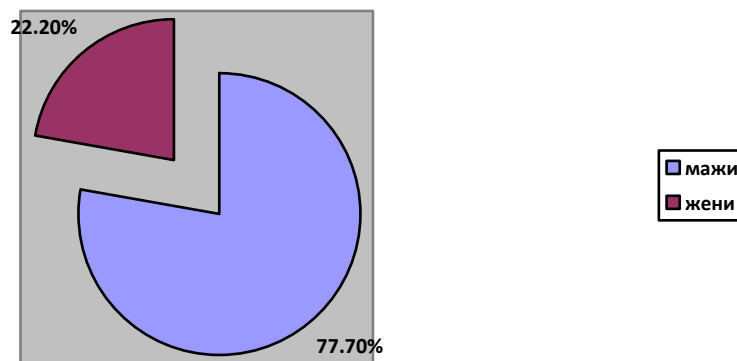
Табела 29. Структура на невработени според образование и пол во Општина Зрновци

Вкупно невработени		НКБ		ПКБ НСО		КБГ		ВКБ		ССО		ВСО		ВСО	
Вк.	жен и	Вк.	жени	Вк.	жен и	Вк.	жен и	Вк.	жени	Вк.	жени	Вк.	жени	Вк.	жени
575	180	288	107	42	3	113	11	0	0	113	49	9	3	10	7

Советот на Општината Зрновци вкупно брои 9 члена од кои 2 се жени или 22.2%.

Табела 30. Вкупно советници

Вкупно советници	Мажи	Жени	Претседател на Советот-маж
9	7	2	1

Градоначалникот и претседателот на Советот се мажи. Од вкупниот број вработени во администрацијата само четири се жени.

ОПШТИНА ПРОБИШТИП

Според Пописот во 2002 година, во Општина Пробиштип има: 16.193 жители од кои 8.248 се мажи и 7.945 се жени, од нив 15.977 се Македонци (98,67%).

Центар на Општината е градот Пробиштип со 10.816 жители, а бројот на населени места е 37 (едно градско, две приградски, една полуградска и 33 рурални селски населби).

Табела 31. Образовната структура на населението во Општина Пробиштип според Пописот од 2012 г.

Степен на образование	Попис 2002 г.	%
Без школска подготовка	649	4.83
Непотполно основно образование	1894	14.10
Основно образование	4103	30.55

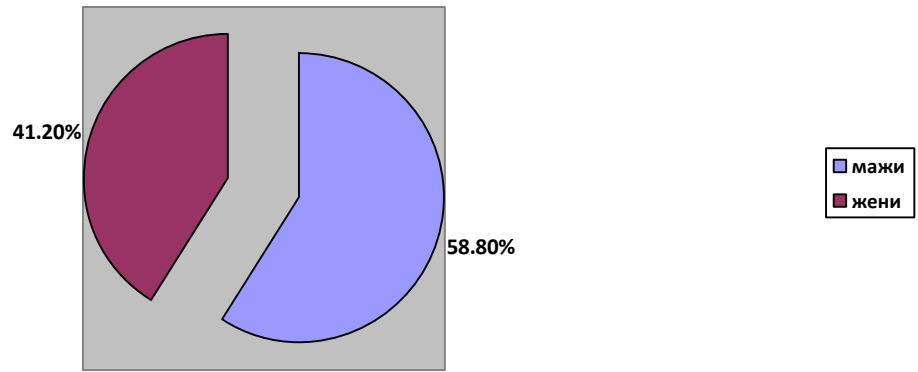
Средно образование	5773	42.98
Вишо образование	374	2.78
Високо образование	621	4.62
Магистратура	8	0.05
Докторат	2	0.01

Според Агенцијата за вработување - ПЕ Пробиштип, во Општина Пробиштип вкупно невработени лица се 4.239, од кои мажи 2.473, жени 1.766; невработени лица под 30 години се 3.168; над 30 години 1.071 лица.

Вкупната бројка на вработени во Локалната самоуправа во Пробиштип изнесува 51 лице, вклучувајќи ги тука и вработените во противпожарната единица. Од нив 30 се мажи, а само 21 лице се жени.

Табела 32. Вкупно вработени во Локалната самоуправа

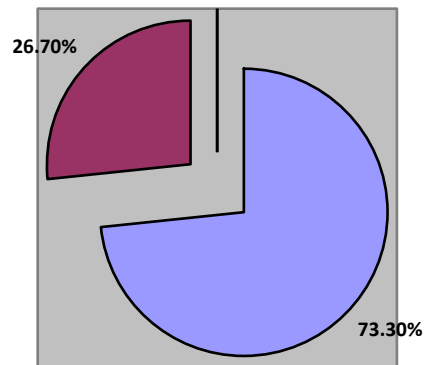
Вкупно вработени во Локалната самоуправа	Мажи	Жени
51	30	21

Советот на Општина Пробиштип брои 15 члена, од кои 11 мажи или 73.3% и 4 жени, односно 26,7%.

Табела 33. Број на советници

Број на советници	Мажи	Жени	Претседател на Совет-маж
15	11	4	1

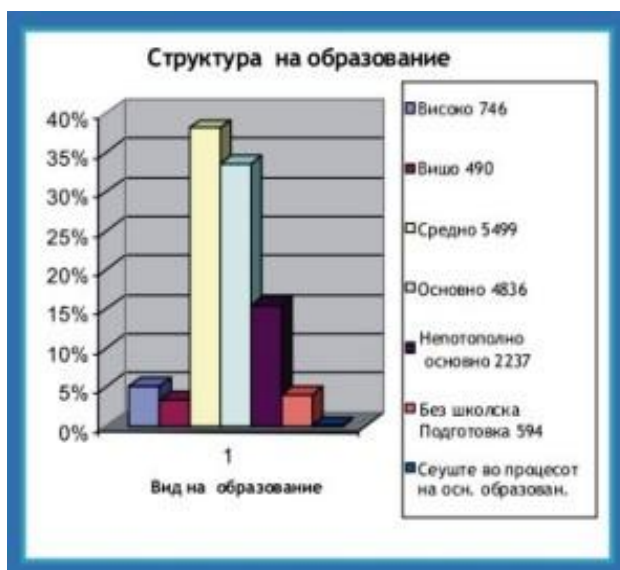

ОПШТИНА ДЕЛЧЕВО

Според Пописот во 2002 година во Општина Делчево живеат 17.505 жители, од кои 11.536 или 66% во општинскиот центар, т.е. градот Делчево. Просечната густина на населеност е 42,5 жители/km², што е под просекот на Република Македонија од 78,8 жители/km². Има 22 населени места. Домаќинства: 5.568. Просечен број на членови на домаќинства: 3,1. Станови (сите видови на живеалишта): 7.163
Извор: Статистички годишник на РМ, 2005 г.

Стапката на пораст на населението во периодот 1994 – 2002 изнесува 0,16, што е помалку од просекот на Републиката, кој изнесува 0,48. Просечната возраст на населението во Општина Делчево изнесува 36,8 години, а индексот на стареење е 0,414. Вкупно населени во Општина Делчево според половата структура е 51% мажи и 49% жени. Стапката на писменост изнесува 96,9%.

Вкупно население во Општина Делчево според образовна

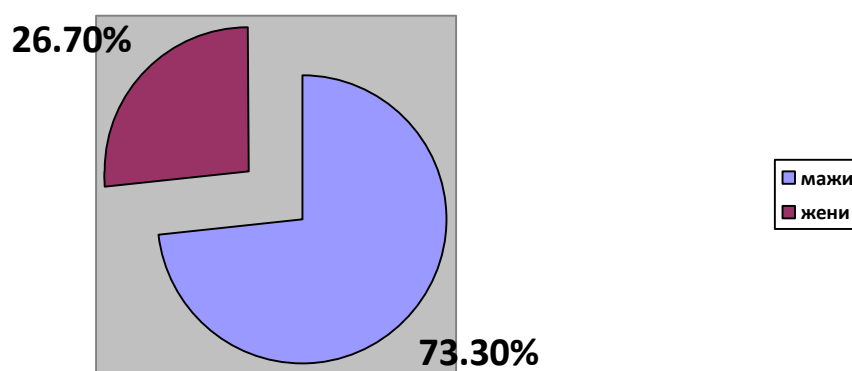

структура:

Советот на Општина Делчево брои 15 члена, од кои 11 мажи или 73,3% и 4 жени или 26,7%.

Табела 34. Број на советници

Број на советници	Мажи	Жени	Претседател на Советот- маж
15	11	4	1

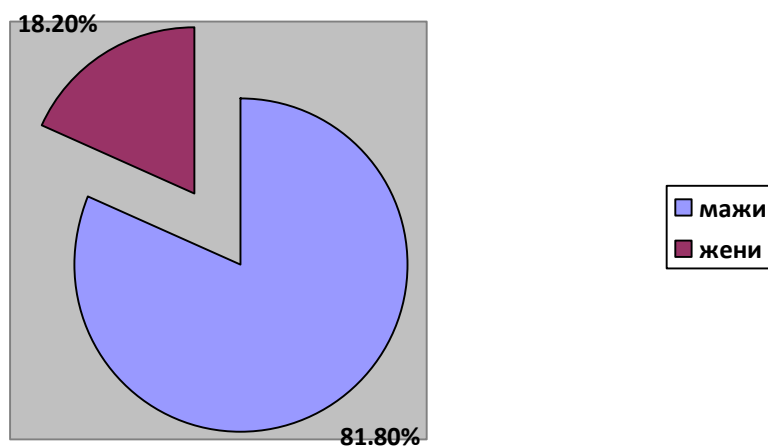
ОПШТИНА ЧЕШИНОВО - ОБЛЕШЕВО

Денес на територија на Општина Чешиново-Облешево живеат вкупно 7.490 жители (Попис 2002 година). Изразено во домаќинства, бројот изнесува вкупно 2.423 домаќинства или 2.960 станови за живеење. Просечниот број на членови на едно домаќинство изнесува 3,1. Според националната припадност на територија на Општината живеат 7.455 Македонци, 30 Власи и 4 Срби. Од вкупниот број на жителите - 45,6% се активно население. Густината на населението изнесува 49,7 жители на 1 км². Миграцијата село-град во последните години е доста опадната и голем процент од младото население останува во Општината, барајќи егзистенција во земјоделието.

Советот на Општина Чешиново-Облешево брои вкупно 11 члена, од кои 9 мажи или 81,8% и 2 жени или 18,2%.

Табела 35. Број на советници

Број на советници	Мажи	Жени	Претседател на Советот-маж
11	9	2	1

ОПШТИНА БЕРОВО

Според Пописот на населението во 2002 година, Општина Берово има 13.941 жители. Структурата на населението според пол за Општина Берово е 50,4% мажи и 49,6% жени. Општината Берово има вкупно 4.706 домаќинства, со просечен број од 3,1 членови по домаќинство.

Според националната припадност, Македонците се доминантни, со 96%, 3% се Роми, а 1% останати.

Во поглед на вработеноста, т.е. невработеноста структурата на невработени според пол е исто така неповолна, бидејќи имаме 1.740 невработени жени и 2.351 невработени мажи, а побарувачката за работна сила во последниот период е за женска работна сила.

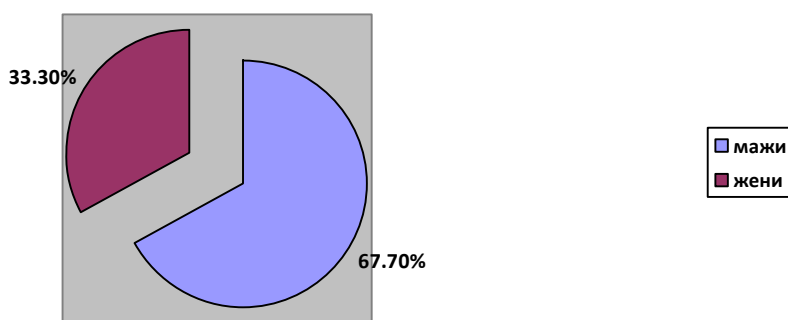
Бројот на невработени лица во 2008 година евидентиран во Центарот за вработување Берово е 3.560. По структура на невработеност се јавува нееднаквост, дисбаланс, и тоа според пол (57% мажи наспроти 43% жени), старост (до 29 г.- 28,9%, од 30 до 39 г. 24,8%, од 40 до 49 г. 23,3% и над 50 г. 23,0%), степен на образование (без образование и ниско 43,3%, средно 47,4%, вишо и високо 9,4%) и време на чекање (до 11 месеци 17,9%, од 1 до 2 г. 14,2%, од 2 до 4 г. 27,1%, од 5 до 7 г. 11,6%, и над 8 г. 29,2%).

Советот на Општина Берово се состои од 15 члена, од кои 10 се мажи или 66,7% и 5 жени или 33,3%.

Табела 36. Број на советници

Број на советници	Мажи	Жени	Претседател на Совет-маж
15	10	5	1

Берово исто така има градоначалник.

ОПШТИНА ПЕХЧЕВО

Денес во Општина Пехчево живеат 5.517 жители на површина од 206 км².

Образовната структура на населението во општините Берово и Пехчево е неповолна и покрај манифестираните големи промени (во периодот 1994-2002 година) во насока на намалување на населението со ниско ниво на образование. Во двете општини таа се одликува со натпросечна застапеност на лицата со ниско ниво на образование (кое е повисоко од 50%), а потпросечно учество на оние со средно и високо ниво на образование. Со оглед на

релативно поголемата застапеност на населението со ниско ниво на образование, образовната структура на населението во Општината Пехчево може да се оцени како понеповолна.

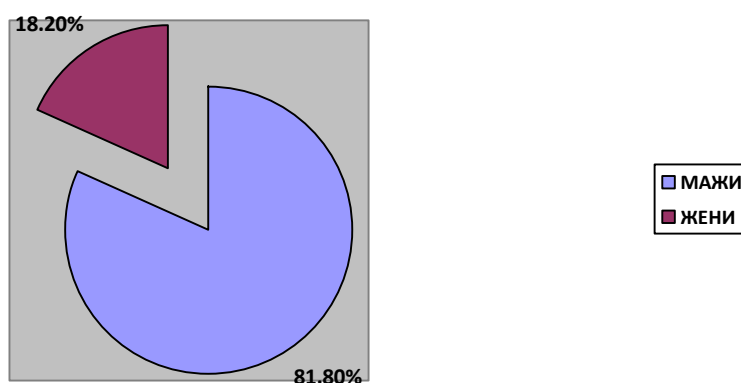
Што се однесува на структурата на невработените според пол, разликата меѓу регистрираната невработеност и лицата коишто активно бараат работа кај мажите и кај жените во последните години значително се намалува.

Во 2008 година таа респективно изнесува 12,5% и 10,8%. Во периодот 2007-2008 година невработеноста кај жените е намалена за 8,3%, а кај мажите за 2,5%. Поради ваквите промени дојде до натамошен пораст на уделот на невработените мажи кој во 2008 година достигна 57,0%.

Советот на Општина Пехчево го сочинуваат 11 (единаесет) членови на Советот во согласност со бројот на жителите во Општината, од кои 9 мажи или 81,8% и 2 жени или 18,2%.

Табела 37. Број на советници

Број на советници	Мажи	Жени	Претседател на Советот-маж
11	9	2	1

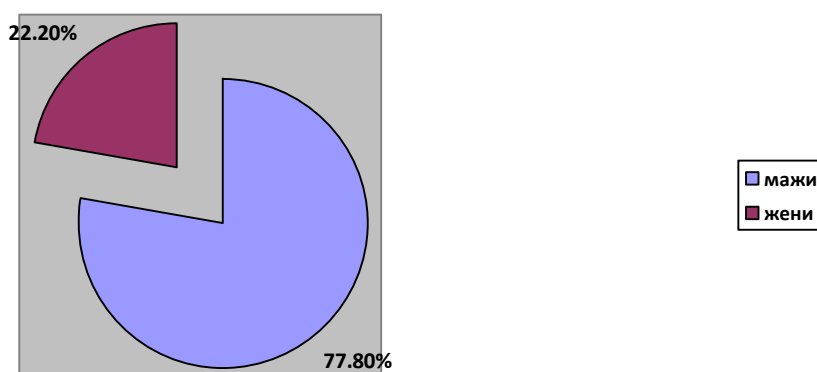
ОПШТИНА КАРБИНЦИ

Општина Карбинци се наоѓа во Источниот плански регион, на територија од 229.7 км², со население од 4.012 жители.

Советот на Општина Карбинци брои 9 члена, од кои 7 мажи и 2 жени. Процентуално 77,8% мажи и 22,2% жени.

Табела 38. Број на членови на Совет

Број на членови на Совет	Мажи	Жени	Претседател на Совет- маж
9	7	2	1

ОПШТИНА ШТИП

Општина Штип е центар на Источно-планскиот регион, распослан на површина од 893 км² на која според последниот Попис живеат 47.796 жители.

Табела 39. Вкупен број на жители во Општина Штип (според полова и национална структура)

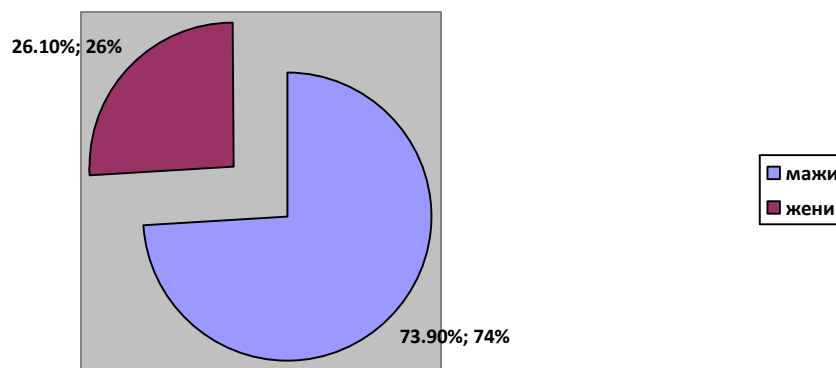
	Вкупн о	Македонц и	Турц и	Ром и	Влас и	Срб и	Албанц и	Бошњац и	Друг и
Вкупн о	47796	41670	1272	2195	2074	294	12	11	265
Жени	23876	20935	612	1039	981	153	4	6	146
Мажи	23920	20735	660	1156	1093	144	8	5	119
PM (%)	2.36	3.21	1.63	4.07	21.39	0.83	0	0.06	1.26

Во Советот на Општината Штип од вкупно 23 советници, 17 се мажи, а 6 се жени. Процентуално жените во Советот се застапени со 26.1%, наспроти мажите кои се застапени со 73,9%.

Табела 40. Број на членови на Советот

Број на членови на Советот	Мажи	Жени	Претседател на Советот-жена
23	17	6	1

Штип е единствена општина во Источниот плански регион каде што претседател на Советот е жена.

За застапеноста на жената во органите и телата на Локалната самоуправа, Комисијата за еднакви можности врз основа на прашалник изготви еден посебен извештај за вклученоста на жената во единиците на Локалната самоуправа.

Анкетен прашалник за учество на жените во јавниот и политичкиот живот во единиците на Локалната самоуправа

1. Општина ШТИП

2. Тип на општината

урбана

3. Број на жители во Општината

- жени: 23.876

- мажи: 23.920

4. Број на вработени во општинската администрација и јавните претпријатија во општината разделени според пол

- жени: 105

- мажи: 388

5. Број на раководители на одделенија или сектори во општинската администрација и јавните претпријатија во општината разделени според пол

- жени: 6

- мажи: 6

6. Членови во управни одбори на јавните претпријатија разделени според пол

- жени: 3

- мажи: 15

7. Број на претседатели на урбани заедници разделени според пол

- жени: 0

- мажи: 25

8. Број на советници разделени според пол

- жени: 6

- мажи: 17

9. Број на претседатели на комисији и нивни заменици разделени според пол

- жени: 6

- мажи: 11

10. Ваша проценка за учеството на жените во покренувањето на иницијативи на локално ниво (покрај заокружувањето на понудениот одговор, Ве молиме дадете и објаснување на истиот)

- високо учество

- **средно учество**

- мало учество

Жените активно учествуваат во покренување на иницијативи од областа на здравство, социјала и образование.

11. Ваша проценка за учеството на жените во спроведувањето на локалните иницијативи и активности (покрај заокружувањето на понудениот одговор, Ве молиме дадете и објаснување на истиот)

- високо учество

- средно учество

- мало учество

12. Наведете барем три причини за вклученоста/исклученоста на жените од јавниот и политичкиот живот во локалната заедница

- На дадени работни места во јавните претпријатија, природата на работата налага ангажирање на лица од машки пол;

- Жените се со исто ниво на образование и можат рамноправно да работат на раководни работни места;

- Предрасуди и стереотипи сè уште постојат;

- Обврските на жените во семејството ја ставаат жената во нерамноправна положба за дополнителен ангажман (вклучување во јавниот и политичкиот живот).

13. Според Ваша проценка, кои мерки треба да се преземат за да се обезбеди балансирано учество на жените и мажите во јавниот и во политичкиот живот на локално ниво.

1. Едукација на релевантните фактори кои се на положба да одлучуваат за ангажирање на лица на одредени места

Анализа

Доколку ги анализираме одговорите во овој анкетен прашалник ќе увидиме дека во Општина Штип како најголема урбана заедница во регионот живеат 23.876 жени и 23.920 мажи. Во локалната самоуправа ваквиот сооднос не е случај, односно бројот на вработени жени во општинската администрација е 105, наспроти 388 мажи, процентуално тоа се 21,3%, наспроти 78,7% мажи.

Бројот на раководители на одделенија во општинската администрација и во јавните претпријатија кои се од женска популација е ист со бројот на раководители мажи.

Во управните одбори најавните претпријатија жените се јавуваат во помал број, само 3 жени учествуваат во управните одбори, наспроти 15 мажи.

Исто така жените не се јавуваат ни како претседатели на урбаните, односно месните заедници во Општината.

Како претседатели на комисији и нивни заменици се јавуваат 6 жени, наспроти 11 мажи, или 35,3% жени и 64,7% мажи.

На прашањето за причините поради кои жената е вклучена или исклучена од јавниот или политичкиот живот во Општината, одговорите се сведуваат на предрасудите и стереотипите кои сè уште постојат, како и обврските на жените во семејството, бидејќи истите ја ставаат жената во нерамноправна положба за вклучување во јавниот и политички живот.

6.2 РОДОВА ЗАСТАПЕНОСТ ВО ОБРАЗОВАНИЕТО

За да се извлечат конкретни заклучоци каква е состојбата со родовата застапеност во сферата на образованието во Источна Македонија или во т.н. Источен плански регион (ИПР), непоходно беше да се направат анкети за тоа колку жените се вклучени во образовниот процес и тоа во двете почетни образовани нивоа, основното и средното образование. Истражувањата покажаа дека соодносите се исти или слични, речиси за сите општини во ИПР, па затоа го зедов само примерот од Штип. Такви се истражувањата и од Секторот за образование при Локалната самоуправа во Штип.

Табела 41. Родова застапеност на наставнички кадар во СОУ и ООУ во Општина Штип

Родова застапеност на наставнички кадар во СОУ и ООУ во Општина Штип			
	мажи	жени	вкупно
СОУ „Коле Нехтенин“	35	23	58
СОУ „Славчо Стојменски“	8	21	29
СОУ „Јане Сандански“	13	46	59
СОУ „Димитар Мирасчиев“	15	20	35
ООУ „Ванчо Прке“	25	57	82
ООУ „Тошо Арсов“	17	37	54
ООУ „Димитар Влахов“	15	40	55
ООУ „Гоце Делчев“	13	29	42
Вкупно	141	273	414

Табелата доволно зборува за тоа дека вработените професори мажи уште во заокружувањето на своето конечно образование повеќе ги префирарале техничките науки, што не е случај со жените кои повеќе се определиле за останатите струки. Истражувањата покажаа дека тоа не е одраз на кадровската политика, туку е резултат на расположливиот образовен потенцијал кој во случајот за историско-општествените науки повеќе оди во прилог на жените, отколку на мажите. Единствено се издвојуваат училиштата од техничките

струки каде што бројот на вработените жени е или минимално поголем или е драстично поголем во зависност од тоа дали училиштата на времето барале повеќе кадри од педагошките насоки кои објективно во Штип, па и во цела Источна Македонија не беа во мал број, туку напротив значително преовладуваа.

И конкретно, кога станува збор за бројот на вработениот наставнички кадар во основните и средните училишта во Штип може да се заклучи во сите основни училишта: „Ванчо Прќе“, „Тошо Арсов“, „Димитар Влахов“ и „Гоце Делчев“ со сите нивни подрачни училишни пунктови, бројот на вработените жени е најмалку двојно поголем од бројот на мажите вработени. Во некои училишта соодносот дури е 2 спрема 1 во корист на жените. Најдрастичен пример е со ОУ „Ванчо Прќе“, каде што бројот на вработените жени е за 32 лица поголем од бројот на мажите. Значи, речиси 70 насто од вкупниот број вработени се жени. Историски гледано, тоа се должи на фактот што главниот кадар за наставници и професори и во основното, па и во средното образование произлегуваше од педагошките факултети каде што исто така повеќе од 70 насто од запишаните беа од женскиот пол.

Исклучок прават техничките училишта и техничките струки каде што поголемиот дел од запишаните ученици беа од машкиот пол. Адекватно на тоа, ваквите училишта лиферуваа повеќе машки кадри кои со продолжувањето на своето образование во високо, подоцна како наставнички кадар се најдоа токму во таа бранша. Така, на пример, во ЕМУЦ „Коле Нехтенин“ од вкупниот број вработени - 58 лица, дури 35 се мажи, односно 23 се жени или во проценти, речиси 60 се мажи, а само 40 отсто од вработените се жени.

Тоа е доволен индикатор дека завршените основци од машката популација повеќе се определувале за техничките струки за разлика од женската која повеќе била склона кон општествените науки и училиштата со такви наставни планови и програми. Тоа не е случај со основното образование, каде што соодносот е обратен. Како што погоре е прикажано, на пример во ОУ „Ванчо Прќе“ од 82 вработени дури 57 се жени, во ОУ „Тошо Арсов“ од вкупно 54 вработени дури 37 се жени, во ОУ „Димитар Влахов“ од 55 вработени 40 се жени и во ОУ „Гоце Делчев“ од 42 вработени 29 се жени.

Треба да се напомене дека и покрај тоа што од севкупниот број на вработени лица во образованието дел отпаѓа на вработените во службите за хигиена и другите слични технички служби во образованието, администрација и сл., што не е прикажано во табелата, сепак бројот на жените вработени значително поголем и во наставно-образовната сфера, како што тоа впрочем е прикажано во табелата. Имено, или резимирано во основното и средното образование во Штип вкупно се вработени 414 лица од кои 273 се жени, а само 141 лице се мажи.

6.3 Статистичка обработка на податоци

Ја потврдувам хипотезата:

А) Не постои значајна статистичка разлика помеѓу процентот на советници жени во локалните самоуправи во одделни општини од ИПР (Штип-Кочани).

Број на членови на Советот	Мажи	Жени	Претседател на Советот-жена
23	17	6	1

Штип 74% мажи - 26% жени

Вкупно членови на Советот	Мажи	Жени	Претседател на Советот -маж
19	13	6	1

Кочани 68% мажи - 32% жени

	Жени	Мажи	Вкупно
Штип	26	74	100
Кочани	32	68	100
вкупно	58	142	200

FD	FO	FD-FO	(FD-FO)²	$\frac{(FD-FO)^2}{FO}$
26	25	1	1	0.04
74	75	-1	1	0.01
32	33	-1	1	0.03
68	67	1	1	0.01

$$\chi^2 = \frac{\sum (fd - fo)^2}{fo} \quad \chi^2 = 0.09$$

Б) Не постои статистички значајна разлика меѓу процентот на советници жени во Локалната самоуправа на Општина Штип како урбана и Општина Карбинци како рурална средина.

Број на членови на Совет	Мажи	Жени	Претседател на Совет- маж
9	7	2	1

78% мажи - 22% жени

	Жени	Мажи	Вкупно
Штип	26	74	100
Карбинци	22	78	100
вкупно	48	152	200

FD	FO	FD-FO	(FD-FO)²	$\frac{(\mathbf{FD-FO})^2}{\mathbf{FO}}$
26	25	1	1	0.04
74	75	-1	1	0.01
22	23	-1	1	0.04
48	47	1	1	0.02

$$\chi^2 = \frac{\sum (fd - fo)^2}{f} \quad \chi^2 = 0.11$$

Вредностите што ги добивме во двата случаја се многу мали, тоа ни покажува дека не постои значајна статистичка разлика во застапеноста на жените во советите на општините од ИПР.

5. ЗАКЛУЧОК

Професионалната ориентација и професионалната селекција се два исклучително значајни процеси за развојот на општеството. Двете суштински не се разликуваат во однос на основните принципи од кои поаѓаат - познавањето на индивидуалните карактеристики на луѓето и барањата што ги наметнуваат образовните програми т.е. занимања и работни места. Разликите се јавуваат само во начинот на кој тоа се прави.

Образованието на жените е едно прашање кое е многу интересно и значајно, но за да може истото поадекватно да се сфати потребно е да се направи куса историска ретроспектива. Од каде потекнуваат причините за различното учество на мажите и жените во различните професии, како и за разликите кои постојат во образованието меѓу мажите и жените?

Првата причина произлегува од структурата на економијата и структурата на професиите. Жените се ограничени во добивањето на одредена општествена моќ, статус и образование, затоа што жените се ограничени во нивните можности за стекнување високо образование - постојат објективни пречки за нивен напредок. Втората главна причина е идеолошки карактер. Имено доминантната (машко - центрична) идеологија, од една страна ја контролира женската работна сила, а од друга страна ја зацврстува нејзината семејна улога. Жените доживуваат судир на улогите.

Актуелната политиката за еднакви можности втемелена врз цивилизациските принципи и Уставот на Република Македонија овозможува граѓаните на Република Македонија да се еднакви во слободите и правата независно од полот, воспоставувајќи обврска на целото општество за еднакви можности на жените и мажите во рамките на сите институции.

Денес професионалната структура на активните граѓани според пол во Република Македонија покажува присутност на жените во сите сфери на професионалниот живот. Во споредба со другите земји кај нас општата застапеност на жените на професионално ниво е нешто помала.

Еманципацијата на жената се поклопува со нивниот продор во поделбата на работата, образованието, професиите т.е. со економската еманципација.

На жените треба да им се обезбеди потполно право на вработување, еднаков пристап на работните улоги и усовршување без дискриминација.

Тоа бара: 1) создавање на мрежа на установи за грижа за децата; 2) поголема можност за избор на работното време во текот на неделите и годините (таканаречено флексибилно работно време). За жал, останува незабележан фактот дека жените ја сочинуваат половината од светското население, меѓутоа на нив отпаѓаат две третини од работните часови. За тоа тие примаат само 10% од светскиот доход. За многу жени ширум светот работниот ден трае по правило 16 часа; 3) укинување на сегашниот монопол на припадниците на машкиот пол на подобрите работни положби. Процентуално учеството на жените мора да се усогласи на сите нивоа на хиерархијата со големината на нивното учество во работната сила; 4) давање на жените можност за образование; со оглед на раната дискриминација на нивна штета, образовните установи мора да ги фаворизираат жените; дури кога би се отстраниле последиците од некогашната дискриминација може да се дозволи „слепа селекција“.

Жените претставуваат половина од популацијата. Еднаквоста е паритет на претставувње и управување со нацијата. Жените претставуваат половина од потенцијалните таленти и дејци за просперитетот на човештвото и нивното неучествување во одлучувањето е загуба за општеството во целина.

Балансираното учество на жените и мажите во одлучувањето произведува различни идеи, вредности и начини на однесување за поправеден и побалансиран свет за сите и на мажите и на жените.

6. ЛИТЕРАТУРА

Ајф Џ. (2009). „Човековите права и социјалната работа“. Академски печат, Скопје.

Ацески И. (2000). „Социологија“, Филозофски факултет, Скопје.

Блер Д.М., Вајнер Х.М. (2009). Меѓународно семејно право - онвенции, статуту, регулаторни материјали, Магор, Скопје.

Davies, L. (1994). "Beyond Authoritarian School Management: The Challenge for Transparency", Education Now Books, Derbyshire (England).

Dewey, J. (1990). "The child and society and the child and the curriculum" (an expanded edition with a new introduction by Philip W. Jackson), The University of Chicago Press, Chicago – London.

Ехренберг Г.Р. (2010). „Модерна економија на трудот“. Магор, Скопје.

Freidson E. (1988). "Professional Powers", University of Chicago, Chicago.

Freidson E. (1970). "Professional Dominance", Aldin, Chicago.

Георгиевски Т. П. (1999) „Социологија на образованието“, Филозофски факултет, Скопје.

Коковиќ Д. (1994). „Социологија образовања: друштво и едукациски изазов“, Матица српска, Нови Сад.

Kwiecinski, Zbigniew (1995). "The sociopathology of education, Torun.

Langran, P. (1976). "Uvod u permanentno obrazovanje", BIGZ, Beograd.

Хелд Д. (2008). „Модели на демократија“. Академски печат, Скопје.

Хилс Џ., Легранд Ж., Пјашо Д. (2009). „Социјално исклучување“. Академски печат, Скопје.

Листер Р. (2009). „Сиромаштија“, Академски печат – Скопје.

Ненадич М. (2004). „Увод у социологије“, Учитељски факултет, Сомбор.

Петровски В. (2006). „Социологија“, Педагошки факултет „Гоце Делчев“ - Штип.

Петровски В. (2007). „Етничноста како фактор за образование во Република Македонија“, Педагошки факултет „Гоце Делчев“ во Штип.

Портер Ф., Свитмен К. (2009). Родовата интеграција во земјите во развој, Академски печат, Скопје.

Саркањац Б., Костовски С. (2010). „Социологија на здравјето и болеста“, Филозовски факултет, Скопје.

Стиглиц И.Џ. (2009). „Економија на јавниот сектор“. Табернакул, Скопје.

Вујевич М. (1989). „Социологија образовања - теоретско методолошки пристап“, Загреб.

Жоглев З. (2002). „Социологија на образованието - предавања“, Педагошки факултет во Битола.

Чокревски, Т. (1986). „Социологија“, Студентски збор, Скопје.

Чокревски Т. (2000). „Социологија на комуникации“, Студентски збор, Скопје.

Македонско научно друштво (2011). Образованието во 21 век. Меѓународен научен собир, Битола.

Социолошки термиолошки речник (1995). Институт за социологија, Филозофски факултет, МАНУ, Скопје.

Државен завод за статистика. Статистички годишници на Република Македонија. Преземено на 4 март 2009 г.

<http://www.stat.gov.mk/pdf/1-2005/2.1.5.23.pdf> преземено во декември 2011 година.

Закон за високо образование. Службен весник на РМ бр.35 од 14.3.2008 година

Закон за еднакви можности. Службен весник на РМ бр.66/06 од 29.5.2006 година

Закон за средно образование. Службен весник на РМ бр. 44/1995 од 20.9.1995 година

Закон за основно образование. Службен весник на Република Македонија број 103 од 19.8.2008 година

Закон на спречување и заштита од дискриминација. Службен весник на РМ, бр. 50 од 13.4.2010 година

Закон за локална самоуправа. „Сл. весник на Р. Македонија“ бр.5 од 29.1.2002 година <http://antiko.org.mk/> преземено декември 2011 година

<http://www.pravo.org.mk> , преземено јануари 2012 година <http://google.com>
преземено јануари 2012 година

<http://ugd.edu.mk> преземено јануари 2012 година -09-14